

Vergaderjaar 1999–2000

27 066

Vermogensvorming bij instellingen op afstand van het rijk

Nr. 2

RAPPORT

Inhoud

1	Samenvatting	5	6	Lenen, beleggen en uitlenen	36
			6.1	Inleiding	36
2	Opzet en aanleiding onderzoek	10	6.2	Lenen	36
2.1	Het onderzoek	10	6.3	Beleggen	39
2.2	Aanleiding onderzoek	10	6.4	Uitlenen	42
2.3	Opzet onderzoek	11	6.5	Conclusies en aanbevelingen	44
2.4	Definities	12			
2.5	Opzet rapport	13	7	Slotbeschouwing	45
2.6	Briefwisseling onderzoek kasbeheer	13			
3	Omvang van vermogensvorming	15	8	Reacties en nawoord	47
			8.1	Inleiding	47
4	Begrenzing vermogensvorming	19	8.2	Positieve toon	47
4.1	Inleiding	19	8.3	Wel of geen algemene wettelijke regels	47
4.2	Regelgeving en beleid	19	8.4	Begrenzing eigen vermogen	48
4.2.1	Overzicht	19	8.5	Scheiding publiek-privaat	49
4.2.2	Gemaximeerde reserves	22	8.6	Lenen, beleggen en uitlenen	49
4.3	Intern beleid instellingen	25	8.7	Handreiking normeren en begrenzen reserves	50
4.4	Conclusies en aanbevelingen	25	Bijlage 1	Handreiking normeren en begrenzen van reserves	51
5	Inzicht in vermogensvorming	27	Bijlage 2	Brief minister van Financiën	60
5.1	Inleiding	27	Bijlage 3	Overzicht van conclusies, aanbevelingen, reacties ministers/toezichhouders/instellingen en nawoord Rekenkamer	65
5.2	Voorschriften voor jaarrekeningen	27			
5.3	Presentatie en toelichting in jaarrekeningen	29	Bijlage 4	Regelgeving en beleidsafspraken vermogensvorming	97
5.3.1	Eigen vermogen	29	Bijlage 5	Presentatie en toelichting vermogensvorming in jaarrekeningen	99
5.3.2	Voorzieningen	30	Bijlage 6	Begrippen toetsingskader	107
5.3.3	Egalisatierekeningen	31	Bijlage 7	Overzicht solvabiliteitsinstellingen 1997	114
5.3.4	Overige aspecten jaarrekeningen	31	Bijlage 8	Cijfermatig inzicht vermogensvorming 1995–1997	116
5.3.5	Accountantsverklaringen	31	Bijlage 9	Cijfers lenen en beleggen 1997	132
5.4	Aspect vermogensvorming in begrotingen	32	Bijlage 10	Gehanteerde afkortingen	142
5.4.1	Voorschriften voor begrotingen	32			
5.4.2	Presentatie en toelichting in begrotingen	32			
5.5	Scheiding publiek-privaat	33			
5.6	Conclusies en aanbevelingen	34			

1 SAMENVATTING

De Rekenkamer heeft de vermogensvorming onderzocht bij 21 instellingen en 9 clusters van instellingen (in totaal 184 instellingen) die een publieke taak uitvoeren met publiek geld. Vorming van eigen vermogen en voorzieningen is voor deze instellingen op afstand van het rijk noodzakelijk om de continuïteit en doelmatigheid van de taakuitvoering te waarborgen. Er zijn echter goede redenen voor het rijk om regels te stellen voor de vorming en aanwending van deze vermogens. De omvang van het totaal aan eigen vermogen, voorzieningen en egalisatie-rekeningen van de onderzochte instellingen is aanzienlijk: f 23,9 miljard ultimo 1997. De vermogenspositie verschilt sterk tussen instellingen en binnen clusters van instellingen. Zowel aan omvangrijke als aan geringe eigen vermogens zijn risico's verbonden. Bij instellingen met omvangrijke reserves is er het risico dat zij zich meer dan door het concept «sturen op afstand» gelegitimeerd is, onttrekken aan politieke verantwoordelijkheid, beïnvloeding en sturing. Bovendien bestaat het risico van ondoelmatig aanwenden of oppotten van publiek geld. Bij instellingen met geringe reserves zijn er risico's voor de continuïteit van de publieke-taakuitvoering. Wanneer een instelling niet meer de noodzakelijke investeringen kan doen of niet meer kan voldoen aan haar betalingsverplichtingen, kan dit leiden tot een onvoorzien beroep op rijksmiddelen, ongewenste fluctuaties in heffingen en tarieven en eventueel zelfs faillissement van de instelling. Daarnaast speelt, in gevallen waar ook andere (private) activiteiten worden ontplooid, het risico van weglekken van publiek geld naar andere (private) activiteiten van een instelling.

De Rekenkamer heeft onderzocht of de verschillende ministeries een beleid voor vermogensvorming hadden en of de instellingen zich toereikend verantwoorden over de omvang en de samenstelling van hun vermogens. Daarnaast is geïnventariseerd hoe de stand van zaken is op het gebied van lenen, beleggen en uitlenen door instellingen.

Uit het onderzoek bleek dat beleid op het gebied van vermogensvorming in veel gevallen ontbreekt of nog onvoldoende ontwikkeld is. Bij slechts de helft van de onderzochte (clusters van) instellingen bleek er regelgeving of beleidsafspraken te zijn voor de omvang van het eigen vermogen. Aan de wel aangetroffen regelgeving of afspraken ontbraken in het algemeen een toelichting met een onderbouwing van de gemaakte keuzes, bijvoorbeeld voor een bepaald maximumvermogen, en bepalingen over hoe wordt omgegaan met overschrijdingen dan wel onderschrijdingen. Hoewel een groot aantal van de onderzochte instellingen marktactiviteiten naast de wettelijke taak ontplooit, komt scheiding tussen het publieke en private deel van het eigen vermogen nauwelijks voor. Ook is er maar weinig regelgeving voor het aangaan van langlopende leningen en voor het uitlenen en beleggen van liquide middelen.

Begrenzing eigen vermogen

Uit het onderzoek bleek dat bepalingen of beleidsafspraken voor de omvang van het eigen vermogen in de meeste gevallen een maximum-norm betroffen. Bij zes (clusters van) instellingen (6% (f 915 miljoen) van het totale eigen vermogen van alle onderzochte instellingen) was het totale eigen vermogen begrensd. In vier gevallen waren de maxima beperkt tot slechts een deel van het eigen vermogen (Centraal Orgaan opvang Asielzoekers, TNO, de Arbeidsvoorzieningsorganisatie en Staatsbosbeheer). In een aantal gevallen waren er geen grenzen aan het

eigen vermogen gesteld, maar bestonden er andere bepalingen of afspraken over de omvang van reserves (Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk onderzoek, de uitvoeringsinstellingen sociale zekerheid, de rijksmuseale instellingen en de Informatie Beheer Groep). Bij 14 (clusters van) instellingen ontbreken normen, regels en afspraken over de omvang van het eigen vermogen. Dit is niet altijd een bezwaar: in een aantal gevallen maakt de specifieke situatie dergelijke regelgeving minder zinvol. Dit is bijvoorbeeld het geval bij enkele fondsen en instellingen met een vennootschappelijke rechtsvorm. In het onderzoek kwamen echter ook (clusters van) instellingen voor, waar regelgeving of beleidsafspraken over de omvang van reserves, volgens de Rekenkamer ten onrechte, geheel ontbraken (de politieregio's, universiteiten, hogescholen, academische ziekenhuizen, het Landelijk Selectie- en Opleidingsinstituut Politie en de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen). Voor een aantal van deze (clusters van) instellingen zijn in het verleden wel onderzoeken uitgevoerd gericht op het vaststellen van grenzen. Deze hebben vooralsnog niet geleid tot vastgesteld beleid.

Onderbouwing begrenzing eigen vermogen

Het bleek dat in de toelichting op de regelgeving en/of afspraken over de omvang van het eigen vermogen meestal niet wordt onderbouwd waarom voor een specifiek maximum wordt gekozen. In een enkel geval worden enige overwegingen gegeven, maar dat vindt de Rekenkamer niet voldoende. Zij acht het van belang dat aan de begrenzing van eigen vermogens een analyse van alle voor de instelling of cluster van instellingen relevante factoren voorafgaat. De overwegingen die hierbij in ieder geval meegenomen moeten worden zijn uitgewerkt in bijlage 1. Doorslaggevend voor het vaststellen van onder- en/of bovengrenzen is uiteindelijk de bestuurlijke afweging tussen enerzijds het geven van de nodige beleidsvrijheid aan instellingen om reserves en voorzieningen te vormen voor het opvangen van bedrijfsrisico's en ten behoeve van investeringen en anderzijds de mogelijkheid van het rijk om bij te sturen en het inbouwen van waarborgen dat publiek geld uiteindelijk efficiënt en effectief wordt ingezet voor de doelen waarvoor het ter beschikking is gesteld.

Inzicht in vermogensvorming

Een beleid op het gebied van vermogensvorming kan niet zonder een goed inzicht in de vermogensvorming bij de instellingen. Uit het onderzoek bleek dat de regelgeving hiervoor in het algemeen aansluit bij algemeen aanvaarde grondslagen voor financiële verslaggeving. De *jaarrekeningen* van de onderzochte instellingen bleken in het algemeen te voldoen aan de eisen die in deze grondslagen zijn vastgelegd voor de presentatie en toelichting van eigen vermogen en voorzieningen. Op sommige punten is verbetering mogelijk, bijvoorbeeld waar het gaat om de afbakening tussen bestemmingsreserves en voorzieningen en het voldoende specificeren van de reserves en voorzieningen. Ook is het met het oog op het inzicht in «stille reserves» gewenst dat de actuele waarde van omvangrijke vaste activa, zoals gebouwen, wordt toegelicht. De Rekenkamer beveelt uit oogpunten van transparantie en vergelijkbaarheid aan de verslaggevingsregelgeving voor instellingen uit te breiden en deze regelgeving zoveel mogelijk te uniformeren. Ook de presentatie en toelichting van prognoses van het eigen vermogen en de voorzieningen in de begrotingen kan op onderdelen verbeterd worden. De regelgeving op dit punt varieert sterk.

Lenen, beleggen en uitlenen

Regelgeving voor het aangaan van *langlopende leningen en het beleggen of uitlenen van liquide middelen* is er nauwelijks, terwijl de instellingen juist steeds meer geld lenen, uitlenen en beleggen. In de periode 1995–1997 namen de langlopende leningen bij de onderzochte instellingen toe van f 5,8 miljard naar f 6,5 miljard en de liquide middelen en beleggingen van f 7,5 miljard tot f 10 miljard. De uitgegeven leningen bedroegen ultimo 1997 f 2,2 miljard. Uit het onderzoek blijkt dat de onderzochte instellingen weliswaar overwegend voorzichtig beleggen, maar dat in 1997 *tenminste* 9% (f 439 miljoen) van de beleggingen – grotendeels door ziekenfondsen – risicovol is belegd in aandelen. De Rekenkamer vindt dat de ministers maatregelen zouden moeten overwegen om risico's te beteugelen, bijvoorbeeld door voor te schrijven dat overtollige liquide middelen renderend, maar met een beperkt risico moeten worden belegd. Voor het lenen en beleggen kan overwogen worden de leen- en depositofaciliteit van het Ministerie van Financiën open te stellen voor bepaalde categorieën instellingen op afstand van het rijk. Daarnaast zou het uitlenen aan derden gereguleerd kunnen worden, door bijvoorbeeld voor te schrijven dat deze leningen in principe in het verlengde van de publieke taak dienen te liggen. Uit het onderzoek blijkt verder dat niet alle instellingen hun jaarrekeningen zodanig specificeren dat inzicht kan worden verkregen in de samenstelling van beleggingen en uitgegeven leningen en de mate van risico die daaraan is verbonden. De Rekenkamer vindt dat ministers regelgeving op dit punt zouden kunnen overwegen en beveelt instellingen aan dit inzicht te verbeteren.

Publiek-privaat

Volgens de Rekenkamer is meer aandacht nodig voor de risico's van het «weglekken» van *publieke middelen* naar *private activiteiten* via de vermogens van instellingen die naast publieke taken ook private activiteiten hebben. Scheiding van publieke taken en private activiteiten en de hiermee samenhangende geldstromen komt in vele variaties voor en is vaak niet volledig. Scheiding tussen het publieke en private deel van het eigen vermogen en voorzieningen komt nauwelijks voor. Volgens de Rekenkamer moeten instellingen voor zover mogelijk duidelijk maken welk deel daarvan is opgebouwd uit publieke gelden en welk uit resultaten van private activiteiten.

Slotbeschouwing

In het feit dat een beleid voor vermogensvorming vaak ontbreekt ziet de Rekenkamer een aanwijzing dat er bij de oprichting of verzelfstandiging van de instellingen in het verleden onvoldoende aandacht is geweest voor het aspect vermogensvorming. De Rekenkamer vindt dat dit aspect bij toekomstige verzelfstandigingen meer aandacht moet krijgen. De Rekenkamer is ook van mening dat de ministeries alsnog een beleid voor vermogensvorming moeten ontwikkelen. Daarin zouden de verantwoordelijke ministers onder meer een standpunt moeten innemen over de grenzen waarbinnen het eigen vermogen van instellingen zich mag ontwikkelen, het omgaan met vermogensoverschotten, de mate waarin en voorwaarden waaronder instellingen vreemd vermogen mogen aantrekken of liquide middelen mogen beleggen of uitlenen, en – voor zover er sprake is van private activiteiten naast de publieke taak – de

scheiding tussen het publieke en private deel van het eigen vermogen en voorzieningen.

De Rekenkamer beveelt de ministers van Financiën en van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties aan bij de totstandkoming van een beleid inzake vermogensvorming een coördinerende rol te spelen.

Reacties en nawoord

De Rekenkamer legde haar bevindingen in februari 2000 voor aan elf ministers, vijf grote toezichthouders en tien instellingen. Allen reageerden. De minister van Financiën stuurde in maart 2000 mede namens de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en in afstemming met de overige ministers een kabinetsreactie.

De ministers, toezichthouders en instellingen bleken zich in algemene zin in de conclusies en aanbevelingen van de Rekenkamer te kunnen vinden. Gelet op de door de Rekenkamer gesignaleerde stand van zaken bij de beleidsvorming van de departementen, acht het kabinet het zinvol te investeren in verdere beleidsontwikkeling. Het gaat daarbij volgens het kabinet om maatwerk. Diverse bewindspersonen kondigden beleidsinitiatieven aan of melden inmiddels genomen maatregelen. Zo ligt er inmiddels een wetsvoorstel van de Minister van BZK ter wijziging van de Politiewet, dat het mogelijk maakt om regels te stellen voor het vermogen van de politieregio's. Ook op het terrein van het Ministerie van VWS zijn initiatieven genomen: in de recente wijziging van de Ziekenfondswet is ondermeer opgenomen dat bij ministeriële regeling een maximum aan de reserve ZFW van de ziekenfondsen wordt gesteld. Uit de reacties op de door de Rekenkamer opgestelde «Handreiking normeren en begrenzen van reserves van instellingen op afstand van het rijk» bleek dat alle partijen deze bruikbaar achtten, ofwel voor de verdere vormgeving van sturingsinstrumenten, ofwel voor studie naar of overleg over de gewenste omvang en samenstelling van het vermogen.

Het kabinet is van plan om te bezien of en in welke mate een analyse van de risico's van het weglekken van publieke middelen naar private activiteiten moet worden uitgevoerd.

Voor lenen, beleggen en uitlenen door instellingen op afstand van het rijk is een rijksbrede beleidslijn, naar analogie van het wetsvoorstel Financiering decentrale overheden, in de maak.

Ondanks de positieve toon van de reacties, zijn er een paar belangrijke punten waarop enkele ministers met de Rekenkamer van mening verschillen. Deze betreffen met name:

- *Het opnemen van algemene wettelijke regels over vermogensvorming in de Kaderwet ZBO:* het kabinet acht dit niet mogelijk, gezien de grote diversiteit van de instellingen. De Rekenkamer acht het op onderdelen wel mogelijk en gewenst voor vermogensvorming, verslaggeving en de verplichting tot een treasury-statuuut waarin aandacht wordt gegeven aan lenen, beleggen en uitlenen. Daarbinnen zal ruimte moeten zijn voor maatwerk.
- *De vermogensbegrenzing:* uit reacties blijkt dat dit gezien moet worden als maatwerk en dat de slagvaardigheid van de instellingen niet in gevaar mag komen. De minister van OCenW wijst vermogensbegrenzing voor de onderwijssector af: hij acht dit niet verenigbaar met zijn sturingsfilosofie, die gericht is op zoveel mogelijk autonomie van de instellingen en zo weinig mogelijk inperken van de handelingsvrijheid om een slagvaardige bedrijfsvoering niet in de weg te staan.

De zelfstandigheid van instellingen is er volgens de Rekenkamer mee gediend wanneer de minister vooraf duidelijke grenzen stelt waarbinnen instellingen financiële handelingsvrijheid hebben. Het zou kunnen dat het in de specifieke omstandigheden van het onderwijsveld moeilijk is de bevoegdheid van de minister tot het begrenzen van reserves op korte termijn wettelijk te regelen. In dat geval beveelt de Rekenkamer aan dat de minister afhankelijk van de ervaring opgedaan met de monitoring op basis van expliciete normen, in een later stadium eventueel tot nadere wetgeving overgaat.

- *Scheiding publiek-privaat*: van diverse kanten wordt gewezen op de complexiteit van het scheiden van het publieke en private deel van het eigen vermogen.

De Rekenkamer erkent de complexiteit van het vraagstuk, maar dringt toch aan op het zo mogelijk nemen van maatregelen zodat aan voorwaarden voor het scheiden van vermogensbestanddelen, en derhalve aan de mogelijkheid van het toerekenen van kosten en opbrengsten, wordt voldaan.

2 OPZET EN AANLEIDING ONDERZOEK

2.1 Het onderzoek

De Rekenkamer heeft bij 21 instellingen op afstand van het rijk en 9 clusters van instellingen (in totaal 184 instellingen) de vermogensvorming onderzocht. Het gaat hier om instellingen die een publieke taak uitvoeren met publiek geld¹. Deze instellingen hebben in het algemeen de mogelijkheid om eigen vermogen en voorzieningen te vormen.

Dit rapport beoogt in de eerste plaats een rijksbreed beeld te geven van de omvang van de eigen vermogens en voorzieningen en van de wijze waarop de instellingen deze posten in hun jaarrekeningen en begrotingen presenteren en toelichten. Verder is geïnventariseerd wat voor beleid en regelgeving er bij de verschillende ministeries op het punt van vermogensvorming door op afstand van het rijk geplaatste instellingen en voor de verslaggeving daarover is ontwikkeld. Voor een aantal instellingen is onderzocht of zij verslaggevingsregels en regels voor de omvang van het eigen vermogen (voor zover aanwezig) opvolgden.

Ten slotte zijn de nauw met vermogensvorming verband houdende thema's lenen, beleggen, uitlenen en vermenging publiek-privaat in beeld gebracht.

2.2 Aanleiding onderzoek

Vermogensvorming is voor veel instellingen noodzakelijk om de continuïteit en doelmatigheid van de taakuitvoering te waarborgen. Het geeft hun de mogelijkheid om rekening te houden met toekomstige uitgaven vanwege bijvoorbeeld voorziene verplichtingen of investeringen. Het kan werken als een efficiëntieprikkel waarbij recht gedaan wordt aan de zelfstandigheid in het financieel beheer en de uitvoering van taken. Maar er kleven ook risico's aan zowel omvangrijke als aan geringe eigen vermogens. Bij instellingen met omvangrijke reserves is er het risico dat zij zich meer dan door het concept «sturen op afstand» gelegitimeerd is, onttrekken aan politieke verantwoordelijkheid, beïnvloeding en sturing. Daarnaast bestaat het risico van ondoelmatig aanwenden of oppotten van publiek geld en kunnen omvangrijke eigen vermogens een signaal zijn van te ruime bekostiging of te hoge premies of tarieven. Bij instellingen met geringe reserves zijn er risico's voor de continuïteit van de publieke-taakuitvoering. Wanneer een instelling niet meer de noodzakelijke investeringen kan doen of niet meer kan voldoen aan haar betalingsverplichtingen, kan dit leiden tot een onvoorzien beroep op rijksmiddelen, ongewenste fluctuaties in heffingen en tarieven en eventueel zelfs faillissement van de instelling.

In gevallen waar naast de publieke taak ook marktactiviteiten worden ontplooid is er het risico van weglekken van met publiek geld opgebouwde reserves naar private activiteiten.

VOORBEELDEN RISICO's:

De grote omvang van reserves bij *ziekenfondsen* in relatie tot de hoogte van premies heeft inmiddels geleid tot een wet die de Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport vanaf 1 januari 2001 de bevoegdheid geeft tot het stellen van een maximum aan deze reserves. Enige tijd geleden was het oneigenlijk (privaat) gebruik van reserves door enkele instellingen voor *thuiszorg* in het nieuws. De Commissie Toezicht Uitvoeringsorganisatie signaleerde in haar jaarverslag 1998 dat niet duidelijk is of instellingen in de *gezondheidszorg* hun toenemende reserves daadwerkelijk besteden aan zorg, waaronder het terugdringen van wachtlijsten. Recente voorbeelden van risicovol beleggen en uitlenen zijn aan de orde geweest bij respectievelijk de *politieregio Amsterdam-Amstelland* en de *Provincie Zuid-Holland* (Ceteco).

¹ Het betreft zogenoemde rechtspersonen met een wettelijke taak (RWT's), waar de Rekenkamer op grond van artikel 59 Comptabiliteitswet (CW) controle bevoegdheden heeft. De RWT-status wordt door het rijksmuseum Amsterdam en de Nederlandse Financieringsmaatschappij voor Ontwikkelingssamenwerking betwist. Een andere instelling, namelijk VSN, is per 1-1-98 geen RWT meer.

De laatste jaren zijn door of in opdracht van diverse ministeries of op afstand geplaatste instellingen onderzoeken gedaan naar de gewenste omvang (niet te laag) en aanvaardbare omvang (niet te hoog) van het eigen vermogen van een instelling. Het betreft bijvoorbeeld omroepverenigingen, academische ziekenhuizen, universiteiten, ziekenfondsen, politieregio's en het Kadaster. Deze onderzoeken hebben echter in de meeste gevallen nog niet geleid tot beleid of afspraken tussen ministerie en instellingen.

2.3 Opzet onderzoek

Het onderzoek is uitgevoerd in twee delen. Het eerste deel was een *rijksbrede inventarisatie* bij elf ministeries en in totaal 184 op afstand geplaatste instellingen. Het gaat hier om negen clusters van instellingen en 21 individuele instellingen.

MINISTERIES EN INSTELLINGEN IN DE RIJKSBREDE INVENTARISATIE:

- Binnenlandse zaken en Koninkrijksrelaties: *politieregio's, Landelijk Selectie- en Opleidingsinstituut Politie*;
- Buitenlandse Zaken: *Nederlandse Financierings-Maatschappij voor Ontwikkelingslanden*;
- Onderwijs Cultuur en Wetenschappen: *universiteiten, HBO-instellingen, academische ziekenhuizen, rijksmuseale instellingen, omroepverenigingen, Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, TNO, Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk onderzoek*;
- Justitie: *raden voor de rechtsbijstand, Centraal Orgaan opvang Asielzoeker, Stichting Reclassering Nederlands*;
- Sociale Zaken en Werkgelegenheid: *uitvoeringsinstellingen sociale zekerheid, Sociale Verzekeringsbank, Arbeidsvoorzieningsorganisatie*;
- Volksgezondheid, Welzijn en Sport: *ziekenfondsen, Stichting uitvoering Omslag-regelingen, College voor Zorgverzekeringen*;
- Financiën: *Stichting Waarborgfonds Motorverkeer*;
- Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu: *Kadaster, Centraal Fonds voor de Volkshuisvesting*;
- Verkeer en Waterstaat: *RDW Centrum voor voertuigtechniek en informatie, Verenigd Streekvervoer Nederland (sinds 1-1-1998 geen rechtspersoon met wettelijke taak meer)*;
- Economische Zaken: *Stichting Centraal Orgaan Voorraadvorming Aardolieproducten, Nederlandse Onderneming voor Energie en Milieu*;
- Landbouw, Natuurbeheer en Visserij: *Bureau Beheer Landbouwgronden, Staatsbos-beheer*.

In het rijksbrede deel zijn de volgende aspecten onderzocht:

- *de omvang van de vermogensvorming bij de instellingen*;
- *de wet- en regelgeving en beleidsafspraken voor de omvang van vermogensvorming*;
Onderzocht is of en hoe deze voorzien in begrenzingen en eventuele andere afspraken omtrent de omvang van het eigen vermogen;
- *regelgeving voor de presentatie en toelichting van eigen vermogen en voorzieningen in de jaarrekening van de instellingen*. Onderzocht is of deze regelgeving aansluit bij algemeen aanvaarde grondslagen voor financiële verslaggeving en voorziet in voldoende bepalingen voor de presentatie en toelichting van het eigen vermogen en de voorzieningen;
- *de daadwerkelijke presentatie en toelichting van eigen vermogen en voorzieningen in de jaarrekeningen 1996 en 1997 van de instellingen*;
- *de regelgeving omtrent en de mate waarin het eigen vermogen dat is*

opgebouwd uit publieke gelden gescheiden is van het deel dat is ontstaan uit resultaten van private activiteiten;

- *beleid en regelgeving voor het aantrekken van vreemd vermogen (lenen), voor het beleggen van overtollige financiële middelen en voor het uitlenen van gelden aan derden.*

Het tweede deel van het onderzoek bestond uit een *diepte-onderzoek* bij drie departementen en tien instellingen, waarin naast de bovengenoemde punten aan de orde kwamen:

- *het interne beleid voor vermogensvorming.* Onderzocht is of de tien instellingen een dergelijk beleid hadden en hoe zij dit beleid hadden onderbouwd;
- *regelgeving voor de presentatie en toelichting van het eigen vermogen en de voorzieningen in de begrotingen.* Onderzocht is of de regelgeving voor de weergave van het aspect vermogensvorming in de begroting ramingen van reserves en voorzieningen, meerjarenplannen en investeringsplannen voorschrijven;
- *de daadwerkelijke presentatie en toelichting van het eigen vermogen en voorzieningen in de begrotingen.*

MINISTERIES EN INSTELLINGEN IN HET DIEPTE-ONDERZOEK:

- Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties: *politieregio's Amsterdam-Amstelland, Utrecht en Groningen;*
- Onderwijs Cultuur en Wetenschappen: *Universiteit van Leiden, Universiteit van Utrecht en Technische Universiteit Delft, KNAW, NWO en TNO;*
- Sociale Zaken en Werkgelegenheid: *Arbeidsvoorzieningsorganisatie.*

Het diepte-onderzoek omvatte naast de inventarisatie van wet- en regelgeving en de analyse van de jaarrekeningen over de jaren 1995 tot en met 1997 ook de analyse van begrotingen, accountantsrapportages en beleidsdocumenten en interviews bij de departementen en de instellingen.

De gegevensverzameling van het onderzoek werd in september 1999 afgerond.

2.4 Definities

Onder «*vermogen*» wordt in dit rapport verstaan de som van het eigen vermogen, de voorzieningen en – voor zover van toepassingde egalisatie – rekeningen voor ontvangen investeringsbijdragen. De nadruk zal liggen op de componenten eigen vermogen en voorzieningen.

Het *eigen vermogen* is het saldo van activa minus vreemd vermogen. Bij op afstand geplaatste instellingen bestaat het eigen vermogen voornamelijk uit *reserves*, die worden gevormd uit het resultaat. Dat kunnen algemene, vrij besteedbare reserves zijn of bestemde reserves die voor een bepaald doel apart zijn gezet (soms aangeduid als fondsen).

Het eigen vermogen kan drie functies vervullen:

- de financieringsfunctie: de hiervoor gevormde reserves dienen ter financiering van bedrijfsgebonden vaste activa, bijvoorbeeld gebouwen en materieel;
- de bufferfunctie: met de hiervoor gevormde reserves worden fluctuaties in de exploitatie en bedrijfsrisico's opgevangen;
- de bestemmingsfunctie: deze reserves zijn door bestuur of derden (minister, overige subsidiegevers of sponsors e.d.) geormerkt voor een specifiek doel.

Voorzieningen moeten worden gevormd voor:

- dekking van risico's, verliezen en verplichtingen waarvan de omvang op de balansdatum onzeker is, maar wel redelijkerwijs is te schatten;
- kosten die in een volgend boekjaar zullen worden gemaakt, mits het maken van die kosten zijn oorsprong mede vindt in het boekjaar of een voorafgaand boekjaar en de voorziening strekt tot gelijkmatige verdeling van lasten over een aantal boekjaren.

Egalisatierekeningen worden gevormd door van derden ontvangen investeringsbijdragen niet direct geheel in het jaar van ontvangst als opbrengst ten gunste van de resultatenrekening te brengen, maar te passiveren («reserveren») op de balans. In bijlage 6 worden de definities verder toegelicht.

2.5 Opzet rapport

In dit rapport wordt achtereenvolgens ingegaan op de *omvang* van vermogens (hoofdstuk 3), het beleid ten aanzien van de *begrenzing* van vermogensvorming (hoofdstuk 4) en het *inzicht* in vermogensvorming (hoofdstuk 5). Vervolgens worden enkele nauw met vermogensvorming verbonden thema's lenen, beleggen en uitlenen behandeld (hoofdstuk 6). Het rapport wordt afgesloten met een slotbeschouwing (hoofdstuk 7) en een samenvattende reactie en nawoord (hoofdstuk 8).

De volgende bijlagen zijn bij het rapport gevoegd:

- Handreiking normeren en begrenzen van reserves (bijlage 1);
- Kabinetsreactie op concept-rapport (bijlage 2);
- Overzicht conclusies, aanbevelingen, reacties en nawoord (bijlage 3);
- Regelgeving en beleidsafspraken vermogensvorming (bijlage 4);
- Presentatie en toelichting vermogensvorming in jaarrekeningen (bijlage 5);
- Begrippen en toetsingskader (bijlage 6);
- Overzicht solvabiliteit instellingen 1997 (bijlage 7);
- Cijfermatig overzicht vermogensvorming 1995–1997 (bijlage 8);
- Overzicht beleggen en leningen 1997 (bijlage 9);
- Gehanteerde afkortingen (bijlage 10).

2.6 Briefwisseling onderzoek kasbeheer

In zijn reactie op het rapport ging de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties op verzoek van de Rekenkamer, in op een recente briefwisseling tussen hem en de Rekenkamer over onderzoek naar kasbeheer bij instellingen op afstand van het rijk. De minister verzocht de Rekenkamer (brief d.d. 8 januari 2000), mede namens de minister van Financiën, of zij in staat en bereid zou zijn het aspect kasgeldbeheer mede in ogenschouw te nemen bij haar onderzoek bij en naar rechtspersonen met een wettelijke taak (RWT's) en of de Rekenkamer op basis van reeds verricht onderzoek van belang zijnde gegevens aan de Staten-Generaal en de regering zou kunnen verstrekken.

De Rekenkamer wijst in haar antwoord (brief d.d. 3 februari 2000) op het nu voorliggende rapport «Vermogensvorming bij instellingen op afstand van het rijk» en het rapport «Financieel beheer politieregio's» uit 1998. Het belang van het thema kasbeheer alsmede de noodzaak van beleid terzake wordt door het Rekenkameronderzoek bevestigd. De Rekenkamer stelde voorts dat zij voornemens is in toekomstig onderzoek bij RWT's waar mogelijk en gewenst aandacht te geven aan het aspect kasgeldbeheer. Zij verzocht de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in zijn reactie op het onderzoek «Vermogensvorming bij instellingen op afstand

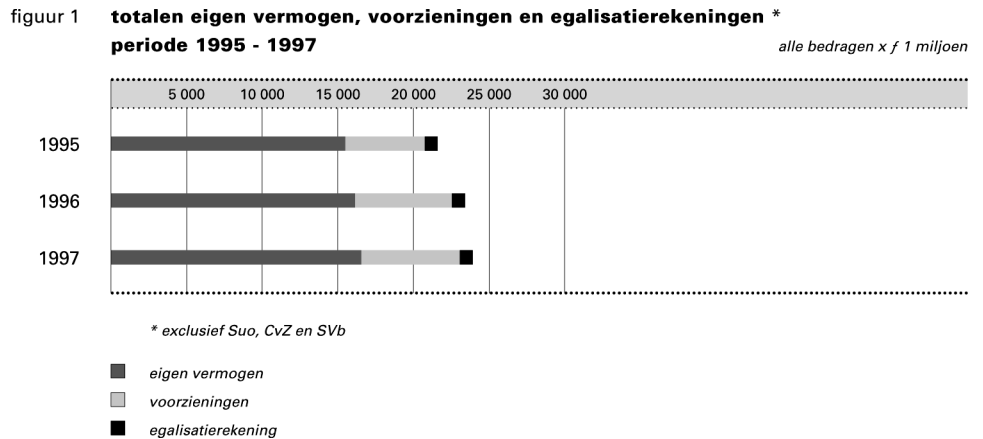
van het rijk» na te gaan welke aanvullende informatie over kasbeheer hij nodig acht en welke aanvullende informatie hij van de Rekenkamer zou willen ontvangen.

In zijn reactie op het rapport (brief Minister van Financiën d.d. 3 maart 2000) stelde de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, dat, gelet op de door de Algemene Rekenkamer gesignaleerde stand van zaken bij de beleidsvorming van de ministeries, het kabinet het zinvol acht eerst te investeren in deze algemene beleidsontwikkeling en regelgeving. Naar het oordeel van de minister bieden de lopende en voorgenomen activiteiten van de Rekenkamer een goede basis om daarnaast een beter zicht te krijgen op het kasbeheer. De minister zou een herkenbare rapportage over dit onderwerp op enig moment op prijs stellen.

De Rekenkamer zal de bestuurlijke reacties op het onderzoek «vermogensvorming» en de suggestie van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties om aan de problematiek op enig moment een herkenbare publicatie te wijden, betrekken bij de verdere uitwerking van haar onderzoeksprogramma.

3 OMVANG VAN VERMOGENSVORMING

De omvang van de vermogensvorming werd onderzocht door analyse van de jaarrekeningen 1995–1997. Door de grote verschillen tussen de instellingen bleken de gegevens niet zonder meer vergelijkbaar te zijn. Bovendien gaven deze niet altijd een compleet beeld. De volgende overzichten zijn gemaakt op basis van totalen en gemiddelden van 178 instellingen in de jaren 1996 en 1997 en 175 instellingen in het jaar 1995 (zie bijlage 8 voor een overzicht per instelling).

In totaal gaat het ultimo 1997 bij de onderzochte 178 instellingen² om een bedrag van f 16,6 miljard aan *eigen vermogen* en f 6,5 miljard aan *voorzieningen* bij een balanstotaal van f 44,6 miljard. Daarnaast komen *egalisatierekeningen voor investeringsbijdragen* voor ter hoogte van f 850 miljoen. Het *totale vermogen* als som van deze drie componenten bedraagt ultimo 1997 dus f 23,9 miljard.

Het eigen vermogen neemt over de onderzochte periode 1995–1997 toe met ruim 9%. Doordat de gemiddelde solvabiliteit³ in de periode 1995–1997 tegelijkertijd daalt van 40% naar 37% kan hieruit niet direct worden geconcludeerd dat de instellingen in deze periode ook hun balanspositie verbeterden. De voorzieningen laten echter een forse stijging zien van circa 22%. De langlopende schulden namen daarnaast toe met circa 8% tot f 6,5 miljard.

Het eigen vermogen is deels in liquide vorm beschikbaar en ligt deels vast in de voor de bedrijfsactiviteiten benodigde vaste activa. De liquide middelen en kort- en langlopende beleggingen stegen van in totaal f 7,5 miljard in 1995 tot f 10 miljard in 1997. De materiële vaste activa stegen in de periode 1995–1997 van f 18,3 miljard naar f 20 miljard. De liquiditeit⁴ schommelt in deze periode tussen de 1,2 en 1,3. De baten namen toe van f 52 miljard in 1995 tot f 59,3 miljard in 1997. Het aandeel van de publieke middelen (met name rijksbijdragen) bedraagt in 1997 bijna 90% van de totale baten. Het exploitatieresultaat schommelt aanzienlijk tussen de jaren: f 929 miljoen in 1995, f 1 miljard in 1996 en f 345 miljoen in 1997.

² Exclusief de fondsen die beheerd worden door Suo, Svb en CvZ.

³ Hier uitgedrukt als het eigen vermogen als percentage van het balanstotaal. In ruime zin (totaal vermogen ten opzicht van het balanstotaal) is de solvabiliteit licht gedaald van 56% tot 54%.

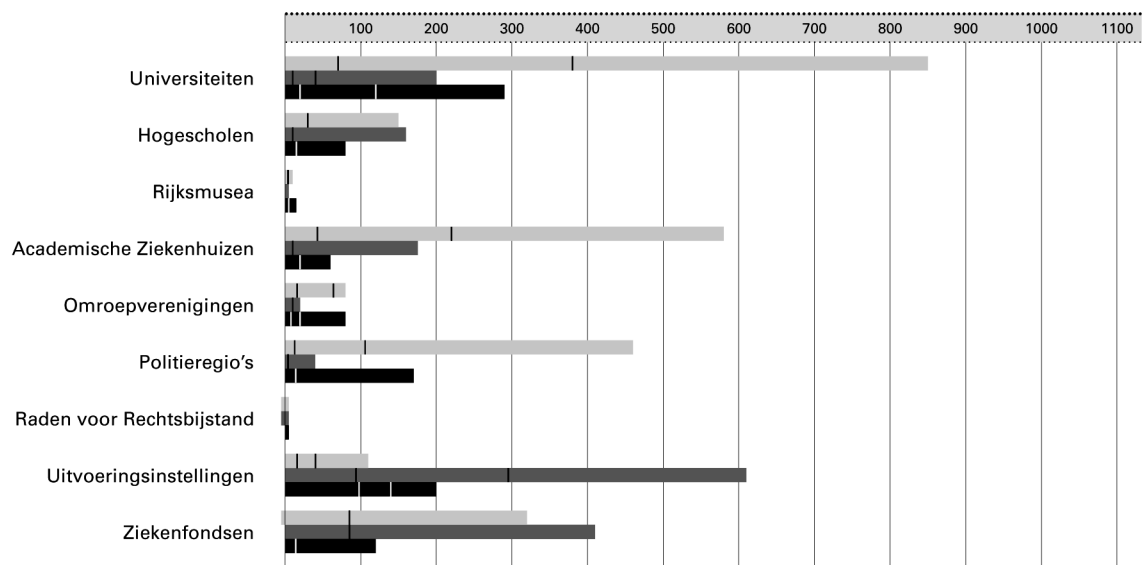
⁴ Hier uitgedrukt als de verhouding van de vlottende activa ten opzichte van de vlottende passiva (current ratio).

De omvang van het eigen vermogen, de voorzieningen en de liquiditeiten per (cluster van) instellingen is in beeld gebracht in de figuren 2 en 3.

figuur 2

**eigen vermogen, voorzieningen en liquiditeiten en beleggingen
per cluster ***

alle bedragen x f 1 miljoen

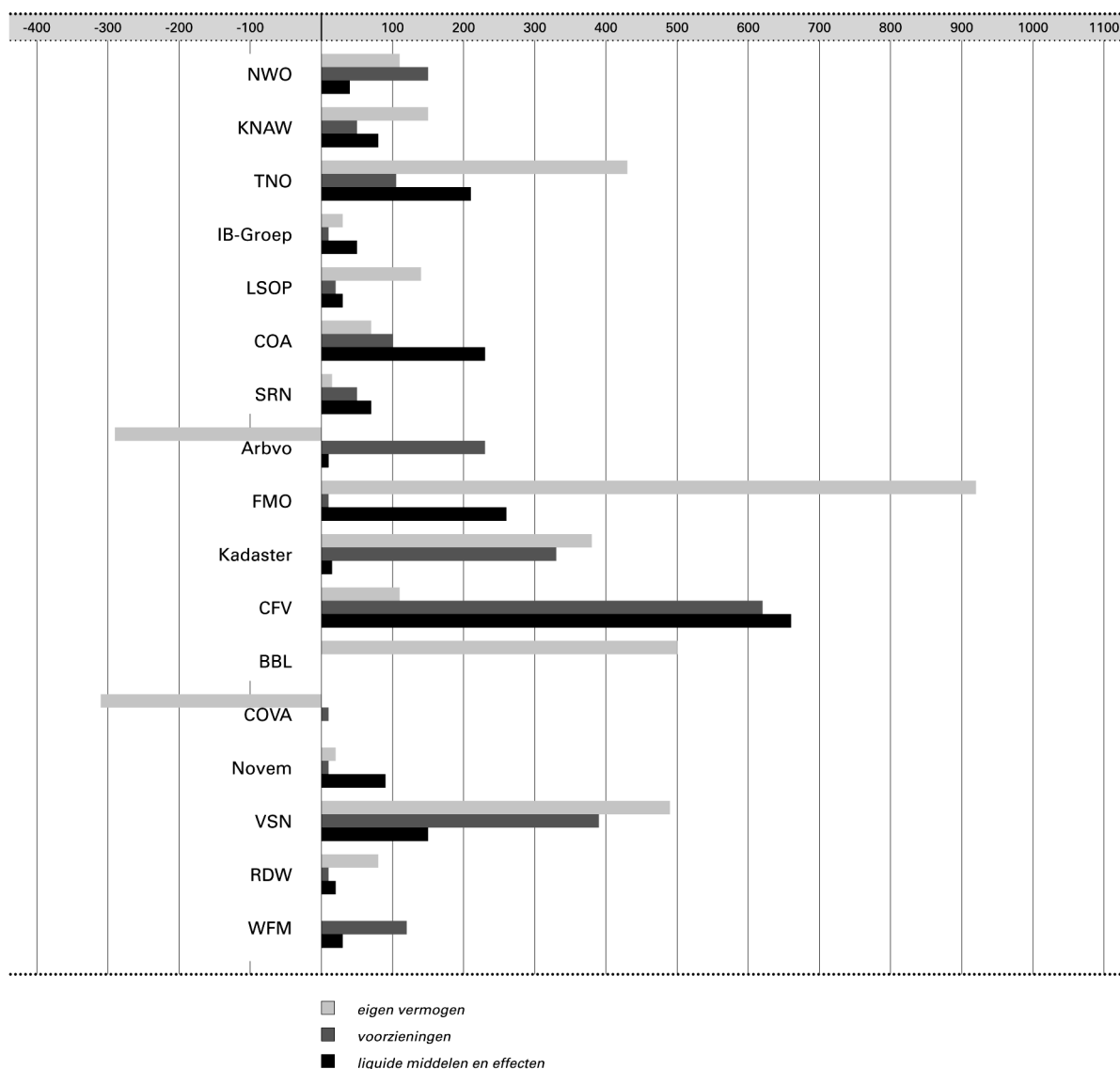
* in elke staaf zijn de instellingen met de hoogste en de laagste waarde aangegeven, alsmede het gemiddelde per cluster

- eigen vermogen
- voorzieningen
- liquiditeiten en beleggingen

In figuur 2 zijn per cluster de instellingen met het laagste en het hoogste bedrag opgenomen alsmede het gemiddelde van de cluster.

figuur 3 **eigen vermogen, voorzieningen en liquiditeiten en beleggingen**
individuele instellingen 1997

alle bedragen x f 1 miljoen

Uit deze overzichten blijkt dat er een grote variatie is in vermogenspositie, zowel tussen instellingen in het algemeen als binnen clusters van instellingen en ook per instelling in de tijd. De *verschillen in vermogenspositie tussen (clusters van) instellingen* kunnen samenhangen met de wijze van bekostiging, het type activiteit, het al dan niet in eigendom hebben van bedrijfsmiddelen, maar ook met verschillen in de wijze van presenteren in de jaarrekening. Daarnaast kunnen verschillen worden verklaard uit het functioneren van een instelling in het verleden: eigen vermogen wordt immers in principe gevormd uit het resultaat van activiteiten. Een deel van de *variatie in de tijd* wordt veroorzaakt door presentatie- en stelselwijzigingen in jaarrekeningen of wijzigingen in beleid, zoals uitbreiding van taken of overdracht van gebouwen aan instellingen. Het reserveren van gelden en het opnemen van leningen ten behoeve van investeringen kan leiden tot sterke veranderingen in de

liquiditeitspositie. Met name binnen clusters met relatief veel bedrijfsmiddelen (universiteiten, politieregio's) spelen deze factoren een rol.

De gemiddelde solvabiliteit van het totaal van de onderzochte instellingen ligt in de orde van grootte van wat bij commerciële organisaties in het algemeen als wenselijk wordt beschouwd (30 tot 40%). Er van uitgaand dat deze instellingen minder risico's lopen dan marktorganisaties zou voorzichtig geconcludeerd kunnen worden dat dit gemiddelde aan de hoge kant is. Nadere analyse en bestuurlijke afweging van relevante factoren en risico's per (cluster van) instelling(en) is echter nodig om te bepalen of dit inderdaad het geval is (zie ook bijlage 7: overzicht solvabiliteit instellingen 1997). De Rekenkamer doet hierover in dit rapport geen uitspraak.

4 BEGRENZING VERMOGENSVORMING

4.1 Inleiding

Uitgangspunt van het onderzoek is dat de vorming van vermogens door instellingen die een wettelijke taak verrichten met publiek geld een belangrijk aandachtspunt van beleid dient te zijn. Bij een dreigende discontinuïteit van de taakuitvoering vanwege insolventie van de instelling zal er gewoonlijk een beroep op de overheid worden gedaan, ook indien de overheid geen formele verplichting (meer) heeft om de instelling te hulp te komen. Daarnaast is het uit het oogpunt van publieke taakuitvoering niet wenselijk wanneer instellingen met publieke gelden gevormde exploitatieoverschotten ondoelmatig aanwenden of oppotten. Daarom vindt de Rekenkamer dat de verantwoordelijke minister en/of toezichthouder op zijn minst de vermogensontwikkeling zou moeten monitoren en daarvoor normen en indicatoren zou moeten ontwikkelen. In veel gevallen is het ook gewenst dat het rijk grenzen aangeeft waarbinnen reserves zich mogen ontwikkelen en vaststelt welke maatregelen bij overschrijding van deze grenzen zullen worden genomen. Deze begrenzing dient dan volgens de Rekenkamer betrekking te hebben op het totale eigen vermogen, en eventueel daarnaast nog op specifieke reserves⁵. De begrenzing zou moeten worden onderbouwd met een analyse van voor de vermogenspositie relevante factoren en risico's. Dit betreft algemene factoren (zoals de besturingsfilosofie, de bekostigingswijze, de omvang en soorten reserves en voorzieningen bij organisaties met vergelijkbare risico's), factoren ter bepaling van de financieringsfunctie van het eigen vermogen (zoals waardering, samenstelling en ouderdom van materiële vaste activa, de hiermee samenhangende financieringsbehoefte en de beleidslijn van het ministerie ter zake) en factoren ter bepaling van de bufferfunctie van het eigen vermogen (zoals algemene bedrijfsrisico's, exploitatieresultaten uit het verleden, flexibiliteit van de kostenstructuur e.d.). Voor een uitwerking wordt verwezen naar de handreiking en het toetsingskader (bijlagen 1 en 6). De door banken bij de beoordeling van commerciële organisaties gehanteerde criteria voor solvabiliteit en liquiditeit zijn hier niet zonder meer van toepassing.

De Rekenkamer heeft op basis van deze uitgangspunten geïnventariseerd welke beleidsafspraken en/of regelgeving er is ten aanzien van de omvang van reserves. Onderzocht is of er grenzen zijn gesteld in de vorm van een maximum en/of minimum, of deze grenzen betrekking hebben op het totale eigen vermogen of onderdelen ervan, of deze grenzen in de praktijk worden overschreden en of is vastgelegd hoe wordt omgegaan met overschrijding van deze grenzen. Daarnaast is voor de tien instellingen in het diepte-onderzoek onderzocht welk intern beleid wordt gevoerd en of dit onderbouwd is door een systematische analyse van relevante factoren en risico's (zie toetsingskader bijlage 6).

4.2 Regelgeving en beleid

4.2.1 Overzicht

⁵ Begrenzing van voorzieningen ligt naar de aard van deze post minder voor de hand. Het voorzichtigheidsbeginsel vereist immers dat voorzieningen getroffen worden. Wel kunnen specifieke eisen gesteld worden bijvoorbeeld ten aanzien van de soorten voorzieningen die getroffen worden en de onderbouwing van de hoogte ervan.

Tabel 1 geeft een overzicht van de regelgeving en beleidsafspraken over de omvang van reserves bij de onderzochte (clusters van) instellingen.

Tabel 1: Regelgeving en beleidsafspraken over de omvang van (een deel van) het eigen vermogen

Soort regelgeving	Maximumnorm	Minimumnorm	Geen normen, wel regels of afspraken	Geen normen, geen regels of afspraken
Instelling	Raden voor Rechtsbijstand COA SRN Omroepverenigingen TNO Arbeid-voorzieningsorganisatie Kadaster RDW Staatsbosbeheer Novem	Ziekenfondsen	FMO IB-Groep NWO Uitvoeringsinstellingen sociale zekerheid rijksmuseumale instellingen	Politieregio's LSOP Universiteiten Hogescholen Academische ziekenhuizen KNAW SVb Suo CvZ WfM CFV COVA BBL VSN
Totaal	10	1	5	14

Uit deze tabel blijkt dat bij ruim de helft (16) van de onderzochte (clusters van) instellingen de minister of de onafhankelijke toezichthouder een norm heeft gesteld of afspraken heeft gemaakt over de omvang van het totale eigen vermogen of onderdelen daarvan. In de meeste gevallen (tien van de zestien) ging het om een maximumgrens. In één geval was een minimumgrens gesteld, namelijk voor de ziekenfondsen. In de overige vijf gevallen ging het om expliciete regels of beleidsafspraken over de vermogensvorming waarbij echter geen duidelijke grenzen zijn gesteld aan de reserves. Dit geldt voor de rijksmuseumale instellingen, Informatie Beheer Groep, NWO, uitvoeringsinstellingen sociale zekerheid en FMO. Bij de rijksmuseumale is vastgesteld dat ten hoogste 10% van de voor vier jaar toegekende subsidie mag worden gereserveerd. Er is echter geen grens gesteld aan het geaccumuleerde eigen vermogen. Voor de Informatie Beheer Groep, de NWO en de uitvoeringsinstellingen sociale zekerheid zijn expliciet vastgelegd dat jaarlijks wordt overlegd over de ontwikkeling van de reserves. Daarbij zijn geen normen voor de omvang van het eigen vermogen vastgesteld. Bij de FMO is in een formule vastgelegd welk gedeelte van de winst jaarlijks aan het eigen vermogen dient te worden toegevoegd, maar er is geen grens aan het geaccumuleerde eigen vermogen gesteld. De solvabiliteitseis van 30% over de gewogen activa die door de FMO intern werd gehanteerd, werd door De Nederlandsche Bank weliswaar voldoende geacht, maar was niet in een voorschrift geformaliseerd.

VOORBEELDEN VAN POGINGEN TOT NORMERING BIJ DE UITVOERINGSINSTELLINGEN SOCIALE ZEKERHEID EN NWO:

Bij de ontvlechting van de *uitvoeringsinstellingen sociale zekerheid* gold als uitgangspunt dat deze instellingen in staat zouden moeten zijn tegen redelijke voorwaarden privaat vreemd vermogen aan te trekken. Volgens de Technische Werkgroep Ontvlechting (TWO) leerde de ervaring dat hiervoor circa 40% eigen vermogen nodig was, en dit wordt door de diverse uitvoeringsinstellingen als basis voor het eigen vermogen genomen. Er zijn echter geen maxima gesteld aan de verdere ontwikkeling van het vermogen. Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen heeft, gevolg gevend aan een aanbeveling uit een Rekenkameronderzoek in 1995, geëxperimenteerd met het stellen van absolute (maximum)normen aan de hoogte van het eigen vermogen en de voorzieningen van de *NWO* (geldend met ingang van 1996). Deze absolute normen gaven volgens het

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen aanleiding tot optimaliserend gedrag en vruchteloze discussies over mutaties, waarna dit ministerie in 1997 van de normen is afgestapt. Thans worden enige jaren solvabiliteits- en liquiditeitskengetallen gehanteerd, op basis waarvan opnieuw normgrenzen in de vorm van bandbreedtes zullen worden geformuleerd.

Bij veertien (clusters van) instellingen waren geen normen gesteld of andere regels en/of beleidsafspraken vastgelegd over de omvang van reserves.

Bij acht van deze instellingen is sprake van een *specifieke situatie* waarbij een vaste begrenzing van reserves minder zinvol is. Dit betreft vier (beheerders van) fondsen (Sociale Verzekeringsbank, de Stichting uitvoering omslagregelingen, het College voor Zorgverzekeringen, Waarborgfonds Motorverkeer en het Centraal Fonds voor de Volkshuisvesting), één instelling met een vennootschappelijke rechtsvorm (VSN), één instelling die in feite onderdeel van het ministerie is (Bureau Beheer Landbouwgronden), en het Centraal Orgaan Voorraadvorming Aardolieproducten.

INSTELLINGEN WAARBIJ EEN VASTE BEGRENZING VAN HET EIGEN VERMOGEN MINDER ZINVOL IS:

De *Sociale Verzekeringsbank*, de *Suo*, het *College voor Zorgverzekeringen* en het *WfM* zijn fondsbeheerders zonder, of in geval van CvZ zeer gering, eigen vermogen. De uitvoeringskosten worden ten laste gebracht van de fondsen en materiële vaste activa worden gefinancierd uit leningen uit die fondsen. De omvang van de fondsen zelf – bij *Suo* en *WfM* voornamelijk aangehouden als *voorzieningen* – is uiteraard wel een belangrijk onderwerp van beleid voor de overheid, maar voor de eventuele normering daarvan gelden specifieke beleidsinhoudelijke overwegingen.

Dat laatste geldt ook voor het *Centraal Fonds voor de Volkshuisvesting*. Dit fonds wordt gevoed door jaarlijkse bijdragen van alle toegelaten instellingen. De minister stelt jaarlijks – op basis van een beoordeling van de omvang van het fonds – de normbedragen vast op grond waarvan de hoogte van de bijdragen wordt bepaald.

De *VSN* (thans *Connexxion*) is een vennootschap. Het eigen vermogen en eventuele dividenden staan volledig ter beschikking van de aandeelhouders, in dit geval de Staat. Er kunnen afspraken worden gemaakt over bijvoorbeeld het gedeelte van de winst dat jaarlijks wordt toegevoegd aan het eigen vermogen, maar een vaste begrenzing ligt minder voor de hand.

Bij *Bureau Beheer Landbouwgronden* bestaat het eigen vermogen voornamelijk uit (tijdelijk) beheerde landbouwgronden. Het BBL wordt qua financieel beheer beschouwd als een departementale organisatie-eenheid van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Het saldo van inkomsten en uitgaven komt ten gunste dan wel ten laste van de rijksbegroting.

Bij het *Centraal Orgaan Voorraadvorming Aardolieproducten* speelt de normering van eigen vermogen niet. De voorraad aardolie wordt geheel uit vreemd vermogen gefinancierd onder garanties van het rijk (langlopende schulden f 650 miljoen). De inkomsten zijn geheel afhankelijk van door het Ministerie van Economische Zaken vastgestelde en door de Belastingdienst geïnde voorraadheffingen.

Bij de zes overige instellingen waar normering dan wel regels of afspraken over de omvang van reserves ontbreken acht de Rekenkamer het in principe wel zinvol, te weten de politieregio's, het Landelijk Selectie- en Opleidingsinstituut Politie, de universiteiten, de hogescholen, de academische ziekenhuizen en de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. In de door de Rekenkamer onderzochte periode

1995–1997 was bij drie van deze (clusters van) instellingen sprake van een stijgend eigen vermogen (politieregio's, hogescholen, KNAW). Bij de clusters politieregio's, academische ziekenhuizen en universiteiten is de laatste jaren wel onderzoek verricht naar de vermogenspositie en de mogelijkheid om deze te normeren. Dit onderzoek heeft echter vooralsnog niet geleid tot regelgeving of beleidsafspraken.

VOORBEELD: RAPPORTAGE UNIVERSITEITEN

Over de vermogensvorming van *universiteiten* heeft de Commissie Koopmans, ingesteld door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en de Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU) gezamenlijk, recent een rapport uitgebracht. De commissie berekent een aanzienlijk tekort aan eigen vermogen bij de universiteiten van f 1,6 miljard. Uitgangspunt daarbij is dat vervangingsinvesteringen volledig uit eigen vermogen gefinancierd worden. De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen liet in zijn reactie op het rapport Koopmans aan de instellingen weten eerst het Rekenkamerrapport over vermogensvorming af te willen wachten alvorens zijn definitieve standpunt te bepalen.

4.2.2 Gemaximeerde reserves

In tabel 2 is voor de tien (clusters van) instellingen waarvoor maxima zijn gesteld, aangegeven wat zij inhouden, of ze het totale eigen vermogen of een deel ervan betreffen en in hoeveel gevallen deze maxima werden bereikt, onderschreden of overschreden.

Uit het overzicht blijkt dat de maximering van het eigen vermogen of delen daarvan op diverse manieren is vormgegeven. In sommige gevallen waren reserves in absolute zin gemaximeerd (bijvoorbeeld bij de Arbeidsvoorzieningsorganisatie). Combinaties van maximale jaarlijkse toevoegingen en een absolute grens kwamen evenwel ook voor (raden voor rechtsbijstand). Ook was er bij sommige instellingen sprake van meerdere reserves waarvoor een verschillend maximum gold (omroepverenigingen).

Bij zes van de tien (clusters van) instellingen werd door het stellen van maxima ook de ontwikkeling van het totale eigen vermogen van de betreffende instellingen gemaximeerd. Dit gebeurde deels door het totale eigen vermogen te maximeren, deels door specifieke reserves te maximeren in combinatie met een bepaling dat er geen andere reserves gevormd mochten worden. Het totale eigen vermogen bedroeg ultimo 1997 voor deze (clusters van) instellingen f 915 miljoen. Dit is circa 6% van het totale eigen vermogen van alle onderzochte instellingen.

In vier gevallen was slechts een onderdeel van het eigen vermogen aan een maximum gebonden. Bij TNO⁶ gold dit voor de reserve bedrijfsrisico's en was niets bepaald over de maximering van het totale eigen vermogen of de eventuele overige reserves. Bij de Arbeidsvoorzieningsorganisatie gold dit voor de algemene reserve bedrijfsrisico en de bestemmingsreserve investeringen tezamen. Bij het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers was, naast een maximum voor de egaliseringsreserve, in de regelgeving vastgelegd dat de minister van Justitie ten aanzien van de toegestane «reserve vervanging inrichting en inventaris» wel een maximum kon bepalen, maar was in de praktijk geen maximum vastgesteld.

Bij Staatsbosbeheer was in een overeenkomst met de minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij voor de periode 1999–2003 bepaald dat Staatsbosbeheer, met uitdrukkelijke toestemming van de minister, naast de algemene reserve ook specifieke bestemmingsreserves kon

⁶ Deze reserve is door TNO overigens in de jaarrekening als voorziening gepresenteerd (zie paragraaf 5.3.2).

aanhouden, maar was niet expliciet vastgelegd dat de minister deze reserves ook aan een maximum kon binden.

Tabel 2: Aard en stand maximering eigen vermogen/reserves bij gemaximeerde instellingen ultimo 1997

INSTELLING	Aard maximering	Stand 1997	EV partieel of geheel
Raden voor Rechtsbijstand (5)	Toevoeging egaliseringsreserve beheerskosten maximaal 5% deelsubsidie per jaar; beheerskosten bovendien gemaximeerd tot f 500 000. Toevoeging egaliseringsreserve programmakosten maximaal 5% deelsubsidie per jaar, hoogte maximaal 10% deelsubsidie.	● ○ ○○○ ●● ○○ ○	Geheel
Centraal Orgaan opvang Asielzoekers	Egaliseringsreserve (risicoreserve) maximaal 5% jaarlijkse subsidiebedrag van aantal kostengroepen, evenwel niet hoger dan f 25 miljoen.	○	Partieel
Stichting Reclassering Nederland	Toevoeging aan risicoreserve maximaal 5% subsidiebedrag per jaar tot maximum van f 10 miljoen.	○	Geheel
Omroepverenigingen (7)	Private reserves gemaximeerd op niveau 1993. Programmareserve sinds 1997 gemaximeerd als 5% van de jaaromzet; het minimumvermogen mag na 2000 evenmin negatief zijn.	○○○○○○○ ○ ●● ○○○○○	Geheel
TNO	«Fonds» bedrijfsrisico's maximaal f 20 miljoen.	○	Partieel
Arbeidsvoorzieningsorganisatie	Algemene reserve bedrijfsrisico's en bestemmingsreserve investeringen tezamen maximaal f 150 miljoen.	○	Partieel
Kadaster	Structurele reserve maximaal 1/3 van het structurele balanstotaal. Conjuncturele reserve maximaal f 75 miljoen. Reserve marktactiviteiten maximaal 1/3 van het structurele balanstotaal van deze activiteiten	○ ○ ○	Geheel
RDW	Overschotreserve nihil. Eigen vermogen maximaal 20% balanstotaal. Conjuncturele reserve maximaal f 8 miljoen.	● ○ ○	Geheel
Novem	Algemene reserve nihil. Dividendbeleid afgestemd op eigen vermogen van maximaal f 25 miljoen.	● ○	Geheel
Staatsbosbeheer	Algemene reserve maximaal 10% totale jaaromzet (1998).	○	Partieel

● = eigen vermogen hoger dan maximum;
○ = eigen vermogen gelijk aan maximum;
○ = eigen vermogen lager dan maximum;

In de toelichting op de regelgeving en/of afspraken worden soms wel enige overwegingen gegeven, maar wordt meestal niet onderbouwd waarom voor een specifiek maximum wordt gekozen.

VOORBEELDEN VAN ENIGE OVERWEGINGEN DIE WEL IN DE TOELICHTING WORDEN GEGEVEN:

Bij de verzelfstandiging van het Kadaster werd de keuze voor een maximaal aanwezig eigen vermogen van $\frac{1}{3}$ deel van het structurele balanstotaal gemotiveerd met de verwijzing dat deze vermogensverhouding in ondernemingen met een vergelijkbare balansstructuur als gezond werd aangemerkt (Tweede Kamer, vergaderjaar 1992–1993, 23 007 nr. 3, blz. 21).

Bij de Raden voor Rechtsbijstand gold als criterium voor de maximale hoogte van de egalisatiereserve «landelijke automatiseringsactiviteiten» de economische vervangingswaarde van de systemen en de gerealiseerde afschrijvingen daarop (Subsidiebesluit Raden voor Rechtsbijstand, artikel 10).

Een bijzonder geval is de Novem, een NV waarbij het maximum gegeven is door het bedrag dat geldt als wettelijk criterium voor het structuurregime (f 25 miljoen).

Bij de in totaal 37⁷ onderzochte gemaximeerde reserves bleek in zeven gevallen ultimo 1997 sprake van een overschrijding en wel bij drie Raden voor Rechtsbijstand (totaal ruim f 4 miljoen), twee omroepverenigingen (totaal f 38 miljoen), het Kadaster (f 197 miljoen) en de RDW (f 39 miljoen). Bij 14 gemaximeerde reserves was de stand minder dan het maximum en in 16 gevallen was de stand precies gelijk aan het maximum.

De Rekenkamer trof in de *regelgeving* voor de gemaximeerde instellingen nauwelijks bepalingen aan over de wijze waarop met eventuele vermogensoverschotten diende te worden omgegaan, zoals bepalingen over afkomen, bestemming of een maximale afbouwperiode. Bij een directe subsidierelatie op basis van voorschotten, zoals bij de Raden voor de Rechtsbijstand, kunnen overschrijdingen van een gesteld maximum op relatief eenvoudige wijze bij de definitieve subsidievaststelling worden verrekend. Op de instelling rust dan een terugbetalingsverplichting. Het Kadaster en de RDW hebben geen subsidierelatie met het rijk, maar worden bekostigd uit tarieven die door de betreffende ministers moeten worden goedgekeurd. Wanneer geen directe afroaming plaatsvindt, zijn vermogensoverschotten alleen via het tariefbeleid en dus op middellange termijn te beïnvloeden. In beide gevallen waren hierover afspraken gemaakt. De twee omroepverenigingen die ultimo 1997 een overschrijding te zien gaven op de gemaximeerde programmareserve, waren tegen de afbouwregeling van het Commissariaat voor de Media in beroep gegaan. De Raad van Bestuur van de NOS, die ingevolge een wetswijziging de bevoegdheid tot maximeren in 1998 van het Commissariaat overnam, heeft inmiddels met een van beide verenigingen afspraken gemaakt over de hoogte en de termijn van afbouw van de reserve. In andere gevallen, zoals bij de verzelfstandiging van Staatsbosbeheer, was uitsluitend overeengekomen dat in het geval van overschrijding van gemaximeerde reserves overleg zou plaatsvinden over de bestemming van het surplus.

ONDERHANDELEN OVER EIGEN VERMOGEN

Uit het onderzoek bleek dat in de gevallen waarin de wenselijke omvang van het eigen vermogen onderwerp was van periodieke onderhandelingen tussen minister of onafhankelijke toezichthouder enerzijds en instelling anderzijds, het resultaat van deze onderhandelingen door de beide partijen verschillend werd geïnterpreteerd. De instellingen beschouwden het onderhandelingsresultaat vaak als het minimaal noodzakelijke eigen vermogen. De inzet van ministerie of toezichthouder was daarentegen te bepalen welk gedeelte van het eigen vermogen als overtollig moest worden beschouwd. Hieruit blijkt dat duidelijke en eenduidige vastlegging van de uitgangspunten voor dit soort onderhandelingen dringend gewenst is.

⁷ Het totaal aantal bolletjes in tabel 2 (in aantal gevallen meerdere gemaximeerde reserves per (cluster van) instelling(en)).

4.3 Intern beleid instellingen

De Rekenkamer onderzocht bij de tien instellingen betrokken in het diepte-onderzoek het interne beleid ten aanzien van vermogensvorming. De besturen van deze instellingen bleken aandacht aan *aspecten* van vermogensvorming te besteden, zoals aan de financiering van investeringen, het vormen van voorzieningen, het bestemmen van exploitatie-overschotten, het aangaan van leningen en het beleggen van (tijdelijk overtollige) liquide middelen. Er was echter bij de instellingen geen inzicht in de gewenste omvang van het eigen vermogen, gebaseerd op een systematische analyse van relevante factoren en risico's (zie verder bijlage 3). Het ontbrak in deze gevallen overigens ook aan een departementaal beleid dat voor deze organisaties als ijkpunt kon fungeren.

VOORBEELD: GEVOLGEN ONTBREKEN BELEID

Bij de politieregio Amsterdam-Amstelland was het interne beleid gericht op 100% zelffinanciering. Bij andere politieregio's werden de bedrijfsmiddelen gedeeltelijk met vreemd vermogen gefinancierd. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties formuleerde geen duidelijk beleid op dit punt. Tegelijkertijd was het onduidelijk of de door de politieregio Amsterdam-Amstelland gevormde (aanzienlijke) reserves zouden worden afgeroomd ten behoeve van minder solvabele regio's. In deze onzekere situatie werd door de politieregio besloten de investeringen in huisvesting met f 180 miljoen te intensiveren, onder andere door de aankoop van een pand dat tot dusverre gehuurd werd.

4.4 Conclusies en aanbevelingen

Bij 16 van de 30 (clusters van) instellingen bestaat regelgeving of zijn beleidsafspraken gemaakt over de omvang van het eigen vermogen of delen daarvan. Bij tien (clusters van) instellingen betreft dit *maxima*, waarbij het in vier gevallen, namelijk bij Centraal Orgaan opvang Asielzoekers, TNO, Arbeidsvoorzieningsorganisatie en Staatsbosbeheer, gaat om het maximeren van slechts een *deel* van het eigen vermogen. In één geval, namelijk de ziekenfondsen, is wel een *minimum*, maar geen maximum voor de omvang van reserves vastgesteld. Bij vijf (clusters van) instellingen gelden *geen vaste grenzen* voor de hoogte van (onderdelen van) reserves, maar is wel iets geregeld over de toevoeging aan reserves dan wel is vastgelegd dat jaarlijks over de omvang van reserves wordt overlegd. Dit betreft de rijksmuseale instellingen, Informatie Beheer Groep, NWO, uitvoeringsinstellingen sociale zekerheid en FMO. Bij de overige 14 (clusters van) instellingen *gelden geen regels of afspraken* over de omvang van reserves. Voor acht geldt een specifieke situatie die dergelijke regels minder zinvol maakt. Voor de overige zes is dit wel het geval. Het gaat om de politieregio's, universiteiten, hogescholen, academische ziekenhuizen, het Landelijk Selectie- en Opleidingsinstituut Politie en de KNAW. Voor een aantal daarvan zijn in het verleden wel onderzoeken uitgevoerd gericht op het vaststellen van grenzen. Deze hebben vooralsnog niet geleid tot vastgesteld beleid.

Het bleek dat bij die instellingen waar een maximumnorm voor het eigen vermogen gold, in de meeste gevallen de feitelijke eigen vermogens gelijk waren aan de vastgestelde maxima of daaronder lagen. Daar waar een vermogensoverschot was, waren afspraken gemaakt over de reductie van de betreffende reserves. In de toelichting op de regelgeving en/of afspraken worden soms wel enige overwegingen gegeven, maar wordt meestal niet onderbouwd waarom voor een specifiek maximum wordt

gekozen. In de regelgeving trof de Rekenkamer ook geen bepalingen aan over hoe wordt omgegaan met overschrijdingen.

De Rekenkamer acht het van belang dat aan de begrenzing van vermogens een analyse van alle voor de instelling of cluster van instellingen relevante factoren en risico's voorafgaat. Zij heeft de overwegingen die hierbij in ieder geval meegenomen moeten worden uitgewerkt in bijlage 1.

Daar waar alleen *delen* van het eigen vermogen (specifieke reserves) zijn genormeerd, acht de Rekenkamer het gewenst dat een aanvullende norm voor het *totale* eigen vermogen wordt geformuleerd, ter voorkoming van verschuivingen binnen het eigen vermogen ter ontwijking van maximum-normen.

De Rekenkamer acht het tevens wenselijk dat wanneer de vermogensontwikkeling van instellingen begrensd wordt er tegelijkertijd geregeld is hoe wordt omgegaan met een eventuele overschrijdingen, zoals bijvoorbeeld de bestemming en afbouwperiode van een surplus.

Besturen van de tien in het diepte-onderzoek betrokken instellingen bleken wel intern beleid te voeren voor aspecten van vermogensvorming. Het ontbrak echter aan een systematisch inzicht in de gewenste omvang van het eigen vermogen, gebaseerd op een systematische analyse van relevante factoren en risico's. Het ontbrak in deze gevallen ook aan een departementaal beleid dat voor deze organisaties als ijkpunt kon fungeren.

5 INZICHT IN VERMOGENSVORMING

5.1 Inleiding

Om een beleid voor vermogensvorming te kunnen voeren, moet het ministerie inzicht hebben in de vermogensvorming bij instellingen op afstand van het rijk. De instellingen van hun kant dienen te streven naar een transparante bedrijfsvoering. De belangrijkste informatiebronnen voor het verkrijgen van inzicht in de vermogensvorming zijn de jaarrekeningen en begrotingen van de instellingen.

De Rekenkamer onderzocht de *wet- en regelgeving* en de *jaarrekeningen* van de instellingen. Voor de *wet- en regelgeving* is bekeken of deze aansluit bij algemeen aanvaarde grondslagen voor financiële verslaggeving, zoals neergelegd in Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek⁸, in de uitwerking daarvan in de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving van de Raad voor de Jaarverslaggeving en in de literatuur over verslaggeving van organisaties zonder winstoogmerk. Wanneer deze grondslagen van toepassing zijn is gegarandeerd dat op een aantal belangrijke punten inzicht wordt verschaft. Zo wordt in Titel 9 bijvoorbeeld aangegeven onder welke omstandigheden voorzieningen dienen te worden gevormd, dat zij overeenkomstig hun aard nauwkeurig worden omschreven, en dat in de toelichting zoveel mogelijk wordt aangegeven in welke mate zij als langlopend moeten worden beschouwd. Ook verplicht Titel 9 organisaties om het verloop van het eigen vermogen gedurende het boekjaar weer te geven in een sluitend overzicht. Aangezien de Titel 9-bepalingen op het punt van de specificatie van het eigen vermogen en de toelichting op de reserves niet goed toepasbaar zijn voor een groot deel van de instellingen dat een publieke taak uitvoert, zouden deze aangevuld moeten worden met specifieke bepalingen hiervoor (zie bijlage 6: Begrippen en toetsingskader).

Naast de wet- en regelgeving is bekeken of de *jaarrekeningen* over 1996 en 1997 van een selectie van de instellingen (in totaal 84) inzicht bieden in (ontwikkelingen in) de vermogenspositie van deze instellingen. In het bijzonder is onderzocht of de presentatie en toelichting van het eigen vermogen en de voorzieningen gebeurt op basis van Titel 9 en de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving en of voldaan is aan de bovengenoemde aanvullende eisen.

Van de tien in het diepte-onderzoek betrokken instellingen zijn naast de jaarrekeningen ook de *begrotingen* 1996 tot en met 1998 en de regelgeving daarvoor beoordeeld. Onderzocht is of de regelgeving prognoses van eigen vermogen en voorzieningen, financiële meerjarenramingen en investeringsplannen voorschrijft en of de begrotingen hierover informatie verschaffen.

Tot slot is geïnterviewd in hoeverre instellingen, die private activiteiten naast hun publieke taak verrichten, het publieke en private deel van hun eigen vermogen gescheiden van elkaar presenteren (*scheiding publiek-privaat*).

5.2 Voorschriften voor jaarrekeningen

De voorschriften die voor de onderzochte instellingen gelden op het gebied van de presentatie en toelichting van eigen vermogen en voorzieningen in de jaarrekening lopen uiteen van zeer globaal tot zeer

⁸ De verslaggevingswetgeving voor ondernemingen.

gedetailleerd. Ook bestaan er duidelijke verschillen in de in wet- en regelgeving vastgelegde bevoegdheden van ministers om op dit punt nadere regels te stellen en in de mate waarin begrotingen en jaarrekeningen aan de expliciete goedkeuring van ministers onderworpen zijn. Bijlage 4 bevat een overzicht per instelling of cluster van instellingen.

Uit het onderzoek bleek dat de verslaggevingsregelgeving voor een belangrijk deel is geënt op algemeen aanvaarde grondslagen voor financiële verslaggeving. Bij 22 van de 30 (clusters van) instellingen wordt bij de eisen op het gebied van de financiële verslaggeving expliciet verwezen naar de algemeen aanvaarde grondslagen of naar Titel 9. Bij vijf van deze 22 is de toepassing van Titel 9 op grond van de rechtsvorm wettelijk verplicht (ziekenfondsen, uitvoeringsinstellingen sociale zekerheid, FMO, VSN en Novem).

Naast deze algemene grondslagen zijn er in veel gevallen specifieke verslaggevingseisen in regelgeving opgenomen. Deze verschillen zowel naar inhoud als naar mate van gedetailleerdheid. De variëteit in regelgeving wordt bijvoorbeeld weerspiegeld in de grote variatie in voorgeschreven soorten te presenteren reserves of voorzieningen.

VOORSCHRIFTEN PRESENTATIE EIGEN VERMOGEN VARIËREN

Voor *universiteiten* is voorgeschreven dat in de jaarrekening het eigen vermogen wordt onderverdeeld in een algemene reserve en een vervangingsreserve onroerende goederen. De algemene reserve wordt naar zijn componenten toegelicht: innovatiereserves, vervangings- en vernieuwingsreserves, (decentrale) reserves waarop interne trekkingsrechten berusten, overige reserves (in ieder geval schenkingen, erfstellingen en legaten) en het onverdeelde resultaat. Onder voorzieningen worden afzonderlijk opgenomen een onderhoudsvoorziening, specifieke voorzieningen en overige voorzieningen. Voor de *NWO* geldt een andere voorgeschreven indeling van het eigen vermogen: vermogen in materiële vaste activa, algemene reserve, bestemmingsreserve naar type bestemming en het niet-verdeelde exploitatiesaldo voor zover de bestemming nog niet bekend is. De voorzieningen bestaan uit voorzieningen voor groot onderhoud, nieuwbouw, wacht- en uitkeringsgelden en supercomputing en een restpost overige voorzieningen.

In enkele gevallen wijken specifieke verslaggevingvoorschriften af van de algemeen aanvaarde grondslagen voor financiële verslaggeving. Dit is bijvoorbeeld het geval bij universiteiten (waar, in afwijking van algemeen aanvaarde grondslagen, het toevoegen aan een component van de reserves als onderdeel van de resultaatbepaling is toegestaan) en de *NWO* (waar, in afwijking van algemeen aanvaarde grondslagen, voorzieningen voor investeringen in nieuwbouw worden voorgeschreven). De Rekenkamer acht een niet nader gemotiveerde afwijking van de algemeen aanvaarde grondslagen in het algemeen ongewenst. Bij slechts enkele instellingen was ten tijde van het onderzoek nog weinig geregeld voor de presentatie en toelichting van het eigen vermogen en de voorzieningen (voorbeelden: *TNO* en Stichting uitvoering omslagregelingen).

VOORBEELDEN VAN VERSLAGGEVINGSVOORSCHRIFTEN

De nieuwe, met ingang van 2000 geldende verslaggevingsregelgeving voor de *KNAW* bevatten niet alleen een expliciete verwijzing naar Titel 9, maar ook een op artikel 374 Titel 9 gebaseerd artikel inzake voorzieningen, aangevuld met specifiek voor de *KNAW* geldende bepalingen over de te presenteren categorieën voorzieningen, en – aangezien de Titel 9-bepalingen inzake het eigen vermogen niet geheel toepasbaar zijn – aanvullende bepalingen over de presentatie en toelichting van *KNAW*-specifieke reserves.

Bij *TNO*, die vrijwillig Titel 9 volgt, golden ten tijde van het onderzoek nog geen aanvullende, specifieke verslaggevingsrichtlijnen (deze zijn eind 1999 uitgevaardigd). Aangezien artikel 378 Titel 9 niet toepasbaar is op *TNO*, werd het eigen vermogen in de gepubliceerde jaarrekening niet gespecificeerd en niet toegelicht. Het maatschappelijk verkeer verkreeg op deze wijze geen inzicht in aard en doel van het – in de loop der jaren toenemende – eigen vermogen. Met de nieuwe voorschriften wordt specificering van het eigen vermogen geregeld.

De Rekenkamer constateerde dat de verslaggevingsregelgeving in veel gevallen in beweging was. Het gaat daarbij vooral om het uitbreiden of meer detailleren van verslaggevingsvoorschriften of het aanpassen van voorschriften aan de algemeen aanvaarde grondslagen voor financiële verslaggeving.

VOORBEELDEN VAN ONTWIKKELINGEN IN VERSLAGGEVINGSVOORSCHRIFTEN

Het *Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties* werkt – in samenspraak met het veld – aan verbetering van de comptabele voorschriften voor politieregio's. Het gaat daar om aanpassing aan veranderde informatiebehoeften van betrokkenen en algemeen aanvaarde grondslagen en verduidelijking van begrippen.

Het *Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen* besteedt de laatste jaren veel aandacht aan het uitvaardigen dan wel verbeteren en harmoniseren van de verslaggevingsregelgeving voor de onder haar ressorterende instellingen.

5.3 Presentatie en toelichting in jaarrekeningen

5.3.1 Eigen vermogen

Uit het onderzoek bleek dat de presentatie en toelichting van eigen vermogen en voorzieningen qua gedetailleerdheid sterk varieert. Ook binnen clusters van instellingen is de variatie groot. Bijlage 5 bevat een overzicht per instelling.

Dit geldt vooral voor de presentatie van het *eigen vermogen*. In verreweg de meeste gevallen wordt het eigen vermogen gespecificeerd in diverse componenten, zoals algemene reserves, overige reserves, nog te verdelen resultaat, egaliseringsreserves, risicoreserves, «vermogen in (materiële) vaste activa» en vele verschillende soorten bestemmingsreserves (waaronder diverse soorten fondsen). In zeer beperkte mate komen herwaarderingsreserves voor (bij waardering van materiële vaste activa tegen actuele waarde). De mate van specificatie varieert sterk: van opdeling van het eigen vermogen in enige hoofdcomponenten tot de specificatie van tientallen (geringe) bestemmingsreserves. Slechts één instelling (*TNO*) specificeert het eigen vermogen niet.

Niet altijd is de specificatie duidelijk. Met name de mate van bestemming van reserves wordt niet altijd duidelijk uit de gehanteerde omschrijvingen. Ook worden aard en doel van de diverse reserves niet altijd duidelijk in de toelichting omschreven. Veel instellingen nemen in de toelichting een mutatiestaat per reserve (sluitend overzicht van beginsaldo, toevoegingen, onttrekkingen en eindsaldo) op; sommige volstaan met een mutatiestaat voor enkele reserves of voor het eigen vermogen als geheel. In enkele gevallen ontbreekt een mutatiestaat in zijn geheel. Mutaties (toevoegingen, onttrekkingen, vrijval) in reserves worden in een beperkt aantal gevallen in afwijking van algemeen aanvaarde grondslagen als resultaatbepaling in plaats van resultaatbestemming verwerkt. Een

voorbeeld is het doteren aan reserves ten laste van de resultatenrekening (op dezelfde wijze als het doteren aan voorzieningen). Op deze wijze geeft het gepresenteerde resultaat minder inzicht in het resultaat van de bedrijfsvoering/exploitatie. Soms wordt een dergelijke afwijkende presentatie voorgeschreven in de regelgeving.

PRESENTATIES DIE AFWIJKEN VAN ALGEMEEN AANVAARDE GRONDSLAGEN

In de jaarrekeningen van enige universiteiten wordt – vóór resultaatbestemming – gedoteerd aan de «vervangingsreserve onroerende goederen». Doordat deze toevoegingen aan deze bestemmingsreserve als lasten worden gepresenteerd (resultaatbepaling), valt het gepresenteerde resultaat lager uit dan wanneer deze toevoegingen, conform algemeen aanvaarde grondslagen, uit het resultaat (resultaatbestemming) zouden hebben plaatsgevonden. Deze afwijkende werkwijze, waarmee het gepresenteerde resultaat beïnvloed kan worden, is expliciet opgenomen in de verslaggevingsrichtlijnen voor universiteiten van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. Bij de voorgenomen wijziging van deze richtlijnen zal deze werkwijze geschrapt worden. Bij de TU Delft is het effect op het resultaat, met name in 1996, groot: het gepresenteerde resultaat is in 1996 f 11 miljoen; gecorrigeerd zou dit resultaat f 68 miljoen bedragen. In 1997 zijn deze bedragen f 12 respectievelijk f 34 miljoen. Met ingang van 1998 heeft de TU Delft, vooruitlopend op wijziging van de voorschriften, deze werkwijze verlaten en de vervangingsreserve geheel vrij laten vallen en toegevoegd aan de algemene reserve.

5.3.2 Voorzieningen

Voor de presentatie en toelichting van *voorzieningen* zijn in de algemeen aanvaarde grondslagen meer aangrijpingspunten te vinden dan voor het eigen vermogen. De bepalingen omtrent voorzieningen in Titel 9 en de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving zijn in hun geheel toepasbaar op instellingen op afstand van het rijk. De variatie in presentatie en toelichting van voorzieningen is dan ook geringer dan bij het eigen vermogen. De voorzieningen worden over het algemeen voldoende gespecificeerd en onderscheiden naar aard. Meestal worden voorzieningen van materieel belang voldoende nauwkeurig omschreven en wordt aard en doel van de betreffende voorziening voldoende toegelicht. In sommige gevallen blijft de toelichting echter beperkt tot de belangrijkste voorzieningen. De meeste instellingen nemen een mutatiestaat per voorziening (sluitend overzicht van beginsaldo, dotaties, onttrekkingen, vrijval en eindsaldo) op in de toelichting. In enkele gevallen ontbreekt een mutatiestaat.

De afbakening tussen de componenten eigen vermogen (met name bestemmingsreserves) en voorzieningen is echter niet altijd even duidelijk. Onder de voorzieningen komen soms posten voor waarvan betwijfeld moet worden of zij wel voldoen aan de algemeen aanvaarde voorwaarden voor vorming van een voorziening. Ook komen opmerkelijke voorzieningen voor, waarbij het vormen van een oordeel over de aanvaardbaarheid op grond van de in de jaarrekening opgenomen informatie moeilijk is. In die gevallen kan ook niet getoetst worden of het gaat om oneigenlijke voorzieningen (met het karakter van een bestemmingsreserve) ter deflattering van het eigen vermogen.

VOORZIENING OF BESTEMMINGSRESERVE?

TNO voert al vele jaren een «voorziening bedrijfsrisico's» op, waarvan de dotaties en vrijval als lasten respectievelijk baten in de resultatenrekening worden verwerkt. De mutaties in dit fonds beïnvloeden dus het gepresenteerde resultaat. Aangezien het een

fonds voor algemene technische en economische bedrijfsrisico's betreft, wordt niet voldaan aan de voorwaarden voor vorming van een voorziening (specifieke risico's). TNO heeft deze «voorziening» gebaseerd op artikel 22 van de TNO-wet (1985), waarin echter gesproken wordt over de mogelijkheid van vorming van financiële reserves, en passages in een rapport uit 1980 van de Commissie Toekomstige Financiering TNO. Zowel het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen als de externe accountant van TNO hebben gewezen op het reservekarakter van dit fonds. TNO heeft toegezegd deze post na 1999 om te zetten in een bestemmingsreserve. Dit is inmiddels ook voorgeschreven in de eind 1999 uitgevaardigde verslaggevingsrichtlijnen.

Ook hadden de belangrijkste voorzieningen in de jaarrekening 1997 van de KNAW en de NWO het karakter van een bestemmingsreserve. Zo werden bij de KNAW voorzieningen voor investeringen in nieuwbouw en voor ontvangen, maar nog niet bestede subsidiegelden gevormd. In de jaarrekening 1998 van de KNAW zijn deze oneigenlijke voorzieningen omgezet in bestemmingsreserves.

Bijna driekwart van de instellingen geeft in de toelichting niet aan welk deel van de voorzieningen langlopend van karakter is. Mutaties in voorzieningen worden over het algemeen wel conform algemeen aanvaarde grondslagen verwerkt in de resultatenrekening.

5.3.3 Egalisatierekeningen

Egalisatierekeningen voor ontvangen investeringsbijdragen komen in een beperkt aantal gevallen voor (bijvoorbeeld politieregio's, academische ziekenhuizen, rijksmuseale instellingen, Informatie Beheer Groep, TNO en VSN). In een enkel geval worden deze posten niet apart gepresenteerd, zoals voorgeschreven in de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, maar onder het eigen vermogen of de voorzieningen opgenomen.

5.3.4 Overige aspecten jaarrekeningen

Ongeveer een derde van de instellingen geeft in hun jaarrekening geen *algemene beschouwing*⁹ over hun vermogens- en liquiditeitspositie, waarin het bestuur bijvoorbeeld een oordeel geeft over de ontwikkeling van het eigen vermogen en de liquiditeit en een uiteenzetting geeft van het beleid ter zake. De Rekenkamer acht een dergelijke beschouwing uit het oogpunt van transparantie gewenst.

De *materiële vaste activa* worden bij het overgrote deel van de instellingen op historische grondslagen gewaardeerd. Bij de meeste instellingen zullen dus stille reserves (verschil actuele waarde en boekwaarde) voorkomen. Dit is op zichzelf geen probleem zo lang de actuele waarde¹⁰ in de jaarrekening wordt toegelicht. Dit blijkt meestal niet het geval. Bij clusters van instellingen is het ter wille van de vergelijkbaarheid van de in de jaarrekening gepresenteerde vermogenspositie wenselijk dat de materiële vaste activa op gelijksoortige wijze worden gewaardeerd, en dat hierover in de verslaggevingsvoorschriften specifieke bepalingen zijn opgenomen. De Rekenkamer constateerde dat de regelgeving ten aanzien van acht van de negen in de inventarisatie betrokken clusters deze wenselijke bepaling bevatte.

5.3.5 Accountantsverklaringen

De strekking van de *accountantsverklaring* is in het overgrote deel van de gevallen goedkeurend. Drie jaarrekeningen zijn voorzien van een accountantsverklaring met beperking. Een enkele jaarrekening is voorzien

⁹ Vergelijk Titel 9 artikel 393 waarin wordt ingegaan op een algemene beschouwing in de jaarrekening.

¹⁰ Indien de vervangingswaarde of de (in)directie opbrengstwaarde van de materiële vaste activa niet bekend zijn, kan gedacht worden aan het weergeven van eenvoudig te verkrijgen benaderingen van de actuele waarde, zoals de verzekerde waarde of de waarde ingevolge de onroerendzaakbelasting (OZB).

van een accountantsverklaring, waarin geen getrouw beeld-oordeel is opgenomen vanwege het feit dat de jaarrekening niet geheel is opgesteld conform bedrijfseconomische grondslagen (NWO). Vrijwel alle accountantsverklaringen bevatten een oordeel over de naleving van de algemeen aanvaarde grondslagen voor financiële verslaggeving. Waar dat voorgeschreven is bevatten de accountantsverklaringen oordelen over naleving van de geldende verslaggevingsregelgeving en/of subsidie- of bekostigingsbepalingen. Vrijwel altijd is dit rechtmatigheidsoordeel positief. De accountantsverklaringen bevatten (zoals gebruikelijk) geen afzonderlijke oordelen over de naleving van voorschriften voor presentatie en toelichting van eigen vermogen en voorzieningen.

5.4 Aspect vermogensvorming in begrotingen

5.4.1 Voorschriften voor begrotingen

De regelgeving voor het inzicht dat begrotingen moeten geven in ontwikkelingen in eigen vermogen en voorzieningen verschilt sterk. In de meeste gevallen wordt voorgeschreven dat in de begroting ramingen van reserves en voorzieningen moeten worden opgenomen en toegelicht.

VOORBEELDEN VOORSCHRIFTEN VOOR BEGROTINGEN

Zo is in het Besluit Comptabele Regelgeving Regionale Politiekorpsen (BCRRP) voor *politieregio's* voorgeschreven dat begroting en meerjarenraming inzicht dienen te verschaffen in de ontwikkeling van de vermogenspositie en een geprognosticeerde balans, voorzien van toelichtingen (inclusief overzichten van reserves en voorzieningen), dienen te bevatten. *Universiteiten* (en de *KNAW*) dienen, volgens de Richtlijnen verslag (jaarrekening) en begroting voor instellingen van wetenschappelijk onderwijs, het begrote verloop van de algemene reserve en de afzonderlijke voorzieningen in een sluitend overzicht weer te geven, conform voorgeschreven modellen.

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen is niet bevoegd voorschriften voor inrichting van de begroting voor *TNO* uit te vaardigen. Voor de *NWO* is wel voorgeschreven dat het verwachte verloop van reserves en voorzieningen moet worden toegelicht.

Slechts in de helft van de onderzochte gevallen is geregeld dat aan de begrotingen die aan de betreffende ministers moeten worden overlegd ook een financiële meerjarenraming wordt toegevoegd. Daarnaast wordt slechts in een beperkt aantal gevallen in de regelgeving een onderbouwd meerjarig investeringsplan verlangd. De Rekenkamer is van mening dat voor een goede beoordeling van de aanvaardbaarheid van de vermogensvorming inzicht in het financiële meerjarenperspectief en de noodzakelijke investeringen op langere termijn noodzakelijk is.

5.4.2 Presentatie en toelichting in begrotingen

De Rekenkamer constateerde dat niet in alle in de diepte onderzochte gevallen in *begrotingen* prognoses van het eigen vermogen en de voorzieningen worden opgenomen. In de begrotingen ligt het accent op prognoses van het resultaat (baten, lasten en resultaat) en in mindere mate op prognoses van het vermogen (activa en passiva). Waar wel prognoses ter zake worden opgenomen, wordt de voorgenomen vorming en aanwending vaak summier of in het geheel niet verder toegelicht. Enkele instellingen besteden in de begrotingen aandacht aan beleidsmatige uitgangspunten voor vermogensvorming.

VOORBEELD PRESENTATIE EIGEN VERMOGEN IN BEGROTING

De begroting 1999 van de *politieregio Groningen* voorziet dat na beëindiging van de tijdelijke extra bijdragen van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties het eigen vermogen zal afnemen doordat de dan voorziene exploitatietekorten gedekt zullen moeten worden door onttrekkingen aan het eigen vermogen. Afschrijvingen van de huisvesting (vrijval reserve waardeverschillen) kunnen dan niet meer volledig voor vervangingsinvesteringen worden gereserveerd. De begrote stand van het eigen vermogen bedraagt voor 31 december 1999 f 58 miljoen, terwijl de normomvang volgens het korps f 88 miljoen bedraagt. Ook de als zorgelijk omschreven solvabiliteit, voornamelijk bepaald door een langlopende lening van f 38 miljoen tegen een rente van 5,56%, zal op grond van de begrote balans tussen 1999 en 2002 nog verder verslechteren.

5.5 Scheiding publiek-privaat

Een groot aantal van de onderzochte instellingen verricht naast de wettelijke taken marktactiviteiten. Deze marktactiviteiten variëren van commerciële activiteiten los van de publieke activiteiten tot privaat gefinancierde activiteiten in het kader van de publieke taak. Voorbeelden van instellingen waarbij sprake is van het eerste geval zijn het Kadaster, omroepverenigingen, uitvoeringsinstellingen sociale zekerheid en ziekenfondsen. Van het tweede geval is sprake bij TNO, rijksmuseale instellingen en universiteiten. De publieke taken en private activiteiten en de hiermee samenhangende *geldstromen* kunnen administratief, organisatorisch of juridisch van elkaar gescheiden zijn.

PRIVAAT GEFINANCIERDE TAKEN IN HET KADER VAN DE PUBLIEKE TAAK

TNO verricht uit hoofde van haar wettelijke taak contractresearch ten behoeve van overheden, instellingen en ondernemingen (opdrachtfinanciering). Deze «private» activiteiten hebben volgens TNO dus een publiek karakter en worden met publieke en private middelen gefinancierd. Daarnaast verricht TNO in sterk toenemende mate puur commerciële activiteiten, het exploiteren van «uitontwikkelde kennis» die niet meer in het kader van de publieke taak gebruikt worden.

De toenemende (financiële) zelfstandigheid van de *universiteiten* en de dalende eerste geldstroom doet het belang van opbrengsten uit werk voor derden (de derde geldstroom) voor de universiteiten toenemen. Er is dan ook een duidelijk streven naar verhoging van de derde geldstroom en intensivering van «commerciële» activiteiten (de ondernemende universiteit). Ook wordt gezocht naar samenwerkingsverbanden en strategische allianties met (nationale en internationale) instellingen op het gebied van het wetenschappelijk onderwijs en onderzoek en het bedrijfsleven.

Uit het onderzoek bleek dat de meeste instellingen in de resultatenrekening een scheiding aanbrengen tussen de publieke middelen en de private inkomsten. Een scheiding tussen het met publieke en private middelen opgebouwde deel van het *eigen vermogen* komt echter nauwelijks voor. De Rekenkamer merkt op dat door het ontbreken van deze scheiding er geen inzicht is in de herkomst van de opgebouwde reserves.

VARIATIES IN SCHEIDING PUBLIEK-PRIVAAT

Bij de *TU Delft* vindt scheiding tussen het publieke en private deel van het eigen vermogen gedeeltelijk plaats: overschotten op derde geldstroomactiviteiten worden toegevoegd aan de fondsen voor de wetenschapsbeoefening. Er is echter geen volledige administratieve scheiding van publieke en private geldstromen en geen organisatorische of juridische afscheiding van commercieel getinte activiteiten.

Door middel van aparte presentatie van de fondsen door de *KNAW* wordt afzonderlijk inzicht in het publieke en het private deel van het eigen vermogen geboden. De *KNAW* verricht geen commerciële activiteiten en het beleid is erop gericht om alle inkomsten aan te wenden voor de uitoefening van de wettelijke taken. Er wordt daarom geen scheiding aangebracht tussen private en publieke geldmiddelen.

Bij *NWO* kunnen ontvangsten van derden (subsidies en bijdragen) worden onderscheiden van de publieke gelden, maar er is geen scheiding tussen het publieke en private deel van het eigen vermogen. Private inkomsten worden toegevoegd aan de fondsen. *NWO* zal vanaf 1998 de opbrengsten van activiteiten van derden afzonderlijk zichtbaar maken in de jaarrekening.

Een scheiding tussen het publieke en private deel van het eigen vermogen komt voor bij het Kadaster (die de private activiteiten organisatorisch en juridisch heeft afgescheiden) en de Stichting Reclassering Nederland (waarbij alleen sprake is van een administratieve scheiding tussen publieke en private geldstromen). Bij de omroepverenigingen zijn de private eigen vermogens sinds 1993 gemaximeerd en dienen de netto-opbrengsten uit nevenactiviteiten en verenigingsactiviteiten te worden aangewend voor de (publieke) hoofdtak, het verzorgen van het programma. Het publieke deel van het eigen vermogen wordt op de balans gescheiden opgevoerd als reserve programmadoeleinden.

VOORBEELD GESCEIDEN PRESENTATIE PUBLIEK EN PRIVAAT VERMOGEN

De reclasseringswerkzaamheden in Nederland worden uitgevoerd door een in 1994 opgerichte en door de minister van Justitie als zodanig erkende landelijke stichting, de *Stichting Reclassering Nederland*. In de exploitatierekening van deze stichting worden de diverse subsidie-inkomsten en de eigen inkomsten afzonderlijk gepresenteerd. Eigen inkomsten bestaan uit opbrengsten van de huisdrukkerij, boekwinsten van verkochte eigendomspanden, baten uit geïnvesteerd eigen vermogen en ontvangen bijdragen van derden. Op de balans wordt het eigen vermogen van de stichting (de met andere dan rijkssubsidie opgebouwde reserves, voornamelijk belegd in eigendomspanden) eveneens afzonderlijk gepresenteerd. De met subsidie van het Ministerie van Justitie aangekochte, verbouwde en ingerichte panden worden op de balans gepresenteerd als latente verplichtingen aan het Ministerie van Justitie. Hierdoor wordt duidelijk welk deel van het eigen vermogen bij een eventuele intrekking van de erkenning weer aan het rijk zou toevallen.

5.6 Conclusies en aanbevelingen

De Rekenkamer concludeert dat bij het merendeel van de onderzochte (clusters van) instellingen de verslaggevingsregelgeving grotendeels gebaseerd is op de algemeen aanvaarde grondslagen voor financiële verslaggeving (met name Titel 9 en Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving). Daarmee voldoet deze regelgeving grotendeels aan wat wenselijk is om inzicht te krijgen in de vermogensvorming. In enkele gevallen wijken specifieke verslaggevingsvoorschriften echter, al dan niet beredeneerd, af van deze algemeen aanvaarde grondslagen. Het komt in een enkel geval ook voor dat regelgeving voor verslaggeving op het punt van eigen vermogen en voorzieningen nagenoeg ontbreekt. De door de Rekenkamer wenselijk geachte *aanvullende voorschriften* voor presentatie en toelichting van met name het eigen vermogen ontbraken in veel gevallen.

De variatie in presentatie en toelichting van eigen vermogen en voorzieningen in de jaarrekeningen van de onderzochte instellingen is groot. Ook binnen clusters van instellingen constateert de Rekenkamer een grote

variatie in de wijze van presenteren. Het inzicht dat de jaarrekeningen bieden in eigen vermogen en voorzieningen voldoet in de meeste gevallen aan de eisen zoals vastgelegd in de algemeen aanvaarde grondslagen voor financiële verslaggeving, maar kan wel op punten verbeterd worden.

Het gaat bij de verbetering van verslaggeving door instellingen en aanvullende regelgeving met name om:

- de afbakening tussen bestemmingsreserves en voorzieningen;
- het voldoende specificeren van de reserves en voorzieningen;
- het toelichten van aard, doel en functies van de posten;
- het geven van inzicht in de mate van bestemming van de reserves;
- het toelichten van de vorming en aanwending van de posten (opnemen van mutatiestaten);
- het aangeven van het langlopende deel van de voorzieningen;
- het hanteren van een zuiver onderscheid tussen resultaatbepaling en resultaatbestemming;
- het toelichten van (verwachte ontwikkelingen in) de vermogens- en liquiditeitspositie.

De *materiële vaste activa* worden bij het overgrote deel van de instellingen op historische grondslagen gewaardeerd. Bij veel instellingen zullen dus stille reserves voorkomen. De *actuele waarde* wordt in de jaarrekening meestal niet toegelicht. De Rekenkamer acht dit wel gewenst.

Ook de presentatie en toelichting van prognoses van het eigen vermogen en de voorzieningen in de *begrotingen* kan op onderdelen verbeterd worden. De regelgeving op dit punt varieert sterk. Voor het bieden van inzicht in de voorgenomen vorming en aanwending van eigen vermogen en voorzieningen in de begrotingen zou de regelgeving in zekere mate uitgebreid moeten worden. Gedacht kan worden aan het voorschrijven van geprognosticeerde balansen, voorzien van toelichtingen op verwachte mutaties in de omvang van de reserves en voorzieningen, meerjarenramingen en investeringsplannen.

Een groot aantal van de onderzochte instellingen verricht marktactiviteiten naast de wettelijke taak. Scheiding tussen het publieke en private deel van het eigen vermogen komt echter nauwelijks voor. Volgens de Rekenkamer is meer aandacht nodig voor de risico's van het weglekken van publieke middelen naar private activiteiten via vermogensvorming. Zij beveelt aan van geval tot geval te beoordelen wat mogelijk en wenselijk is om de scheiding publiek-privaat in vermogens vorm te geven.

De Rekenkamer beveelt uit oogpunten van transparantie en vergelijkbaarheid aan de verslaggevingsregelgeving voor instellingen uit te breiden en deze regelgeving zoveel mogelijk te uniformeren.

6 LENEN, BELEGGEN EN UITLENEN

6.1 Inleiding

Nauw verbonden met het onderwerp vermogensvorming zijn de thema's:

- aantrekken van langlopend vreemd vermogen (lenen);
- al dan niet risicovol beleggen van overvloedige liquide middelen;
- uitlenen van liquide middelen aan derden.

De Rekenkamer heeft op basis van de jaarrekeningen onderzocht in hoeverre sprake is van lenen, beleggen en uitlenen door instellingen op afstand van het rijk en welke regelgeving hiervoor geldt. Tevens is onderzocht in welke mate de jaarrekeningen inzicht geven in deze aspecten en met name in de mate van risico dat daarmee gelopen wordt. In bijlage 9 is een cijferoverzicht opgenomen.

6.2 Lenen

In verband met de financieringsbehoefte van instellingen speelt vaak de principiële vraag of een instelling haar bedrijfsmiddelen (activa) volledig dient te financieren met eigen vermogen dan wel (gedeeltelijk) met lang vreemd vermogen. Enkele overwegingen die een rol kunnen spelen bij het beantwoorden van deze vraag zijn opgenomen in de handreiking (bijlage 1).

Onderzocht is in hoeverre regelgeving bestaat op dit punt en in welke mate het aangaan van leningen voorkomt.

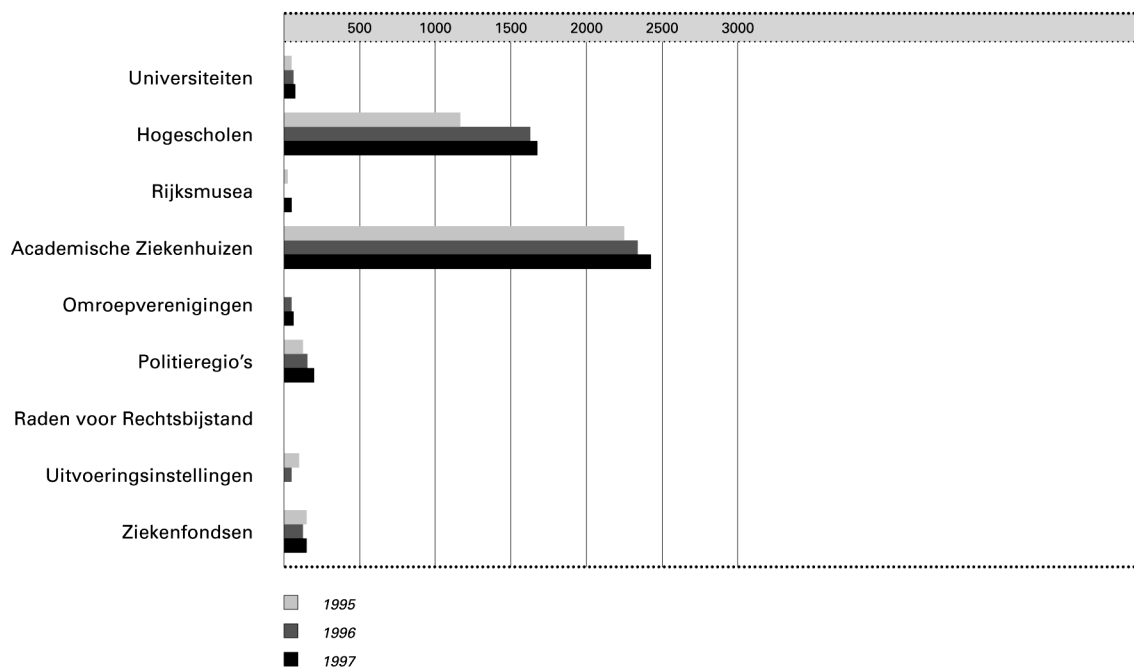
Over het aantrekken van vreemd vermogen blijkt bij minder dan de helft van de onderzochte (clusters van) instellingen (dertien van de dertig) een bepaling in de regelgeving te zijn opgenomen. In twee gevallen is expliciet vastgelegd dat er geen (langlopende) leningen afgesloten mogen worden en dat alleen tijdelijke kredieten in rekening-courant opgenomen mogen worden ter overbrugging van tijdelijke kastekorten. In zes gevallen is voor het aangaan van leningen expliciete toestemming van de verantwoordelijke bewindspersoon vereist. In de vijf overige gevallen behelzen de bepalingen over het aantrekken van vreemd vermogen niet of nauwelijks voorwaarden of beperkingen. De Rekenkamer constateert dat in verreweg de meeste gevallen geen of nauwelijks beperkingen zijn gesteld aan het aangaan van leningen door instellingen.

In de praktijk verschilt de mate waarin door instellingen geleend wordt aanzienlijk. Figuren 4 en 5 geven een beeld.

figuur 4

totalen langlopende leningen clusters 1995 - 1997

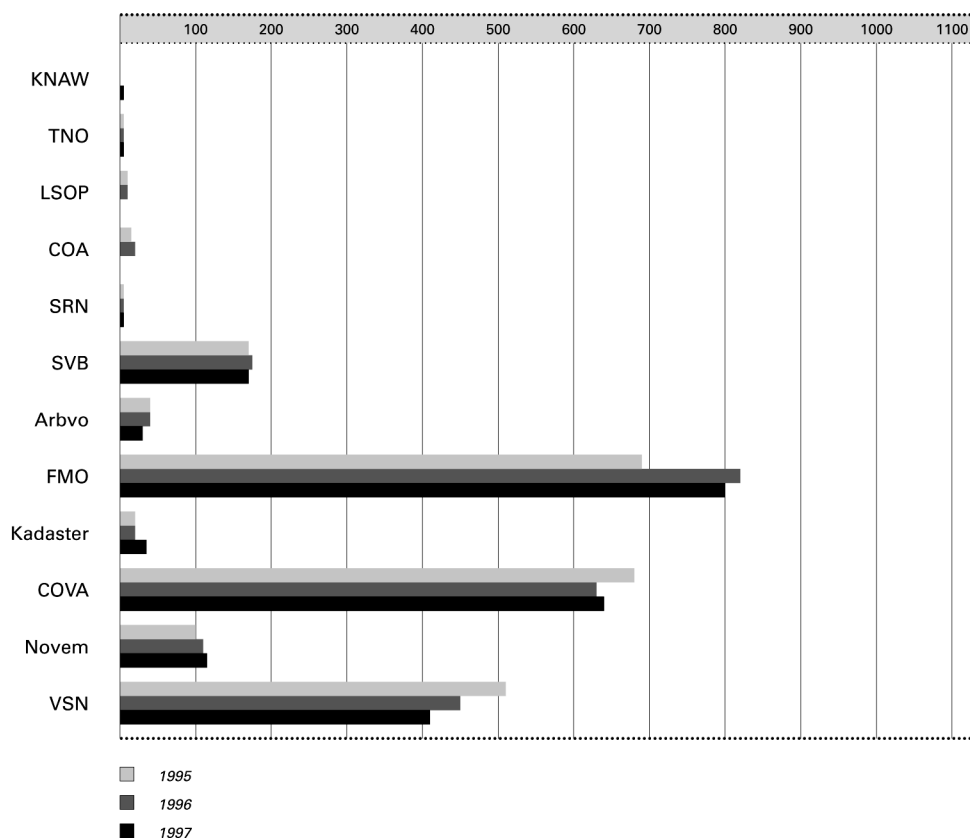
alle bedragen x f 1 miljoen

figuur 5

langlopende leningen individuele instellingen 1995 - 1997

alle bedragen x f 1 miljoen

Op grond van een analyse van de cijfers uit de door 178 onderzochte instellingen gepubliceerde jaarrekeningen constateert de Rekenkamer dat in 1997 circa 60% van de instellingen leningen op lange termijn hadden. Hierbij gaat het om een totaalbedrag aan langlopende schulden van f 6,5 miljard. Over de periode 1995–1997 laten de cijfers een toename in deze schulden zien van f 5,8 miljard (175 instellingen) naar f 6,5 miljard (178 instellingen), een stijging van circa 8%. De clusters met de grootste schuldenlast zijn in 1997 de academische ziekenhuizen (f 2,4 miljard) en hogescholen (f 1,6 miljard); de individuele instellingen met de grootste langlopende schulden zijn FMO (f 795 miljoen), Centraal Orgaan Voorraadvorming Aardolieprodukten (f 650 miljoen) en VSN (f 409 miljoen). Bij de hogescholen hangt de toename in omvang van langlopende leningen (van f 1,2 miljard in 1995 naar f 1,6 miljard in 1997) hoofdzakelijk samen met de stijging van de omvang van de materiële vaste activa. De hogescholen hebben bij de financiële verzelfstandiging het onroerend goed tegen overdracht van waarde ontvangen en hebben daartoe leningen moeten afsluiten. De academische ziekenhuizen beschikken over veel materiële vaste activa, die voor een groot deel gefinancierd zijn met vreemd vermogen.

De FMO heeft het vreemd vermogen nodig voor de financiering van ontwikkelingsprojecten, het Centraal Orgaan Voorraadvorming Aardolieprodukten voor de financiering van de strategische aardolievoorraad en de VSN ter financiering van de materiële vaste activa. Bij een aantal instellingen is geen sprake van leningen. Dit betreft voor een deel instellingen die per definitie geen vreemd vermogen nodig hebben, zoals de beheerders van de fondsen, Waarborgfonds Motorverkeer, College van Zorgverzekeringen en Stichting uitvoering omslagregelingen.

Op grond van de financiële vooruitzichten van de onderzochte instellingen is de verwachting dat de toename in het aangaan van langlopende leningen zich ook in de toekomst zal voortzetten. Hierbij gaat het dan vooral om leningen ter financiering van huisvestingsinvesteringen, maar soms ook ter (voor)financiering van de exploitatie.

TOENEMENDE BEHOEFTE AAN VREEMD VERMOGEN

Voorbeelden van instellingen waar met name een toenemende behoefte aan vreemd vermogen bestaat zijn universiteiten, politieregio's en de Arbeidsvoorzieningsorganisatie. Zo blijkt de *Universiteit Leiden* bijvoorbeeld als gevolg van investeringsplannen, die grote financiële consequenties hebben en niet geheel met eigen liquide middelen gefinancierd kunnen worden, reeds in 1999 een aanzienlijk bedrag aan vreemd vermogen te moeten aantrekken.

Een vrij groot aantal (11 van de 25) *politieregio's* is in de periode 1995 tot en met 1997 langlopende leningen aangegaan. Er is sprake van een aanzienlijke toename in de hoogte van de langlopende schulden bij het cluster politieregio's van f 99 miljoen in 1995 naar f 235 miljoen in 1997. Voor zover uit de jaarrekeningen achterhaald kan worden blijken de langlopende schulden met name samen te hangen met de financiering van de huisvesting.

Als gevolg van liquiditeitsproblemen (negatief eigen vermogen) heeft de *Arbeidsvoorzieningsorganisatie* behoefte aan leningen ter financiering van onder meer investeringen in vaste activa en van automatiseringsprojecten. Daarnaast heeft de Arbeidsvoorzieningsorganisatie veel geld nodig ter financiering van het werkkapitaal en de vordering op het ESF. Externe financiers blijken in de praktijk niet zo snel bereid tot kredietverstrekking aan de Arbeidsvoorzieningsorganisatie, omdat er formeel geen overheidsgarantie is.

6.3 Beleggen

Een gevolg van reservevorming, in het bijzonder ten behoeve van voorgenomen investeringen, is dat (al dan niet tijdelijk) overtollige financiële middelen voor kortere of langere tijd in effecten kunnen worden belegd. Verschillende beleggingsmogelijkheden met een verschillend risico zijn te onderkennen. Een globaal onderscheid is dat tussen enerzijds obligaties en andere vastrentende waardepapieren (beperkte mate van risico) en anderzijds aandelen en andere niet-vastrentende waardepapieren (hogere mate van risico).

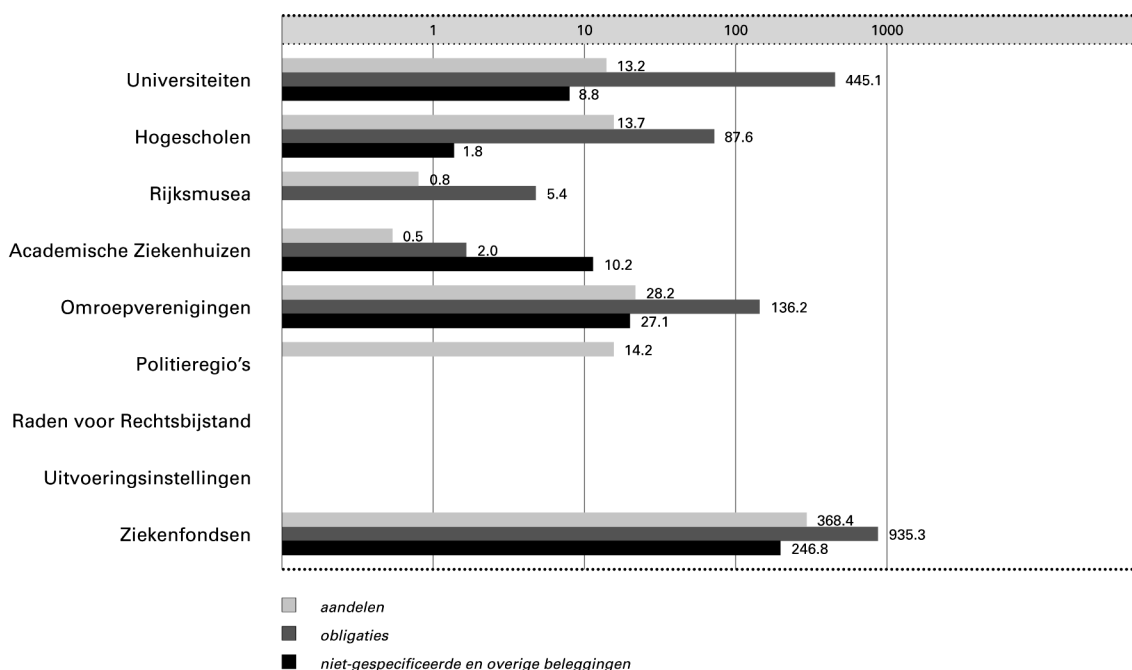
Onderzocht is in hoeverre regelgeving bestaat op dit punt en in welke mate (risicovol) beleggen voorkomt.

Van de 30 onderzochte (clusters van) instellingen is in drie gevallen een bepaling in de regelgeving opgenomen over liquiditeitenbeheer waaronder beleggingen op langere termijn. Dit zijn de Raden voor Rechtsbijstand, het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers en de Stichting Reclassering Nederland.

In het financieel reglement van de Raden voor Rechtsbijstand is bepaald dat liquiditeiten hoog rentend en optimaal veilig belegd moeten/mogen worden. Voor het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers en de Stichting Reclassering Nederland geldt dezelfde bepaling. Bij de overige 27 instellingen en clusters van instellingen zijn geen voorschriften op dit punt aangetroffen. Bij NWO zijn thans geen bepalingen ten aanzien van liquiditeitenbeheer in wet- en regelgeving vastgelegd, maar zijn wel richtlijnen ter zake in ontwikkeling.

De Rekenkamer heeft in kaart gebracht in hoeverre liquide middelen door instellingen op korte en lange termijn worden belegd en in hoeverre daarbij risicovol wordt belegd. Figuren 6 en 7 geven hiervan een beeld.

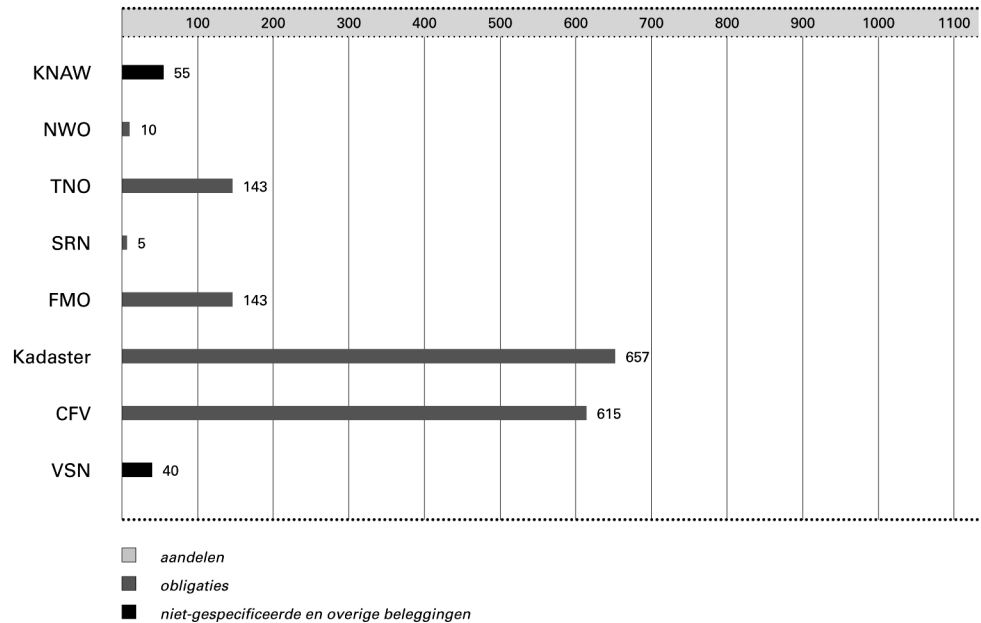
figuur 6 **totalen beleggingen clusters 1997** (logaritmische schaalverdeling) *alle bedragen x f 1 miljoen*

figuur 7

beleggingen individuele instellingen 1997

alle bedragen x f 1 miljoen

Uit het onderzoek bleek dat niet alle instellingen hun beleggingen in de jaarrekening zodanig specificeren dat inzicht in bovengenoemde aspecten, met name het inzicht in de mate van risicovol beleggen, verkregen kan worden. Genoemde totaalbedragen zijn goede benaderingen van de werkelijke totaalbedragen.

Onder de *kortlopende vlottende activa* (looptijd < 1 jaar) hebben de onderzochte 178 instellingen in 1997 volgens de jaarrekeningen in totaal f 6,5 miljard aan liquide middelen en (kortlopende) effecten gepresenteerd. Ultimo 1995 was dit nog f 5,8 miljard (175 instellingen), een duidelijke toename van circa 11%. Grote toenames (zowel absoluut als relatief) deden zich voor bij de cluster universiteiten (stijging van f 380 miljoen ofwel 28%), het Centraal Fonds voor de Volkshuisvesting (f 262 miljoen, 65%) en de FMO (f 170 miljoen, 210%).

Van de f 6,5 miljard betreft het overgrote deel, f 5,3 miljard, risicoloze liquide middelen (kas, bank, giro; inclusief kortlopende deposito's). De overige f 1,2 miljard betreft *kortlopende beleggingen/effecten*. Van f 40 miljoen hiervan geven de jaarrekeningen onvoldoende inzicht in de samenstelling, waardoor onduidelijk is in hoeverre hier risicovol belegd wordt. Van het restant van f 1 205 miljoen wordt verreweg het grootste deel, f 1 163 miljoen (97%), belegd in obligaties en vergelijkbare vastrentende waardepapieren (beperkt risico) en f 42 miljoen (3%) in risicovolle aandelen en andere niet-vastrentende waardepapieren.

Onder de *langlopende financiële vaste activa* (looptijd > 1 jaar) hebben de onderzochte instellingen in 1997 daarnaast in totaal f 3,5 miljard aan *langlopende beleggingen* gepresenteerd. Ultimo 1995 was dit nog f 1,7 miljard, een ruime verdubbeling. Grote toenames (absoluut en relatief) deden zich hier voor bij de cluster ziekenfondsen (f 1,2 miljard, 142%), het Kadaster (f 230 miljoen, 54%) en de FMO (f 128 miljoen, 197%). Ultimo 1997 belegde ruim 20% van de onderzochte instellingen op lange termijn.

Ook hier geldt dat niet in alle gevallen inzicht in de samenstelling van deze beleggingen wordt gegeven.

Van de langlopende beleggingen betreft f 456 miljoen risicoloze langlopende deposito's en f 279 miljoen aan derden uitgegeven leningen, die door de instellingen als beleggingen worden gepresenteerd, maar een afwijkend karakter (verstrekte leningen in plaats van effecten) hebben. Van de overige f 2,8 miljard aan langlopende beleggingen is het overgrote deel, f 2 miljard, in obligaties en dergelijke (beperkt risico) belegd, en f 397 miljoen in risicovolle aandelen en dergelijke. Een restpost van f 349 miljoen omvat niet-gespecificeerde en gemengde beleggingen.

De Rekenkamer constateert dat de onderzochte instellingen op zeer gevarieerde wijze omgaan met liquiditeiten; variërend van geheel aanhouden in liquide middelen tot grotendeels beleggen in al dan niet risicovolle effecten.

VAN NIET BELEGGEN TOT LANGLOPEND BELEGGEN

Een voorbeeld van een instelling die niet mag beleggen is de *Sociale Verzekeringsbank* (in 1997 f 1,6 miljard liquide middelen). De liquiditeiten worden in rekening courant gehouden bij het Ministerie van Financiën (Geïntegreerd Middelenbeheer). Dit geldt ook voor andere sociale fondsen die door de *uitvoeringsinstellingen* SFB, GAK en CADANS worden beheerd. Deze uitvoeringsinstellingen mochten hun eigen middelen (f 432 miljoen in 1997) daarentegen wel beleggen, maar maakten van deze mogelijkheid geen gebruik. Voorbeelden van instellingen met veel liquide middelen die *niet of nauwelijks* worden belegd zijn het *Centraal Orgaan opvang Asielzoekers* (f 245 miljoen liquide middelen en geen beleggingen) en de *TU Delft* (f 233 miljoen liquide middelen en f 2 miljoen beleggingen). De TU Delft overweegt het rendement te verbeteren met meer lange termijn beleggingen.

Voorbeelden van instellingen die veel *kortlopend* beleggen zijn het *Centraal Fonds voor de Volkshuisvesting* (f 615 miljoen van de f 666 miljoen in obligaties), *TNO* (f 143 miljoen van de f 208 miljoen in obligaties) en de *Katholieke Universiteit Nijmegen* (f 106 miljoen van de f 183 miljoen grotendeels in obligaties en deels in aandelen). *Langlopende* beleggingen komen veel voor bij *ziekenfondsen*. Andere uitschieters zijn het *Kadaster* (f 657 miljoen in obligaties), de *FMO* (f 143 miljoen in obligaties) en de *AVRO* (f 71 miljoen grotendeels in obligaties en deels in aandelen en deposito's).

Recapitulerend zijn de *liquide middelen en (kort- en langlopende) beleggingen* van de onderzochte instellingen toegenomen van f 7,5 miljard ultimo 1995 (175 instellingen) tot f 10 miljard ultimo 1997 (178 instellingen), een stijging van circa 31%. Van deze f 10 miljard wordt ten minste f 439 miljoen (ruim 4%) risicovol in aandelen belegd. Verder wordt (ten minste) f 3,2 miljard (32%) in obligaties (beperkt risico) belegd en f 5,8 miljard (57%) risicoloos in kas-, bank- en girogelden (inclusief kort- en langlopende deposito's) aangehouden. Van f 389 miljoen wordt in de jaarrekeningen niet aangegeven om welke beleggingsvorm het gaat en f 279 miljoen betreft uitgegeven leningen.

De Rekenkamer constateert dat de onderzochte instellingen overwegend voorzichtig beleggen. Van het totaal van de beleggingen (exclusief de liquide middelen) is ultimo 1997 ten minste 9% belegd in aandelen en 67% in obligaties. Verreweg het grootste deel van beleggingen in aandelen komt voor rekening van (tien) ziekenfondsen. Daarnaast belegden vier universiteiten, drie omroepverenigingen, één hogeschool, één rijks-museale instelling en één academisch ziekenhuis in 1997 in aandelen. Dit beeld is verkregen op basis van een analyse van de jaarrekeningen. Deze geven op zichzelf niet altijd een volledig inzicht in de stand van zaken en

geven naar hun aard (momentopname) ook geen informatie over hoe gedurende het boekjaar met kasoverschotten wordt omgesprongen.

VOORBEELD BELEGGINGSACTIVITEITEN

De *politieregio Amsterdam-Amstelland* belegde haar liquide middelen deels risicovol. Met ingang van juli 1996 belegde de politieregio bij de ABN AMRO Bank via een zgn. asset-management constructie. Hierbij werd f 120 miljoen beheerd voor twee jaar met een hoofdsomgarantie. Van de f 120 miljoen werd f 110 miljoen veilig in deposito's belegd en het restant van f 10 miljoen risicovol belegd in indexopties. Het resultaat over twee jaar bedroeg f 38 miljoen, zo'n 15% per jaar. Met ingang van juli 1998 wordt met f 100 miljoen in een soortgelijke constructie belegd (het beleggen in opties gebeurt nu niet meer voor eigen rekening maar door deelname in het ABN AMRO internationaal derivatenfonds). De hoofdsomgarantie houdt in dat in het slechtste geval een beleggingsresultaat van 0% wordt gerealiseerd.

6.4 Uitlenen

Het uitlenen van (al dan niet overtollige) gelden aan derden behoort in een aantal gevallen tot (of ligt in het verlengde van) de primaire taak van een instelling. Het uitlenen van gelden kan ook een beleggingskarakter hebben.

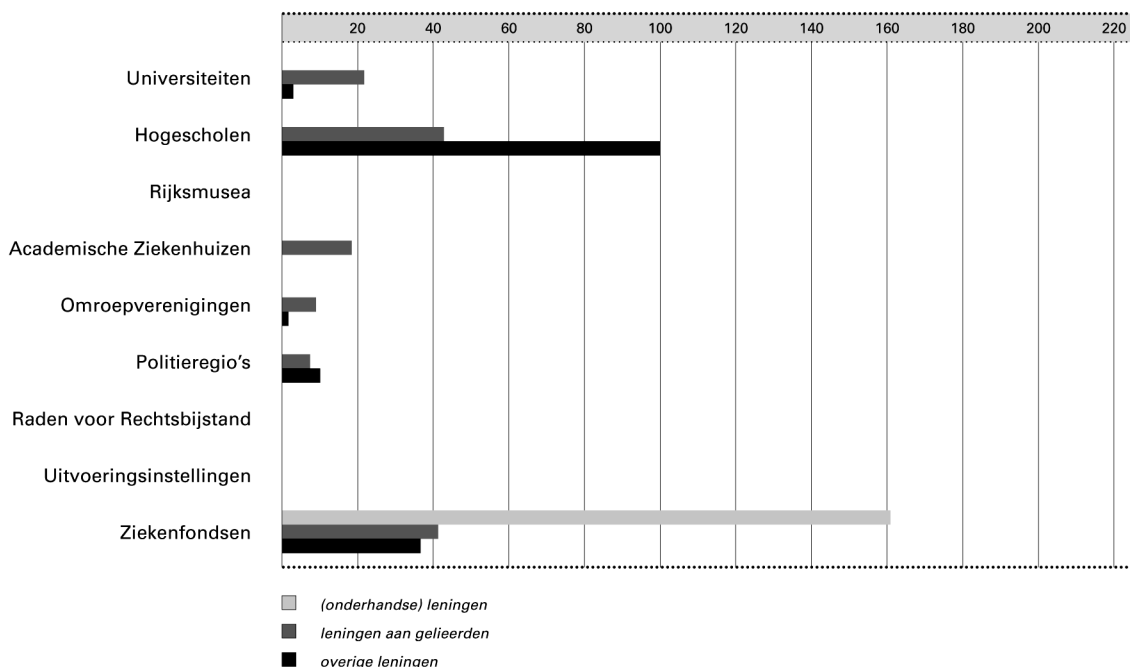
Onderzocht is in hoeverre regelgeving bestaat op dit punt en in welke mate uitlenen voorkomt. Niet onderzocht is in hoeverre dit uitlenen in het kader van de wettelijke taak plaatsvindt en of het risicovolle transacties betreft.

De Rekenkamer constateert dat regelgeving over het uitlenen aan derden bij de onderzochte instellingen in de meeste gevallen ontbreekt. Tevens stelt zij op grond van analyse van de jaarrekeningen vast dat er vaak leningen aan derden worden verstrekt en dat het in totaal om aanzienlijke bedragen gaat. Figuren 8 en 9 geven hiervan een beeld.

figuur 8

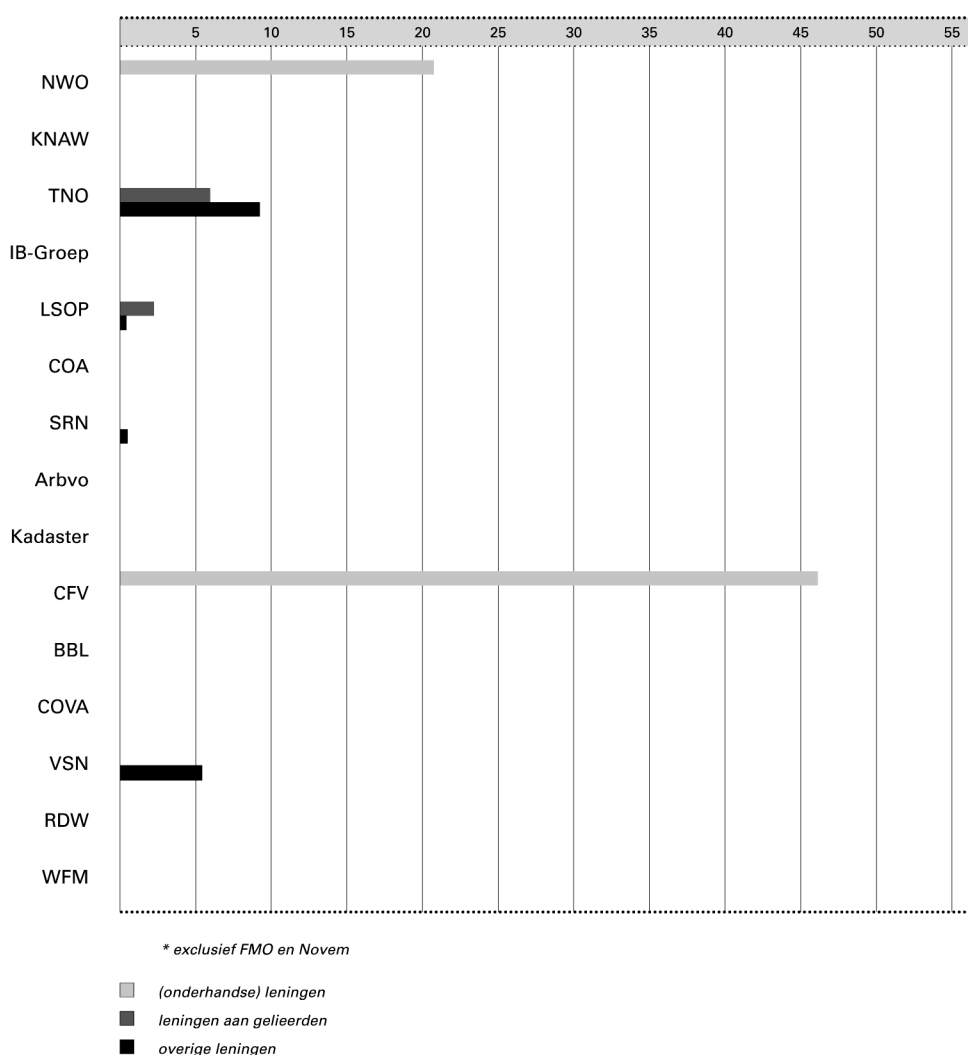
uitgegeven leningen clusters 1997

alle bedragen x f 1 miljoen

figuur 9 **uitgegeven leningen individuele instellingen 1997 ***

alle bedragen x f 1 miljoen

Onder de financiële vaste activa is bij de onderzochte instellingen in 1997 een bedrag van f 2,2 miljard aan uitgegeven leningen opgenomen. Hiervan is f 279 miljoen als langlopende belegging gepresenteerd (zie hiervoor). Van de f 2,2 miljard betreft ruim f 1,5 miljard leningen van organisaties waarbij het verstrekken van leningen tot de primaire taak behoort of in het verlengde van de taak ligt, zoals de FMO en de Novem. Van de resterende f 512 miljoen is f 147 miljoen aantoonbaar aan gelieerde instellingen uitgeleend en heeft f 279 miljoen, gezien de presentatie, het karakter van een belegging. Van de overige f 86 miljoen kon de Rekenkamer niet vaststellen of het al dan niet leningen aan gelieerde instellingen of leningen met een beleggingskarakter betrof.

VOORBEELDEN VAN AANZIENLIJKE UITGEGEVEN LENINGEN

Instellingen in 1997 met aanzienlijke uitgegeven leningen als belegging gepresenteerd zijn bijvoorbeeld de *Hogeschool West-Brabant* (f 41 miljoen) en het ziekenfonds *Zilveren Kruis Spaarneland* (f 47 miljoen).

6.5 Conclusies en aanbevelingen

Voor het aangaan van *langlopende leningen* geldt slechts bij een minderheid van de onderzochte (clusters van) instellingen enige regelgeving. Tegelijkertijd sluiten de onderzochte instellingen in toenemende mate langlopende leningen op de kapitaalmarkt af ter dekking van de financieringsbehoefte.

Ook voor het *beleggen* van liquide middelen door de onderzochte (clusters van) instellingen gelden nauwelijks voorschriften, terwijl het totaal aan liquide middelen en (kort- en langlopende) beleggingen van de onderzochte instellingen in de periode 1995–1997 met circa 31% is gestegen tot f 10 miljard. De langlopende beleggingen zijn verdubbeld. De onderzochte instellingen beleggen weliswaar overwegend voorzichtig, maar in 1997 is *tenminste* 9% (f 439 miljoen) van de beleggingen – grotendeels door ziekenfondsen – risicovol belegd in aandelen.

De Rekenkamer acht het gewenst dat beleid en regelgeving voorzien in bepalingen voor lenen, beleggen en uitlenen door de instellingen. Zij denkt aan regelgeving waarin:

- geregeld wordt of instellingen wel of niet substantiële leningen mogen aangaan;
- voorgeschreven wordt dat overtollige liquide middelen renderend, maar met een beperkt risico worden belegd;
- wordt opgenomen dat het verstrekken van leningen aan derden in principe in het verlengde van de publieke taak dient te liggen.

De Rekenkamer acht het verder gewenst dat de instellingen in hun jaarrekeningen inzicht geven in de samenstelling van de beleggingen en de uitgegeven leningen en de mate van risico die hieraan is verbonden. Gebleken is dat niet alle instellingen hun jaarrekening zodanig specificeren dat inzicht hierin verkregen kan worden. De Rekenkamer beveelt de ministers aan regelgeving op dit punt te overwegen.

Voor agentschappen is per 1 januari 1999 een leen- en depositofaciliteit in werking getreden. Dit houdt in dat het Ministerie van Financiën voor agentschappen en overige zogenaamde «baten/lastendiensten» van het rijk, als (enige) bankier fungeert, waarbij overtollige middelen kunnen worden belegd en leningen kunnen worden aangevraagd. Een vergelijkbare regeling is reeds per 1 januari 1997 ingevoerd voor de sociale fondsen, in de vorm van het geïntegreerd middelenbeheer. Het instellen van een soortgelijke leen- en depositofaciliteit voor (bepaalde) instellingen op afstand van het rijk zou voordelen kunnen hebben. Het vermindert de risico's van zowel lenen als beleggen en de kosten van lenen zouden lager kunnen zijn. Daar staan eventuele nadelen tegenover, zoals minder opbrengsten uit beleggen. Ook zal moeten worden afgewogen of de hiermee gepaard gaande inperking van de zelfstandigheid van de instellingen gewenst is.

7 SLOTBESCHOUWING

Ook in sectoren waar een vergaande financiële zelfstandigheid van op afstand van het rijk geplaatste instellingen in wet- en regelgeving is vastgelegd, blijft de ontwikkeling van de vermogenspositie van deze instellingen een zorg voor de rijksoverheid. Uit het onderzoek blijkt dat beleid op het gebied van vermogensvorming in veel gevallen ontbreekt of nog onvoldoende ontwikkeld is. Bij slechts de helft van de onderzochte (clusters van) instellingen waarvoor dit relevant was bleken er in regelgeving of beleidsafspraken vastgelegde normen te zijn voor de omvang van het eigen vermogen. Aan de wel aangetroffen regelgeving of beleidsafspraken ontbraken doorgaans toelichtingen met een onderbouwing van de gemaakte keuzes, bijvoorbeeld voor een bepaald maximumvermogen, en bepalingen over hoe wordt omgegaan met overschrijdingen.

Hoewel een groot aantal van de onderzochte instellingen marktactiviteiten naast de wettelijke taak verricht, komt scheiding tussen het publieke en private deel van het eigen vermogen nauwelijks voor. Ook is er maar weinig regelgeving voor het aangaan van langlopende leningen, voor het uitlenen van geld en voor het beleggen van liquide middelen, terwijl de instellingen in toenemende mate geld lenen, uitlenen en beleggen.

De Rekenkamer acht het wenselijk dat het rijk alsnog een beleid ontwikkelt op het punt van vermogensvorming door instellingen op afstand van het rijk. Daarin zouden de verantwoordelijke ministers een standpunt moeten innemen over onder meer de grenzen waarbinnen het eigen vermogen van instellingen zich mag ontwikkelen en het omgaan met vermogensoverschotten, de mate waarin en voorwaarden waaronder instellingen vreemd vermogen mogen aantrekken of liquide middelen mogen beleggen of uitlenen, en de wenselijkheid van een scheiding tussen het publieke en het private deel van het eigen vermogen.

De Rekenkamer acht het van belang dat aan de begrenzing van vermogens een analyse van alle voor de instelling of cluster van instellingen relevante factoren voorafgaat. Bedrijfseconomische overwegingen waarbij de buffer- en financieringsfunctie van het eigen vermogen in ogenschouw worden genomen dienen daarbij een rol te spelen. Uiteindelijk gaat het echter om een bestuurlijke afweging tussen enerzijds het geven van de nodige beleidsvrijheid aan instellingen om reserves en voorzieningen te vormen voor het opvangen van bedrijfsrisico's en ten behoeve van investeringen en anderzijds de mogelijkheid van het rijk om bij te sturen en het inbouwen van waarborgen dat publiek geld uiteindelijk efficiënt en effectief wordt ingezet voor de doelen waarvoor het ter beschikking is gesteld. In veel gevallen is het vaststellen van een *bandbreedte* in de vorm van een (gewenst) minimum en (aanvaardbaar) maximum voor reserves aan te bevelen. Duidelijkheid dient daarbij tevens te worden geschapen over de verdeling van risico's verbonden aan de uitvoering van de publieke taak tussen rijksoverheid en instellingen.

Een belangrijk aspect bij het vaststellen van grenzen is de vraag of en in hoeverre instellingen investeringen met eigen dan wel vreemd vermogen (kunnen) financieren. Het uitgangspunt volledige financiering met eigen vermogen leidt in het algemeen tot hoge gewenste vermogens. Overwogen zou kunnen worden om bij het bepalen van de gewenste vermogenspositie uit te gaan van – een zekere mate van – financiering met vreemd vermogen. Dit zou gecombineerd kunnen worden met het instellen van

een leen- en depositofaciliteit bij het Ministerie van Financiën voor (bepaalde) instellingen.

In het feit dat beleid op het gebied van vermogensvorming in veel gevallen ontbreekt, ziet de Rekenkamer een aanwijzing dat er bij de oprichting of verzelfstandiging van instellingen in het verleden niet altijd voldoende aandacht is geweest voor het aspect vermogensvorming. De Rekenkamer is van mening dat dit aspect bij toekomstige verzelfstandigingen meer aandacht moet krijgen. Het toetsingskader in het Rekenkamerrapport *Financiële aspecten van verzelfstandigingen*¹¹ kan hierbij eveneens richting geven. De Rekenkamer vraagt in dit kader ook aandacht voor het vraagstuk van het eigendom van en de aanspraken op het eigen vermogen in geval van opheffing, fusie met een andere instelling, verkoop van een onderdeel dan wel faillissement van een instelling. Er zullen voldoende garanties moeten zijn dat met publiek geld in het kader van de uitvoering van een bepaalde publieke taak opgebouwde vermogens ten goede komen aan de desbetreffende publieke taak, dan wel terugvloeien naar het rijk.

Tot slot beveelt de Rekenkamer aan de ministers van Financiën en van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties aan, bij de totstandkoming van een beleid inzake vermogensvorming een coördinerende rol te spelen. Het gaat daarbij met name om algemene regels voor verslaggeving, beleggen, lenen en uitlenen en het instellen van een leen- en depositofaciliteit voor (bepaalde) instellingen.

¹¹ Tweede Kamer, vergaderjaar 1997–1998, 25 950, nrs. 1–2

8 REACTIES EN NAWOORD

8.1 Inleiding

De Rekenkamer vroeg in februari 2000 de elf in het onderzoek betrokken ministers, vijf toezichthouders¹² en de tien in het diepte-onderzoek betrokken instellingen¹³ om op het concept-rapport Vermogensvorming te reageren. Allen reageerden in de periode eind februari begin maart 2000¹⁴. De minister van Financiën gaf mede namens de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en in afstemming met de overige ministers een kabinetsreactie (zie voor de volledige tekst van deze brief bijlage 2). Daarnaast stuurden alle ministers ook een eigen reactie. In dit hoofdstuk wordt een aantal hoofdpunten uit de reacties weergegeven, met een nawoord van de Rekenkamer. Verder zijn de reacties verwerkt in bijlage 3.

8.2 Positieve toon

De ministers, toezichthouders en besturen van instellingen blijken zich in algemene zin in de conclusies en aanbevelingen van de Rekenkamer te kunnen vinden. Volgens de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties onderstreept het rapport het belang van een departementaal beleid ter zake van vermogensvorming in het algemeen. Gelet op de door de Rekenkamer gesignaleerde stand van zaken bij de beleidsvorming van de departementen, acht het kabinet het zinvol te investeren in deze algemene beleidsvorming en regelgeving.

8.3 Wel of geen algemene wettelijke regels

Uit de reacties bleek dat alle partijen het met de Rekenkamer eens zijn dat het onderwerp «vermogensvorming» aandacht moet krijgen bij de vormgeving van het toezichtsbeleid voor een instelling op afstand van het rijk. Het kabinet pleit daarbij voor maatwerk en voelt weinig voor *algemene* wettelijke regels voor vermogensvorming. Daarmee wordt de diversiteit van de instellingen te weinig recht gedaan. Het kabinet is dan ook niet van plan om in de komende Kaderwet ZBO's algemene regels op te nemen voor de vermogensvorming van ZBO's. Het is wel denkbaar om in de «Aanwijzingen ten behoeve van de wetgeving» op te nemen dat bij of krachtens de wet per ZBO regels over de vermogensvorming worden opgenomen.

Dezelfde bezwaren worden geuit waar het gaat om het opnemen van verslaggevingsregels in de Kaderwet. Het kabinet vindt het wel belangrijk dat de departementen de vermogensontwikkeling bij instellingen op afstand van het rijk goed monitoren via jaarrekeningen en (meerjaren)-begrotingen, maar acht, gezien de grote diversiteit aan instellingen, alleen verslaggevingsregelgeving per cluster van instellingen haalbaar.

Nawoord Rekenkamer

Volgens de Rekenkamer sluiten algemene wettelijke regels het gewenste maatwerk niet uit¹⁵. Voor vermogensvorming denkt zij dan bijvoorbeeld aan een verplichting om een omschrijving van aard en functie van het vermogen van instellingen en een analyse van relevante factoren en risico's te maken. Op basis daarvan kan in een overleg tussen de verantwoordelijke minister en de instellingen worden bepaald of en in hoeverre een begrenzing wenselijk is. De bevoegdheid van de minister

¹² Het Commissariaat voor de Media, de Raad van Bestuur van de Nederlandse Omroepstichting, het College van toezicht sociale verzekeringen, het Landelijk instituut sociale verzekeringen en het College voor Zorgverzekeringen.

¹³ Politieregio's Amsterdam-Amstelland, Utrecht en Groningen, de universiteiten van Leiden en Utrecht en de Technische Universiteit Delft, KNAW, NWO en TNO en de Arbeidsvoorzieningsorganisatie

¹⁴ Naast het CVZ stuurde ook de Commissie toezicht uitvoeringsorganisatie (CTU) een reactie met betrekking tot Ziekenfondsen.

¹⁵ Zie ook het Rekenkamerrapport «Verantwoording en toezicht bij rechtspersonen met een wettelijke taak», Tweede Kamer 1999–2000, 26 982, nrs. 1–2.

om grenzen vast te stellen, dient naar het oordeel van de Rekenkamer in de wet te worden vastgelegd.

Voor verslaggeving is een aantal voorschriften toepasbaar op *alle* soorten instellingen (bijvoorbeeld voor het specificeren en toelichten van reserves en voorzieningen en het afbakenen van bestemmingsreserves en voorzieningen). Maatwerk is slechts vereist voor een beperkt deel van de verslaggevingsvoorschriften (bijvoorbeeld het voorschrijven van een verplichte indeling in soorten reserves of van toegestane soorten voorzieningen).

8.4 Begrenzing eigen vermogen

Ook het kabinet vindt dat de begrenzing van eigen vermogens een nuttig en noodzakelijk instrument kan zijn om het risico van ondoelmatig aanwenden of oppotten van collectieve middelen te voorkomen. Diverse bewindspersonen melden in hun reacties (voorgenomen) beleidsmaatregelen op dit punt. Voorbeelden zijn:

- een wijziging van de Politiewet 1993, waarmee het mogelijk wordt om regels te stellen voor (de omvang van) het vermogen van de politie-regio's;
- een nieuw bekostigingsstelsel en de randvoorwaarden voor een adequaat financieel beheer van het Landelijk Selectie- en Opleidingsinstituut Politie (LSOP).
- de recente wijziging van de Ziekenfondswet, waarin is opgenomen dat bij ministeriële regeling een maximum aan de reserve ZFW van de ziekenfondsen wordt gesteld.

Enkele bewindspersonen geven aan dat nog overleg gaande is over het begrenzen van vermogens. Zo stelt de minister van VWS dat de discussie over de gewenste normering van academische ziekenhuizen het afgelopen jaar volop is doorgegaan. Op basis van de uitkomsten zal ook de vermogensvorming bij andere zorgsectoren onder de loep worden genomen.

De minister van OCenW is echter van mening dat het begrenzen van de vermogensvorming en ook het reguleren van beleggen en lenen van middelen in strijd is met de in de onderwijswetten neergeslagen sturingsfilosofie. Deze filosofie – meer autonomie voor de instellingen en sturing via verantwoording en toezicht op stelselniveau – impliceert wel kader-scheppende regelgeving, maar geen regelgeving die een onnodige beperking van de handelingsvrijheid van instellingen behelst. De minister geeft aan de financiële positie op stelsel- en instellingsniveau te monitoren en bij negatieve signalen mogelijk over te gaan tot bestuurlijke acties. Begrenzing van het vermogen bergt volgens hem het risico in zich van ongewenst strategisch gedrag bij de instellingen.

Nawoord Rekenkamer

Hoewel de minister van OCenW zegt de aanbeveling van de Rekenkamer niet over te nemen, heeft hij toch heel wat acties ondernomen die stroken met haar uitgangspunten. Zo heeft hij bij verschillende instellingen en clusters van instellingen analyses uitgevoerd van factoren en risico's ter bepaling van het normatieve vermogen. Ook is vermogensvorming regelmatig onderwerp van overleg met deze instellingen. Het ligt volgens de Rekenkamer voor de hand de normatieve uitgangspunten op basis waarvan de monitoring en de eventuele bestuurlijke acties plaatsvinden voor betrokkenen te expliciteren en in beleidsregels vast te leggen. De zelfstandigheid van instellingen is er volgens de Rekenkamer mee

gediend wanneer de minister zelf vooraf duidelijke grenzen stelt waarbinnen instellingen financiële handelingsvrijheid hebben. Het zou kunnen dat het in de specifieke omstandigheden van het onderwijsveld moeilijk is de bevoegdheid van de minister tot het begrenzen van reserves op korte termijn wettelijk te regelen. In dat geval beveelt de Rekenkamer aan dat de minister afhankelijk van de ervaring opgedaan met de monitoring op basis van expliciete normen in een later stadium eventueel tot nadere wetgeving overgaat.

Toezicht op stelselniveau behoeft naar de mening van de Rekenkamer regulering op instellingsniveau niet per definitie in de weg te staan. Zij kan zich voorstellen dat over de praktische invulling daarvan discussie mogelijk is. De spelregels moeten echter voor alle betrokken duidelijk zijn. De Rekenkamer vraagt zich in dat kader bijvoorbeeld af of de toezicht-filosofie betekent dat de minister niet ingrijpt bij (dreigend) faillissement van een instelling.

8.5 Scheiding publiek-privaat

Het kabinet is van plan om te bezien of en in welke mate een analyse van de risico's van het weglekken van publieke middelen naar private activiteiten moet worden uitgevoerd. In een aantal reacties wordt gewezen op de complexiteit van het scheiden van het publieke en private deel van het eigen vermogen.

Nawoord Rekenkamer

De Rekenkamer erkent dat het aanbrengen van een scheiding in een privaat en publiek deel van het vermogen niet altijd eenvoudig is. Voorwaarde daarvoor is een consequente administratieve scheiding van publieke en private geldstromen, met een adequate toerekening van opbrengsten en kosten verbonden aan publieke taken en private activiteiten. De Rekenkamer dringt er op aan maatregelen te nemen zodat zoveel mogelijk aan deze voorwaarden wordt voldaan. De Rekenkamer wijst in dit verband ook op de beleidslijn naar aanleiding van de adviezen van de werkgroep Markt en Overheid inzake de scheiding van private en publieke taken en geldstromen.

8.6 Lenen, beleggen en uitlenen

De minister van Financiën schrijft dat thans in het kabinet overleg wordt gevoerd over een beleidslijn voor onder andere lenen, beleggen en uitlenen door instellingen op afstand van het rijk. Zodra het kabinet deze beleidslijn heeft geformuleerd, zullen de Tweede Kamer en de Algemene Rekenkamer hiervan op de hoogte worden gebracht. In ieder geval zal de stand van zaken in de Miljoenennota 2001 worden opgenomen. Een aantal ministers en toezichthouders heeft reeds maatregelen genomen of in voorbereiding voor lenen, beleggen en uitlenen door instellingen op afstand van het rijk. Het wetsvoorstel Financiering decentrale overheden stelt nadere grenzen aan de vrijheid waarmee openbare lichamen, waaronder politieregio's, hun middelen mogen beheren. De minister van LNV heeft recent een richtlijn vastgesteld voor het beleggen van overtollige liquiditeiten. De minister van OCenW heeft onlangs besloten dat universiteiten moeten beschikken over een treasury statuut. De minister van VROM krijgt bevoegdheid tot het goedkeuren van de beleggingsstatuten van het Centraal Fonds voor de Volkshuisvesting en van het Kadaster.

De ministers van Justitie en VROM wijzen er op dat het ministerie van Financiën in overleg met diverse vakdepartementen bezig is met het ontwerpen van rijksbeleid voor het zogenaamde «schatkistbankieren» (leen- depositofaciliteit bij Financiën) of de instelling van een «ZBO-bank». De minister van OCenW is van mening dat bankieren bij het rijk niet consistent is met zijn sturingsfilosofie en het streven naar deregulering en marktwerking en zou leiden tot aanzienlijke verzwaring van de werklust van departementen.

Nawoord Rekenkamer

De Rekenkamer geeft in overweging de ontwikkelde beleidslijn te zijnertijd in de Kaderwet ZBO's vast te leggen en daarbij instellingen te verplichten om over een actueel treasury-statuuat te beschikken, dat aandacht geeft aan tenminste de volgende punten: beleggen (bijvoorbeeld alleen met een beperkt risico), het wel of niet aangaan van (substantiële) leningen, uitlenen (bijvoorbeeld alleen in het verlengde van de publieke taak). Over de inhoud van het statuut en het op basis daarvan gevoerde beleid dient in de jaarrekening verantwoording te worden afgelegd.

De door de ministers van Justitie en VROM genoemde discussie over schatkistbankieren zou uit kunnen monden in een *keuzemogelijkheid* voor instellingen om voor het aantrekken van vreemd vermogen gebruik te maken van een ZBO-bank of een leen- en depositofaciliteit bij het Ministerie van Financiën.

8.7 Handreiking normeren en begrenzen reserves

Uit de reacties op de «Handreiking normeren en begrenzen van reserves van instellingen op afstand van het rijk» bleek dat alle partijen deze bruikbaar achtten, ofwel voor de verdere vormgeving van sturingsinstrumenten, ofwel voor studie naar of overleg over de gewenste omvang en samenstelling van het vermogen.

1 Inleiding

Deze handreiking is opgesteld in het kader van het Rekenkameronderzoek naar vermogensvorming bij instellingen op afstand van het rijk, de zogenoemde rechtspersonen met een wettelijke taak¹. Uit hoofde van hun rechtspersoonlijkheid kunnen deze instellingen in veel gevallen reserves en voorzieningen vormen. De omvang van de reserves zou een belangrijk aandachtspunt van beleid van het rijk moeten zijn, ook bij vergaande financiële zelfstandigheid van de instelling (zie paragraaf 2). Minimaal zal het rijk en/of de toezichthouder de vermogensontwikkeling moeten monitoren en daarvoor normen moeten ontwikkelen. In veel gevallen zal het rijk ook grenzen moeten aangeven waarbinnen eigen vermogens zich mogen ontwikkelen en moeten vaststellen welke acties bij over- of onderschrijding van deze grenzen zullen worden ondernomen. Het rijk dient tevens vast te stellen of en onder welke voorwaarden instellingen vreemd vermogen mogen aantrekken, hoe zij dienen om te gaan met vermogensoverschotten (beleggen en uitlenen) en -tekorten en hoe om te gaan met uit private activiteiten opgebouwde eigen vermogens.

Deze handreiking beperkt zich tot het vraagstuk van normeren en begrenzen van reserves (eigen vermogen). De vorming van voorzieningen wordt slechts zijdelings behandeld waar het gaat om de onderbouwing ervan en de noodzakelijke afbakening ten opzichte van het eigen vermogen. Ook de liquiditeit van een instelling, van belang voor het beoordelen van de financiële positie op korte termijn, blijft in deze handreiking buiten beschouwing.

De handreiking is opgesteld op basis van onderzoek van literatuur en de tot op heden ontwikkelde beleidspraktijk. Tevens is gebruik gemaakt van inzichten die zijn opgedaan in een ronde tafelgesprek over het thema met een aantal externe deskundigen uit wetenschap en praktijk.

In het volgende wordt allereerst ingegaan op de wenselijkheid van het normeren en begrenzen van reserves (paragraaf 2), vervolgens op de wijze waarop normen en grenzen bepaald kunnen worden (paragraaf 3). Daarbij wordt geredeneerd vanuit de twee functies die het eigen vermogen kan vervullen, namelijk de financierings- en bufferfunctie. Vervolgens wordt ingegaan op de vraag welke reserves begrensd dienen te worden (paragraaf 4) en welke acties bij over- of onderschrijding van grenzen ondernomen kunnen worden (paragraaf 5). Tot slot worden enige gevallen behandeld waarvoor het afspreken van een (vaste) bandbreedte minder zinvol is (paragraaf 6). In bijlage 1 is een overzicht van geraadpleegde literatuur opgenomen.

Deze handreiking is met name gericht op het rijk en toezichthouders, maar kan ook voor instellingen van nut zijn. Het hierin neergelegde algemene kader is een neerslag van literatuur en praktijk op dit moment. Het zal in de praktijk verder ontwikkeld en in specifieke gevallen nader ingevuld moeten worden.

¹ Het betreft instellingen die een wettelijke taak uitvoeren die geheel of gedeeltelijk wordt bekostigd uit rijksbijdragen, premies of tarieven die de minister vaststelt of goedkeurt.

2 Waarom normeren en begrenzen van reserves?

Ook in sectoren waar een vergaande financiële zelfstandigheid van instellingen in wet- en regelgeving is vastgelegd, is de ontwikkeling van de vermogens van deze instellingen een belangrijk punt van aandacht voor het rijk. In nagenoeg alle sectoren is het eigen vermogen van instellingen grotendeels opgebouwd uit *publieke gelden* – door overdracht van kapitaalgoederen bij verzelfstandiging, investeringen á fonds perdu of indirect via de bekostiging (rijksbijdragen, premies of tarieven).

Zowel aan *omvangrijke* als aan *geringe* reserves zijn bepaalde risico's verbonden. Het is in het kader van sturen op afstand enerzijds doelmatig als instellingen reserves kunnen vormen, onder meer als prikkel tot efficiency. Daar zijn echter wel grenzen aan. Het is uit het oogpunt van publieke taakuitvoering ongewenst wanneer instellingen exploitatie-overschotten ondoelmatig oppotten of aanwenden.

Bij instellingen met *geringe reserves* kan de continuïteit in gevaar komen en bestaat het risico dat investeringen niet meer kunnen worden gedaan en niet meer kan worden voldaan aan betalingsverplichtingen. Een onvoorzien beroep op rijksmiddelen, ongewenste fluctuaties in heffingen en tarieven en eventueel zelfs faillissement kunnen hiervan het gevolg zijn.

Deze risico's zijn voor een deel af te dekken via de bekostiging van instellingen, maar ook dat veronderstelt een opvatting over de gewenste vermogenspositie. Het is daarom in het algemeen wenselijk dat de rijksoverheid de eigen vermogens van instellingen normeert en begrenst. In veel gevallen verdient het vanwege bovengenoemde risico's aanbeveling zowel een *bovengrens* als een *benedengrens* vast te stellen.

3 Hoe normen en grenzen bepalen?

3.1 Inleiding

Bij het bepalen van grenzen is het in de eerste plaats nodig te beredeneren wat de gewenste of *normatieve vermogenspositie* van de instelling(en) is. Daarvoor dient onderscheid te worden gemaakt in twee hoofdfuncties van het eigen vermogen, namelijk de opvang van algemene bedrijfsrisico's, de *bufferfunctie*, en de financiering van investeringen in bedrijfsmiddelen, de *financieringsfunctie*. In het volgende wordt eerst ingegaan op beide functies apart. Vervolgens wordt de wijze waarop de grenzen bepaald kunnen worden behandeld, waarbij de bufferfunctie en financieringsfunctie in hun onderlinge samenhang worden beschouwd.

3.2 Bufferfunctie

De bufferfunctie («weerstandsvermogen», «conjuncturele reserve») van het eigen vermogen houdt in het vormen van reserves ter waarborging van de continuïteit, opvang van fluctuaties in de exploitatie («egaliseringsfunctie») en opvang van *algemene* bedrijfsrisico's. Analyse van risico's en hoe die kunnen worden afgedekt is een belangrijk onderdeel van het bepalen van de gewenste buffer. In het onderstaande kader zijn enkele mogelijke bedrijfsrisico's (onzekerheden met financiële gevolgen) van instellingen die een wettelijke taak uitvoeren weergegeven.

Mogelijke bedrijfsrisico's van instellingen:

- Politieke risico's: wijzigingen in politieke prioriteiten, beschikbaar budget, besturings- en bekostigingswijze, beleid, wet- en regelgeving, taken, verantwoordelijkheden, bevoegdheden, e.d.;
- Maatschappelijke risico's: demografische ontwikkelingen (bijvoorbeeld daling aantal studenten), imago, publieke interesse, e.d.;
- Financiële risico's: rente- en inflatie-ontwikkeling, economische levensduur bedrijfsmiddelen, beleggingsresultaten, e.d.;
- Personele risico's: arbeidsmarkt, leeftijdsopbouw, mobiliteit, flexibiliteit, wachtgeld, VUT, CAO-onderhandelingen, e.d.;
- Exploitatierisico's: concurrentie, marktaandeel, klantenbinding, vraaguital, winstgevendheid commerciële nevenactiviteiten, e.d.;
- Bestuurlijke en managementrisico's: kwaliteit bestuur en management (control), reorganisaties/herstructureringen, fusies, e.d.;
- Technische bedrijfsrisico's: Arbo, milieu, claims, productaansprakelijkheid e.d.

Het *voórkomen* van risico's voor de instelling hangt onder meer af van het type taak (bijvoorbeeld uitvoerings- of ontwikkeltaak), de omgeving waarin de instelling functioneert (voorbeeld: wel of geen concurrentie) en de wijze van bekostiging (voorbeeld: lump sum of op basis van nacalculatie). Een bijzonder geval zijn de politieke risico's. Deze kunnen nader bepaald worden door het maken van afspraken over de omvang en termijn van beleidswijzigingen en over wie (het rijk of de instelling) de kosten van doorvoeren draagt.

Niet alle risico's dienen door het vormen van een buffer door de instelling te worden *afgedekt*. Zo dienen ter dekking van bepaalde op de balansdatum bestaande *concrete en specifieke* risico's, verplichtingen en verliezen *voorzieningen* te worden gevormd (zie kader). Deze blijven hier verder buiten beschouwing.

Voorzieningen worden volgens Artikel 374 van Titel 9 van het BW op de balans opgenomen ter dekking van op de balansdatum bestaande:

- verplichtingen en verliezen waarvan de omvang op de balansdatum onzeker is, doch redelijkerwijs is te schatten;
- *risico's* ter zake van bepaalde te verwachten verplichtingen of verliezen waarvan de omvang redelijkerwijs is te schatten;
- kosten die in een volgend boekjaar zullen worden gemaakt, mits het maken van die kosten zijn oorsprong mede vindt in het boekjaar of in een voorafgaand boekjaar en de voorziening strekt tot gelijkmatige verdeling van lasten over een aantal boekjaren.

Ook zijn er bedrijfsrisico's die op een andere manier kunnen worden afgedekt dan door het vormen van een buffer of voorziening, bijvoorbeeld door deze te verzekeren (voorbeeld: aansprakelijkheid), door deze onder te brengen in een aparte rechtspersoon (voorbeeld: commerciële risico's), of door een (incidentele) bijdrage van het rijk (voorbeeld: inflatierisico's).

Ter bepaling van het normatieve buffervermogen kan globaal de volgende systematiek worden gevolgd:

- opsplitsing van de activiteiten van de instelling in compartimenten, naar taak/activiteit of wijze van bekostiging;
- bepaling budgettaire aandeel of exploitatieresultaten in het verleden per compartiment;
- analyse van risico's per compartiment;
- analyse van de flexibiliteit van de kostenstructuur;

- bepaling benodigde buffer per compartiment;
- berekening totale buffer, waarbij rekening moet worden gehouden met mogelijke samenhang tussen risico's van diverse compartimenten.

Bij de analyse van risico's en de vertaling daarvan in financiële onzekerheden gaat het in principe om analyse van mogelijke ontwikkelingen met gevolgen voor *inkomsten én uitgaven*. Voor het laatste is van belang de mate en termijn waarin de uitgaven kunnen worden aangepast aan gewijzigde omstandigheden: de *flexibiliteit van de kostenstructuur* van de instelling. Sommige kosten kunnen pas op middellange termijn worden gereduceerd, zoals bijvoorbeeld huisvestings- en personeelskosten.

De financiële risico's kunnen geïnventariseerd worden door de instelling zelf, door het desbetreffende ministerie of een onafhankelijke derde. Gestreefd moet worden naar zoveel mogelijk objectieve bronnen (jaarrekeningen e.d.) en informatie over verschillende jaren, zodat de invloed van incidenten wordt afgevlakt. Daarbij kan tevens gebruik gemaakt worden van informatie over de omvang van reserves bij organisaties met vergelijkbare risico's (benchmarking). Bij de bepaling van risico's is het aan te bevelen om uit te gaan van een zekere *marge*, dat wil zeggen laagste en hoogste waarden, waarbinnen de financiële risico's zich zullen bewegen. Dit leidt tot een *bandbreedte* waarbinnen het eigen vermogen, geredeneerd vanuit de bufferfunctie, zal moeten liggen.

Voorbeeld:

Door Feenstra en van Helden (1995) is de normatieve reservepositie van *academische ziekenhuizen* bepaald door *per deeltaak* (reguliere patientenzorg, top-klinische patientenzorg, opleidingsfunctie, ontwikkelingsfunctie, etc.) een schatting te maken van: a) het *budgettaire aandeel*; b) de *risicoklasse* naar de mate van (on)zekerheid op korte en lange termijn; en c) het met de risicoklasse samenhangend gewenste *reservepercentage* van het budget (weergegeven als marge bijvoorbeeld 6 tot 10%) mede gebaseerd op percentages in referentiesectoren. Dit leidt tot een normatieve reservepositie van 9,6 tot 16,8% van het totale budget.

De bepaling van financiële risico's zal vaak een complexe en in zekere mate arbitraire aangelegenheid zijn. Daarbij dient in het oog te worden gehouden dat het er om gaat te komen tot een redelijk onderbouwde normering van een buffer die voor betrokken partijen voor de middellange termijn aanvaardbaar is. De marges dienen daarbij niet te krap te worden gekozen in verband met de kosten van monitoring.

3.3 Financieringsfunctie

Naast de bufferfunctie kan het eigen vermogen ook een functie vervullen bij de financiering van investeringen in de vervanging en/of uitbreiding van bestaande bedrijfsmiddelen (bedrijfsgebonden vaste activa, bijvoorbeeld gebouwen en materieel) of van nieuwe activiteiten¹. In principe zijn de kosten van financiering (afschrijvingen en rente) meegenomen in de berekening van de buffer en kan daarmee dus worden volstaan. Overwegingen met betrekking tot de gewenste verhouding van financiering met *eigen danwel vreemd vermogen* kunnen het echter nodig maken ook de financieringsfunctie apart bij het bepalen van normen te betrekken.

¹ De (korte termijn) financiering van het werkkapitaal blijft hier buiten beschouwing. Dit is afhankelijk van de verhouding vlottende activa en vlottende passiva.

De relevantie van de financieringsfunctie hangt in de eerste plaats af van de verdeling van verantwoordelijkheden tussen ministerie en instelling(en), van het systeem van bekostiging en van het type activiteit. Vele

varianten doen zich daarbij voor, waaronder van bekostiging met geormerkte investeringsbijdragen (à fonds perdu) tot lump sum bekostiging waarin geen onderscheid wordt gemaakt in investerings- en exploitatielasten. In het eerste geval, à fonds perdu financiering, speelt de financieringsfunctie van het eigen vermogen geen rol¹. In het tweede geval speelt de financieringsfunctie in principe wel een rol, uiteraard voor zover het instellingen is toegestaan zelf te investeren en afhankelijk van de met de activiteiten samenhangende investeringsbehoefte.

Vervolgens moet in de gevallen waarin de financieringsfunctie speelt worden vastgesteld of *financiering met vreemd vermogen* (langlopend lenen) is toegestaan en welke verhouding van eigen en vreemd vermogen bij de financiering van investeringen gewenst is. In de praktijk wordt er vaak (impliciet) van uitgegaan dat de vaste activa geheel (omroepen, universiteiten) of voor een belangrijk deel (politieregio's) uit eigen vermogen dienen te worden gefinancierd. Dit uitgangspunt is echter discutabel. Het kan leiden tot een aanzienlijke accumulatie van het eigen vermogen bij instellingen². Financieren met vreemd vermogen heeft als voordeel dat investeringen extern financieel getoetst worden. Het komt ook de interne transparantie ten goede, omdat de kosten van kapitaal door middel van te betalen rente zichtbaar worden. Het aantrekken van vreemd vermogen voor organisaties die een publieke taak uitvoeren is in het algemeen ook geen probleem, mits maar voldoende garanties aanwezig zijn. Een argument tegen financiering met vreemd vermogen is dat de kosten van *bancair* lenen groter zouden kunnen zijn. Deze kosten zouden verlaagd kunnen worden door bijvoorbeeld een overheidsgarantie of het instellen van een waarborgfonds. De kostenvoordelen van het laatste zijn echter gering en ook aan een rijksgarantie kleven bezwaren³. Een alternatief is lenen bij de rijksoverheid zelf. Het verdient overweging om voor instellingen met een publieke taak een leen- en depositofaciliteit bij het rijk in te stellen, zoals die al bestaat voor sociale fondsen en agentschappen. Indien gekozen wordt voor financiering met vreemd vermogen dan ligt het verwerken van een rentecomponent (opslag) in de bekostiging in de rede.

Als gekozen wordt voor het uitgangspunt dat investeringen uit eigen vermogen worden gefinancierd, dan is het nodig het *gewenste investeringsniveau*, het bedrag dat gefinancierd moet worden, te bepalen. Voor het bepalen van het bedrag nodig ter *financiering van de vervanginginvesteringen* kan de actiefzijde (duurzame bedrijfsmiddelen) van de balans als uitgangspunt dienen. Daarbij dient dan wel rekening te worden gehouden met onder meer de waardering van deze activa, met activa die wel op de balans staan maar niet nodig zijn voor de bedrijfsvoering en met de relatieve ouderdom van de activa. Een mogelijkheid is uit te gaan van een *ideaalcomplex*, waarbij de duurzame bedrijfsmiddelen (m.n. gebouwen) gelijkmatig naar leeftijd verdeeld zijn en de gemiddelde leeftijd precies de helft is van de gebruiksduur. De vermogensbehoefte voor de vervanging is dan gelijk aan de helft van de totale nieuwbouw-waarde⁴. Voor het bepalen van het bedrag dat nodig is voor de financiering van *uitbreidingsinvesteringen en nieuwe activiteiten* is op voorhand uiteraard geen algemene grondslag te geven. Voor deze investeringen kan bijvoorbeeld gekozen worden voor het uitgangspunt van financiering uit vreemd vermogen of het vormen, al dan niet na toestemming van de minister of toezichthouder, van een aparte bestemmingsreserve.

¹ Investeringsbijdragen á fonds perdu worden vaak in de jaarrekening opgenomen onder de post egalisatierekening voor ontvangen investeringsbijdragen (dit is geen eigen vermogen).

² In het geval van universiteiten zou het gaan om een benodigd eigen vermogen vanuit de financieringsfunctie dat f 1,6 miljard hoger ligt dan het huidige eigen vermogen (Commissie Koopmans, 1999).

³ Zie Rekenkamerrapport Garanties van het rijk, Tweede Kamer 1997–1998, 25 945, nrs. 1–2.

⁴ Zie bijvoorbeeld rapport Commissie Koopmans (1999).

3.4 Bepaling van de grenzen

In veel gevallen zal voor bepaling van de grenzen een analyse van de normatieve buffer volstaan. Dat geldt ook in veel situaties waarin instellingen zelf verantwoordelijk zijn voor investeringen. De kosten van financiering (afschrijving en rente) worden immers bij de bepaling van de buffer meegenomen. Afhankelijk van de gewenste verhouding eigen en vreemd vermogen dient echter in bepaalde gevallen naast de *normatieve buffer* ook een bedrag voor de *financieringsfunctie* te worden gecalculeerd. Dit bedrag kan niet zonder meer bij dat van de buffer worden opgeteld. Buffer- en financieringsfunctie dienen in samenhang te worden beschouwd. In het volgende worden enkele voorbeelden gegeven van redeneringen die in verschillende situaties kunnen worden gevolgd.

Als de verdeling van verantwoordelijkheden voor financiering (à fonds perdu) of het type activiteit (geen investeringsbehoefte) zodanig is dat met de financieringsfunctie van het eigen vermogen geen rekening behoeft te worden gehouden, dan dient het *normatieve buffervermogen* als uitgangspunt voor de begrenzing. In het geval dat de buffer geformuleerd is als een bandbreedte, kunnen de onder- en bovengrens van die bandbreedte gehanteerd worden als respectievelijk een minimum en maximum voor het eigen vermogen.

Als de financieringsfunctie wel relevant is en er is gekozen is voor het uitgangspunt van *volledige financiering met eigen vermogen*, dan zal in de meeste gevallen het vanuit deze functie benodigde eigen vermogen, vergeleken met de benodigde buffer, relatief groot zijn¹. Hoewel dit vermogen in principe niet vrij beschikbaar is, want bedoeld voor financiering van aanwezige activa en toekomstige investeringen, kan het wel (tijdelijk) tevens dienen als buffer. De normatieve reserve kan dan, afhankelijk van de verhouding van beide beperkt worden tot de reserve die nodig is vanuit de financieringsfunctie of tot deze reserve aangevuld met (een deel van) de normatieve buffer.

Indien de financieringsfunctie relevant is en *financiering met vreemd vermogen* is *toegestaan* dan kan het *minimum* eigen vermogen bepaald worden door als uitgangspunt te kiezen dat de benodigde investeringen in het uiterste geval volledig met vreemd vermogen gefinancierd moeten kunnen worden. In het algemeen zal de normatieve buffer ter afdekking van algemene bedrijfsrisico's – of bij een vastgestelde bandbreedte het minimum daarvan – tevens voldoende zijn om vreemd vermogen aan te trekken. Is dit niet het geval dan zal, bijvoorbeeld in overleg met de verschaffers van vreemd vermogen (banken of overheid), een minimum vanuit de financieringsfunctie moeten worden bepaald. Het kan dan bijvoorbeeld gaan om het bepalen van een norm voor de solvabiliteit (verhouding eigen vermogen en balanstotaal).

Grenzen kunnen worden bepaald als *absoluut getal* of als *percentage of verhoudingsgetal*. Het eerste is aan te bevelen bij een enkele instelling waar zich bijvoorbeeld geen grote wijzigingen in de bedrijfsvoering en investeringsniveau voordoen. In het algemeen, maar zeker in geval van clusters van instellingen, verdienen percentages of verhoudingsgetallen de voorkeur. Het valt te overwegen voor clusters met een grote variatie in bijvoorbeeld risico's, activiteiten en bedrijfsmiddelen een formule af te spreken op basis waarvan per instelling grenzen kunnen worden vastgesteld. Dit leidt dan tot verschillende waarden per instelling (maatwerk). De reserve zal in veel gevallen gerelateerd worden aan het

¹ bijvoorbeeld 50% van de vervangingswaarde van vaste activa (zie Koopmans (1999)).

jaarbudget, dat vaak een goede indicator voor het activiteitsniveau van een instelling is.

Bij de vaststelling van grenzen aan reserves is duidelijkheid gewenst over de verdeling van risico's verbonden aan de uitvoering van de publieke taak tussen rijksoverheid en instellingen. Bedrijfseconomische overwegingen en redeneringen zoals in het voorgaande zijn weergegeven spelen bij de bepaling van grenzen een belangrijke rol. Uiteindelijk gaat het echter om een *bestuurlijke afweging* tussen enerzijds het geven van de nodige ruimte aan instellingen om reserves en voorzieningen te vormen voor het opvangen van bedrijfsrisico's en ten behoeve van investeringen en anderzijds de mogelijkheid van het rijk om bij te sturen en het inbouwen van waarborgen dat publiek geld uiteindelijk efficiënt en effectief wordt ingezet voor de doelen waarvoor het ter beschikking is gesteld.

4 Welke reserves normeren en begrenzen?

Het verdient aanbeveling bij het vaststellen van grenzen in ieder geval het *totale* eigen vermogen te begrenzen. Daarnaast kan het ook gewenst zijn grenzen te stellen aan *onderdelen* van het eigen vermogen, zoals bijvoorbeeld aan private reserves, egaliseringsreserves of bestemmingsreserves. Rekening dient daarbij gehouden te worden met specifieke gevallen zoals *beklemdes reserves*, over de bestemming waarvan het bestuur maar beperkte zeggenschap heeft (voorbeeld: legaten), of zogenoemde *historische reserves*, die zijn opgebouwd op grond van arrangementen of regelingen in het verleden en die op een bepaald niveau bevroren worden (zie bijvoorbeeld omroepen, ziekenfondsen). Bij de bepaling van de grenzen voor het totale eigen vermogen zullen overwegingen met betrekking tot de hoogte van de verschillende specifieke toegestane reserves uiteraard wel een rol spelen. Het verdient aanbeveling bij het aanwijzen en maximeren van specifieke reserves vast te leggen dat het vormen van andere reserves niet is toegestaan, danwel dat daarvoor toestemming vereist is van minister en/of toezichthouder. Er bestaat immers een extra risico op het «weglekken» van reserves. Om diezelfde reden is een goede afbakening ten opzichte van voorzieningen van groot belang. Het verdient daarom aanbeveling nader te specificeren welke voorzieningen getroffen mogen worden.

5 Welke actie bij over- of overschrijding grenzen?

Als grenzen gesteld zijn aan het eigen vermogen dient tevens te worden vastgesteld welke actie wordt ondernomen bij over- of overschrijding van die grenzen. Hier doen zich verschillende mogelijkheden voor. Bij overschrijding van het maximum kan gedacht worden aan het maken van afspraken over bestemming en (termijnen van) afbouw van het overschot of in het uiterste geval aan (gedeeltelijk) afkomen. Bij overschrijding van het minimum is er bijvoorbeeld de mogelijkheid van intensiever toezicht, het maken van afspraken over het op termijn terugbrengen van het tekort, of een incidentele bijdrage van het rijk. Structurele over- of overschrijding van grenzen kan aanleiding zijn tot heroverweging van (het systeem van) de bekostiging. Een analyse van de oorzaken van onder- of overschrijdingen gaat uiteraard aan het nemen van maatregelen vooraf. De *mogelijkheden* van ingrijpen hangen mede af van het gehanteerde van de bekostiging. Bij een directe subsidierelatie kunnen overschrijdingen van het maximum op eenvoudige wijze met het subsidiebedrag van een volgend jaar worden verrekend. Bij bekostiging uit tarieven en premies

zijn vermogensoverschotten – in het geval geen directe mogelijkheid tot afroeping is geregeld – alleen via het tarief- of premiebeleid op de middellange termijn te beïnvloeden. Essentieel is dat over te nemen maatregelen zo concreet mogelijke afspraken worden vastgelegd voor de middellange termijn en dat de daarvoor benodigde bevoegdheden zijn geregeld.

6 Bijzondere gevallen

In het voorgaande is de algemene lijn behandeld voor normeren en begrenzen van reserves. De invulling van die lijn zal variëren afhankelijk van het type activiteit, de verantwoordelijkheidsverdeling, de bekostiging en dergelijke. Het vaststellen van een (vaste) bandbreedte voor het eigen vermogen is echter niet in alle gevallen mogelijk dan wel zinvol. In het volgende worden enkele gevallen behandeld waar een afwijkende benadering van vermogensvorming van toepassing is. Dit zijn instellingen met een vennootschappelijke rechtsvorm, fondsen en instellingen waaraan taken zijn uitbesteed door middel van een prestatiecontract.

Bij een vennootschappelijke rechtsvorm van de instelling (BV, NV) is de vermogensvorming een zaak voor het bestuur van de vennootschap en de aandeelhouders (ook als dat de rijksoverheid is). Daarin spelen andere overwegingen dan de in deze handreiking behandelde. Er kunnen met de aandeelhouder wel afspraken worden gemaakt over bijvoorbeeld het dividendbeleid (zoals bijvoorbeeld bij de Novem).

Bij publieke fondsen is het gebruikelijk dat de premies worden afgestemd op het dekken van de risico's, waarbij de overheid doorgaans garant staat voor eventuele tijdelijke tekorten. Aangezien de risico's jaarlijks worden bepaald, is een adequate monitoring een beter instrument om overtoollige vermogensvorming te voorkomen dan het bepalen van een vaste bandbreedte. De omvang van de fondsen is een belangrijk onderwerp van overheidsbeleid, maar daarvoor gelden andere, meer beleidsinhoudelijke overwegingen, dan de in deze handreiking behandelde (bijvoorbeeld de fondsen sociale zekerheid).

Bij uitbesteding van publieke taken aan marktpartijen door middel van prestatiecontracten is het stellen van grenzen aan de vorming van reserves uiteraard niet aan de orde. Dat neemt niet weg dat de vorming van reserves, zoals die blijken uit de jaarrekening, wel een punt van aandacht kan zijn bij beoordeling van prijsstelling in periodieke contract-besprekingen.

7 Literatuurlijst

De geraadpleegde literatuur betreft zowel openbare rapportages als – in opdracht van ministeries, instellingen of koepelorganisaties uitgevoerde – interne rapportages.

Arthur Andersen (1998). *Onderzoek vermogenspositie politieregio's*. Intern rapport ten behoeve van het Ministerie van Binnenlandse Zaken.

BDO CampsObers (1996). *Onderzoek financiering en vermogenspositie TNO*. Intern rapport ten behoeve van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

BDO CampsObers (1997). *Onderzoek vermogenspositie KB en KNAW*. Intern rapport ten behoeve van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

BDO CampsObers (1997). *Onderzoek vermogenspositie universiteiten*. Intern rapport ten behoeve van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

Commissie Koopmans (1999). *De vermogenspositie van universiteiten – Een delicate balans*. Rapport ten behoeve van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

Commissie Reserves Academische Ziekenhuizen (1998). *Gepaste reserves*. Rapport ten behoeve van Ministerie van het Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Commissie Van der Zwan (1992). *Onderzoek naar de bedrijfseconomische noodzaak van de vermogens van de omroepen*. Rapport ten behoeve van het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur.

Contactgroep Financiën en Administratie VSNU (1997). *Eindrapportage CFA-werkgroep liquiditeits- en vermogenspositie universiteiten*. Intern rapport VSNU.

Coopers & Lybrand Accountants (1996). *Vermogensgroei bij AWBZ-instellingen*. Intern rapport ten behoeve van de Nederlandse Zorg Federatie (NVGGz, NVBW, NVAGG, VGN en NVVz).

Feenstra, D.W, en G.J. van Helden (1995). *Reserves & voorzieningen, een rapport over de gewenste omvang van reserves en voorzieningen bij academische ziekenhuizen*. Rapport ten behoeve van de Vereniging Academische Ziekenhuizen.

KPMG Accountants (1998). *De G-4 universiteiten – Gewenste omvang en samenstelling van het eigen vermogen van universiteiten*. Intern rapport ten behoeve van de Universiteiten van Amsterdam, Utrecht, Groningen en Leiden.

Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, Directie Wetenschappelijk Onderwijs (1994). *Discussienota universitaire bedrijfsvoering – Verkenning naar de omvang van reserves, voorzieningen en liquiditeiten*. Intern rapport Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, Directies FEZ en Wetenschappelijk Onderwijs (1996). *Financiële positie universiteiten (1985–1994)*. Intern rapport Ministerie van het Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

Moret, Ernst & Young (1998). *Blauw in het rood*. Rapport ten behoeve van het Ministerie van BZK en de politieregio's.

DE LETTERLIJKE TEKST VAN DE BRIEF VAN DE MINISTER VAN FINANCIËN D.D. 3 MAART 2000**1. Inleiding**

Met uw schrijven d.d. 3 februari 2000, kenmerk 71 R, vroeg u mij om een reactie op het conceptrapport «Vermogensvorming bij instellingen op afstand van het rijk». Zoals ook het geval is geweest bij het AR-rapport «Verantwoording en toezicht bij rechtspersonen met een wettelijke taak», doe ik u hierbij, mede namens mijn ambtgenoot van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, een reactie toekomen op het thans voorliggende concept-rapport. Onze reactie is afgestemd met de visie die andere ministers hebben uiteengezet in hun reactie op de voor hen relevante specifieke onderdelen van uw rapport.

In paragraaf 2 wordt het algemene kader van ministeriële verantwoordelijkheid en verantwoording en toezicht op instellingen op afstand van het rijk neergezet. In paragraaf 3 wordt ingegaan op de regels voor eigen vermogen van instellingen. Het lenen, beleggen en uitlenen door instellingen komt in paragraaf 4 aan de orde. Tot slot wordt in paragraaf 5 ingegaan op het recente verzoek van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties aan de Algemene Rekenkamer. In een bijlage zijn enkele specifieke opmerkingen opgenomen.

2 Het algemene kader van ministeriële verantwoordelijkheid en verantwoording en toezicht

In onze bestuurlijke reactie op het AR-rapport «Verantwoording en toezicht bij rechtspersonen met een wettelijke taak» (brief van 26/11/1999, kenmerk DAR 1999-00481U) is een uitgebreide schets weergegeven van het bredere perspectief van de ministeriële verantwoordelijkheid in relatie tot sturing en toezicht van instellingen op afstand van het rijk. Deze uiteenzetting van de thans lopende ontwikkelingen is uiteraard nog steeds actueel en kortheidshalve wordt hier nu verwezen naar de bedoelde brief. Aanvullend daarop kan ik u medelen dat het wetsvoorstel voor de Kaderwet zelfstandige bestuursorganen inmiddels voor advies is aangeboden aan de Raad van State.

Het leidend motief in de vormgeving van de relatie tussen een minister en een instelling op afstand van het rijk, zijnde een zelfstandig bestuursorgaan (ZBO), dan wel een rechtspersoon met een wettelijke taak (RWT), is dat er van geval tot geval moet worden gezien welke instrumenten van sturing en verantwoording noodzakelijk zijn. Het gekozen instrumentarium moet passen binnen de algemene sturingsfilosofie op het desbetreffende beleidsterrein, waarbij het toezicht moet zijn afgestemd op de omvang van de ministeriële verantwoordelijkheid. Per departement en beleidsterrein zal dan de visie op toezicht verschillend kunnen zijn, omdat de ministeriële verantwoordelijkheid per onderwerp anders kan zijn ingevuld. Uiteraard heeft de Kaderwet ZBO's de bedoeling dat zoveel als mogelijk dezelfde instrumenten worden gehanteerd en dat de per geval gekozen instrumenten op een geharmoniseerde wijze worden vormgegeven.

De kern is derhalve geen strakke uniformering van toezicht via de beoogde Kaderwet zelfstandige bestuursorganen, maar ruimte laten voor het ontwikkelen van maatwerk per beleidsterrein. U onderschrijft deze noodzaak van differentiatie in het toezicht in het rapport «Verantwoording en toezicht bij rechtspersonen met een wettelijke taak». De vakministers

dragen de verantwoordelijkheid voor de inrichting van de sturings-, verantwoordings- en toezichtsrelatie tussen het eerst verantwoordelijke ministerie en de betrokken instellingen op afstand. De ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en van Financiën dragen een coördinerende verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling en instandhouding van de bestuurlijke en financiële kaders voor de relatie tussen ministeries en instellingen op afstand. De komende Kaderwet ZBO's zal ook bepalingen bevatten over informatievoorziening, sturing en toezicht. Het voornemen bestaat echter niet om in de Kaderwet ZBO's algemene regels op te nemen voor de vermogensvorming van ZBO's. Het kabinet is wel bereid te bezien of en in hoeverre in de, naar aanleiding van de totstandkoming van de Kaderwet, aan te passen Aanwijzingen ten behoeve van de wetgeving aandacht aan dit punt kan worden gegeven. Het is denkbaar in de Aanwijzingen op te nemen dat bij of krachtens de wet per ZBO regels over de vermogensvorming worden opgenomen. Een dergelijke constructie zou aansluiten bij de primaire verantwoordelijkheid van de vakministers voor het inrichten van de specifieke sturingsrelatie, maar aan de andere kant ook waarborgen dat er in het algemeen regels op het punt van de vermogensvorming tot stand komen, zoals de Rekenkamer bepleit.

3 Regels voor eigen vermogen van instellingen op afstand van het rijk

In uw rapport geeft u aan van mening te zijn dat ministeries een beleid voor vermogensvorming bij instellingen op afstand van het rijk moeten ontwikkelen. De regering ondersteunt uw aanbeveling om bij de vormgeving van het toezichtsbeleid voor een instelling op afstand van het rijk tevens aandacht te besteden aan het onderwerp vermogensvorming. Daarbij dient echter te allen tijde ruimte te zijn voor maatwerk. Niet in alle gevallen is er reden om over te gaan tot aanvullende regelgeving door de verantwoordelijke minister op het gebied van vermogensvorming van een instelling.

Begrenzing eigen vermogen

In uw rapport geeft u aan dat er zowel aan omvangrijke vermogens als aan geringe vermogens van instellingen op afstand van het rijk risico's verbonden zijn. Dit wordt door het kabinet ten algemene onderschreven. Het risico dat samenhangt met een te hoog eigen vermogen is voornamelijk gelegen in de allocatie van collectieve middelen, in de vorm van het ondoelmatig aanwenden of oppotten van collectieve middelen. Het door u gesignaleerde risico van een hoog eigen vermogen, in de zin dat instellingen zich onttrekken aan politieke verantwoordelijkheid, beïnvloeding en sturing (p. 7) wordt door het kabinet niet onderschreven. Door op een adequate manier invulling te geven aan de sturingsrelatie kan dit risico worden voorkomen.

Daar waar een normstelling van het eigen vermogen van een instelling wel mogelijk en gewenst is, zal de verantwoordelijke minister daar invulling aan moeten geven door dit onderdeel te laten zijn van het toezichtsarrangement. Op verschillende beleidsterreinen wordt dit thans ook toegepast. Zo is bijvoorbeeld voor ziekenfondsen een wetsvoorstel tot maximering van de reserves door de Eerste Kamer goedgekeurd en wordt op dit moment een op deze wet gebaseerde ministeriële regeling ontwikkeld, die de exacte hoogte van de toelaatbare reserves vastlegt. Er kunnen echter specifieke gevallen zijn, waarin het stellen van normen, het

opstellen van regels en het maken van afspraken over de minimum en maximum omvang van eigen vermogen minder zinvol is. Ook u constateert in uw rapport dat in een aantal specifieke gevallen dergelijke regelgeving minder zinvol is (p. 27). U constateert tevens dat van de in het onderzoek van de AR betrokken instellingen dergelijke regelgeving ontbreekt en wel zinvol zou zijn voor politieregio's, universiteiten, hogescholen, academische ziekenhuizen, het Landelijk Selectie- en Opleidingsinstituut Politie en de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Opgemerkt moet worden dat in dit kader al verschillende acties zijn gestart om te bezien waar aanvullende regelgeving in specifieke gevallen nuttig en noodzakelijk is.

Inzicht in vermogensvorming

Ten aanzien van de verslaggevingsregelgeving voor instellingen beveelt u aan deze uit te breiden en zo veel mogelijk te uniformeren (p. 44). Ook hier geldt dat de afweging of aanvullende regelgeving in een specifiek geval vereist is, per beleidsveld moet worden bezien. Aanvullende regelgeving omtrent verslaggeving is primair een zaak tussen de beleidsverantwoordelijke minister en de desbetreffende instelling op afstand van het rijk. In de beoogde Kaderwet zelfstandige bestuursorganen zullen door een relatie te leggen met de subsidietitel uit de Awb algemene regels voor het financieel toezicht op zelfstandige bestuursorganen tot stand komen. Daarbij bieden de dan bestaande opties voor de concrete vormgeving ruimte voor maatwerk. Daar is aanleiding toe, want de instellingen worden op verschillende wijze bekostigd en voeren uiteenlopende taken uit. Gelet op de grote diversiteit aan instellingen op afstand van het rijk is het onmogelijk om regelgeving omtrent verslaggeving te uniformeren in een kaderwet. In voorkomende gevallen is uniformering door middel van aanvullende verslaggevingsregelgeving per cluster van instellingen op afstand van het rijk wel mogelijk.

Volgens de Rekenkamer is meer aandacht nodig voor de risico's van het weglekken van publieke middelen naar private activiteiten van instellingen via vermogensvorming en beveelt aan van geval tot geval te beoordelen wat mogelijk en wenselijk is om de scheiding publiek-privaat in vermogens vorm te geven (p. 44). De regering ondersteunt de aanbeveling om in de toezichtsarrangementen aandacht te besteden aan dit gevaar van «weglekken». De vakministers zullen bezien of en in welke mate een analyse van de risico's van het weglekken van publieke middelen naar private activiteiten moet worden uitgevoerd. In hoeverre dit kan leiden tot het scheiden van het vermogen in een publiek deel en een privaat deel, hangt af van wat in het specifieke geval wenselijk en praktisch toepasbaar is.

Het bovenstaande geeft het belang aan van een goede monitoring door de departementen van de vermogensontwikkeling bij instellingen op afstand van het rijk. Het kabinet is van mening dat voor een goed inzicht in de vermogensvorming deze monitoring niet alleen de jaarrekeningen moet omvatten, maar dat daarbij tevens de (meerjaren) begrotingen van die instellingen moeten worden betrokken.

4 Lenen, beleggen en uitlenen door instellingen

Op dit moment is bij de Tweede Kamer het wetsvoorstel Financiering decentrale overheden in behandeling (Tweede Kamer, vergaderjaar 1999–2000, 26 906, nrs. 1–2). In artikel 2 van dat wetsvoorstel wordt de

vrijheid waarmee openbare lichamen hun middelen mogen beheren nader begrensd. Thans wordt in het kabinet overleg gevoerd over een beleidslijn met betrekking tot instellingen op afstand van het rijk. Omdat de staatkundige positie van de gemeenten en provincies een andere is dan die van instellingen op afstand van het rijk, zal de inhoud en de vorm van de beleidslijn en de daarop te baseren regelgeving die thans in voorbereiding is, kunnen afwijken van hetgeen in artikel 2 van het Wetsvoorstel financiering decentrale overheden is bepaald. Zodra het kabinet deze beleidslijn heeft geformuleerd zullen de Tweede Kamer en de Algemene Rekenkamer hiervan op de hoogte worden gebracht. In ieder geval zal de stand van zaken in de Miljoenennota 2001 worden opgenomen.

5 Verzoek van de minister van bzk voor onderzoek naar kasbeheer bij rwt's

Naar aanleiding van het met de Tweede Kamer gevoerde debat over de Ceteco-affaire heeft de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties de Algemene Rekenkamer bij brief van 18 januari 2000 (GSIB/OR2000/U60577) verzocht onderzoek te doen naar het kasbeheer bij RWT's.

De Algemene Rekenkamer heeft daarop inmiddels gereageerd met een brief van 4 februari 2000. De Rekenkamer geeft daarin aan het belang dat de minister en Tweede Kamer aan het onderwerp kasbeheer bij RWT's hechten te onderschrijven. De Rekenkamer wijst erop dat het rapport «Vermogensvorming bij RWT's» het belang van dit thema bevestigt. De Rekenkamer verwijst verder naar het onderzoek naar het financieel beheer bij politieregio's uit 1998. Ten slotte geeft de Rekenkamer aan dat het college in de komende jaren veel aandacht zal geven aan (het toezicht op) de rechtmatigheid van inning en besteding van publieke gelden door RWT's en aan de ordelijkheid en controleerbaarheid van het financieel beheer bij deze instellingen. De Rekenkamer is voornemens in toekomstig onderzoek bij RWT's waar mogelijk en gewenst ook aandacht te geven aan het aspect kasgeldbeheer. In dit verband verzoekt de Rekenkamer de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in zijn reactie op het onderzoek «Vermogensvorming bij RWT's» na te gaan welke aanvullende informatie over kasbeheer hij nodig acht en welke aanvullende informatie hij zou willen ontvangen.

De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties stelt vast dat de Algemene Rekenkamer reeds aandacht besteedt aan de vermogensvorming bij RWT's en bereid is daarbij in de toekomst het aspect van het kasbeheer nog nadrukkelijker te betrekken. Het thans voorliggende rapport onderstreept het belang van een departementaal beleid ter zake van de vermogensvorming in het algemeen. Daarvan maakt het kasbeheer een onderdeel uit. Gelet op de door de Algemene Rekenkameresignaleerde stand van zaken bij de beleidsvorming van de ministeries, acht het kabinet het zinvol eerst te investeren in deze algemene beleidsontwikkeling en regelgeving. De Rekenkamer beveelt dat ook aan. Naar het oordeel van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties bieden de lopende en voorgenomen activiteiten van de Rekenkamer een goede basis om daarnaast een beter zicht te krijgen op het kasbeheer. Hij is vooral geïnteresseerd in een beantwoording van de vraag of bij de vermogensvorming en het daaruit voortvloeiende kasbeheer onaanvaardbare financiële risico's worden gelopen. Hij is de

Rekenkamer erkentelijk voor het nadere accent dat deze in het komende onderzoek hierop wil leggen. De minister zou een herkenbare rapportage over dit onderwerp op enig moment op prijs stellen.

De minister van Financiën,
G. Zalm

c.c. de Ministers

BIJLAGE 3

OVERZICHT VAN CONCLUSIES, AANBEVELINGEN, REACTIES MINISTERS/TOEZICHTHOUDERS/INSTELLINGEN EN NAWOORD REKENKAMER

I. ALGEMENE CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Alle departementen, in het bijzonder Ministerie van Financiën en BZK

Omvang: normeren en begrenzen	Conclusie	Aanbeveling	Reactie minister/toezichthouder	Nawoord Rekenkamer
	Bij veertien van de dertig (clusters van) instellingen ontbreken via regelgeving of afspraken gestelde normen ten aanzien van de maximale (aanvaardbare) en minimale (gewenste) omvang van het (eigen) vermogen. Waar wel normen zijn gesteld, betreft dit bij tien (clusters van) instellingen <i>maxima</i>, waarbij het in vier gevallen (Centraal Orgaan opvang Asielzoekers, TNO, Arbeidsvoorzieningsorganisatie en Staatsbosbeheer) gaat om maximering van slechts een <i>deel</i> van het eigen vermogen. In één geval, namelijk de ziekenfondsen, is wel een <i>minimum</i>, maar geen maximum voor de omvang van reserves vastgesteld. Bij vijf (clusters van) instellingen (rijksmuseumse instellingen, Informatie Beheer Groep, NWO, uitvoeringsinstellingen sociale zekerheid en FMO) gelden <i>geen vaste grenzen</i> voor de hoogte van (onderdelen van) reserves, maar is wel iets geregeld over de toevoeging aan reserves, danwel is vastgelegd dat jaarlijks over de omvang van reserves wordt overlegd. Bij de (clusters van) instellingen waarbij geen regels zijn gesteld, is dit voor acht daarvan geen bezwaar, omdat hun specifieke situatie dergelijke regels minder zinvol maakt. Voor de overige zes (politieregio's, universiteiten, hogescholen, academische ziekenhuizen, het Landelijk Selectieinstituut Politie en de KNAW) is dit wel het geval.	Door middel van regelgeving en/of afspraken waar nodig en wenselijk onderbouwde normen stellen voor de hoogte van het eigen vermogen van instellingen, bij voorkeur in samenpraak met betrokken instellingen, gebaseerd op een systematische analyse van relevante factoren en risico's en in de vorm van bandbreedtes (minimaal en maximaal eigen vermogen). Daar waar alleen voor specifieke reserves normgrenzen zijn gesteld, ook bandbreedtes voor het <i>totale</i> eigen vermogen vaststellen. De normen aanvullen met afspraken over hoe om te gaan met substantiële afwijkingen van de normen.	Het <i>kabinet</i> vindt dat de begrenzing van eigen vermogens een nuttig en noodzakelijk instrument kan zijn om het risico van ondoelmatig aanwenden of oppotten van collectieve middelen te voorkomen. Dit risico kan voorkomen worden door een adequate invulling van de sturingsrelatie. Daar waar dit mogelijk en gewenst is zal de verantwoordelijke minister invulling aan de normstelling voor eigen vermogens moeten geven door dit onderdeel te laten zijn van het toezichtsarrangement. Opgemerkt wordt dat in dit kader al verschillende acties zijn gestart om te bezien waar aanvullende regelgeving in specifieke gevallen nuttig en noodzakelijk is. Door de <i>minister van BZK</i> is in 1999 het Convenant politie afgesloten waarin de wenselijkheid wordt onderschreven om te komen tot nadere afspraken over de financiële positie van de politieregio's. Er komt een wijziging van de Politiewet, waarmee het mogelijk wordt nadere regels te stellen voor (de omvang van) het vermogen van de regio's. Er zal waarschijnlijk dit voorjaar door de Stuurgroep Implementatie Modernisering Politiezorg een advies worden uitgebracht over het bepalen van de aard en omvang van bovenmatige vermogens en balanstekorten, en over de wijze waarop verevening kan plaatsvinden.	De aanbevelingen van de Rekenkamer worden in belangrijke mate onderschreven en opgevolgd.

Conclusie	Aanbeveling	Reactie minister/toezichthouder	Nawoord Rekenkamer
Omvang: normeren en begrenzen (vervolg)		De <i>minister van OCenW</i> is van mening dat het begrenzen van de vermogensvorming in strijd is met de in onderwijswetten neergeslagen sturings- en toezichtfilosofie. Deze filosofie – meer autonomie voor de instellingen en sturing via verantwoordelijkheid en toezicht op <i>stelselniveau</i> – impliceert wel kaderscheppende regelgeving, maar geen regelgeving die een onnodige beperking van de handelingsvrijheid van instellingen behelst. De minister geeft aan de financiële positie op stelselen instellingsniveau te monitoren en bij negatieve signalen mogelijk over te gaan tot bestuurlijke acties. Begrenzing van het vermogen bergt volgens hem het risico in zich van ongewenst strategisch gedrag bij die instellingen. De <i>minister van Justitie</i> kan zich in algemene zin vinden in de conclusies en aanbevelingen. Op het departement is het project Outputsturing Reclassering gestart. In het deelproject Financiën zullen onder meer voorstellen worden ontwikkeld voor de totstandkoming, de omvang en de aanwending van het eigen vermogen. De <i>minister van SZW</i> deelt de zienswijze van de Rekenkamer dat aan begrenzing van vermogens een analyse van alle voor de instelling of cluster van instellingen relevante factoren en risico's voorafgaat. De <i>minister van VWS</i> acht het niet verstandig, regelgeving of beleidsafspraken enkel te baseren op onderzoek. Breed draagvlak is van belang. De discussie over de gewenste normering van Academische Ziekenhuizen is het afgelopen jaar volop doorgedaan. Op basis van de uitkomsten zal ook de vermogensvorming bij andere sectoren onder de loep worden genomen. De <i>ministers van V&W en van EZ</i> sluiten zich wat betreft hun algemene commentaar aan bij de kabinetsreactie.	De Rekenkamer is in reactie op het commentaar van de <i>minister van OCenW</i> van mening dat het voor de hand ligt de normatieve uitgangspunten op basis waarvan de monitoring en de eventuele bestuurlijke acties plaatsvinden te expliciteren en in beleidsregels vast te leggen. De zelfstandigheid van instellingen is er volgens de Rekenkamer mee gediend wanneer de minister vooraf duidelijke grenzen stelt waarbinnen instellingen financiële handelingsvrijheid hebben. In het geval dat het in de specifieke omstandigheden van het onderwijsveld moeilijk is de bevoegdheid van de minister tot het begrenzen van reserves op korte termijn wettelijk te regelen, beveelt de Rekenkamer aan afhankelijk van de ervaring opgedaan met de monitoring op basis van expliciete normen in een later stadium eventueel tot wetgeving over te gaan. Toezicht op stelselniveau behoeft regulering op instellingsniveau niet per definitie in de weg te staan. De Rekenkamer vraagt zich daarbij af of het toezicht op stelselniveau betekent dat een instelling failliet kan gaan zonder dat de minister ingrijpt.

Conclusie	Aanbeveling	Reactie minister/toezichthouder	Nawoord Rekenkamer
Omvang: normeren en begrenzen (vervolg)		<i>De Raad van Bestuur van de Nederlandse Omroep Stichting</i> stelt dat eind 1999 een onderzoek was gestart naar de gewenste omvang van de reserve voor programmadoeleinden van de publieke omroepen, met als doel uiteindelijk een richtlijn te formuleren voor de maximering van deze reserve. Omdat het verenigingsvermogen van de omroepen sinds 1993 bevroren is, wordt hierdoor indirect het totale eigen vermogen begrensd. Het <i>Commissariaat voor de Media</i> handelt reeds in grote lijnen overeenkomstig de opvattingen van de Rekenkamer. Het <i>College voor Zorgverzekeringen (CvZ)</i> stelt dat in de recente wijziging van de Ziekenfondswet ondermeer is opgenomen dat bij ministeriële regeling een maximum aan de reserve ZFW van de ziekenfondsen wordt gesteld. Over de invulling van de ministeriële regeling voert het CvZ nu overleg met de minister van VWS. Gedacht wordt daarbij aan een begrenzing door toepassing van een vaste factor maal de solvabiliteitsmarge. Medio 2000 zal deze regeling naar verwachting van kracht worden. Het <i>College voor toezicht sociale verzekeringen (Ctsv)</i> wijst erop dat direct en indirect via de tarieven invloed wordt uitgeoefend op de vermogensvorming bij de uitvoeringsinstellingen en de Sociale verzekeringsbank. In jaarovereenkomsten tussen het Lisv en de uvi's worden afspraken gemaakt over (tarief en kwaliteit van) prestaties. Indien blijkt dat het door de uvi behaalde resultaat bepaalde waarden overstijgt dan stelt het Lisv via tariefsonderhandelingen de tarieven bij. Kwantitatieve normering van de omvang van het vermogen ligt daarom minder voor de hand.	

Verslaggeving	Conclusie	Aanbeveling	Reactie minister/toezichthouder	Nawoord Rekenkamer
Verslaggeving	Bij het merendeel van de onderzochte (clusters van) instellingen voldoen de in <i>regelgeving</i> vervatte verslaggevings-eisen grotendeels aan wat wenselijk is om inzicht te krijgen in de vermogensvorming en is de verslaggevingsregelgeving grotendeels gebaseerd op algemeen aanvaarde grondslagen voor financiële verslaggeving (met name Titel 9 en Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving). Wel varieert de verslaggevingsregelgeving sterk qua inhoud, mate van gedetailleerdheid en wijkt deze in enkele gevallen af van algemeen aanvaarde grondslagen voor financiële verslaggeving. De variatie in presentatie en toelichting van eigen vermogen en voorzieningen in de jaarrekeningen van de onderzochte instellingen is dan ook groot. Ook binnen clusters van instellingen constateert de Rekenkamer een grote variatie in de wijze van presenteren. Het inzicht dat de jaarrekeningen bieden in eigen vermogen en voorzieningen voldoet in de meeste gevallen aan de eisen zoals vastgelegd in de algemeen aanvaarde grondslagen voor financiële verslaggeving, maar kan wel op punten verbeterd worden.	Algemene verslaggevingsvoorschriften uitvaardigen voor instellingen, bijvoorbeeld bij of krachtens de Kaderwet ZBO's. Verslaggevingsvoorschriften zoveel mogelijk baseren op algemeen aanvaarde grondslagen voor financiële verslaggeving, zoals grotendeels neergelegd in Titel 9 Boek 2 BW en RJ-richtlijnen, met specifieke aanvullingen voor presentatie en toelichting van het eigen vermogen, met daarnaast de mogelijkheid voor specifieke aanvullende regelgeving voor specifieke (clusters) instellingen (maatwerk). Het gaat bij de verbetering van verslaggeving door instellingen en aanvullende regelgeving met name om: • de afbakening tussen bestemmingsreserves en voorzieningen; • het voldoende specificeren van reserves en voorzieningen; • het toelichten van aard, doel en functies van de posten; • het geven van inzicht in de mate van bestemming van de reserves; • het toelichten van de vorming en aanwending van de posten (opnemen van mutatiestatistiek); • het aangeven van het langlopende deel van de voorzieningen; • het hanteren van een zuiver onderscheid tussen resultaatbepaling en resultaatbestemming; • het toelichten van (verwachte ontwikkelingen in) de vermogens- en liquiditeitspositie; • het toelichten van de actuele waarde van materiële activa.	Het <i>kabinet</i>: in de beoogde Kaderwet zelfstandige bestuursorganen zullen door een relatie te leggen met de subsidietitel uit de Awb algemene regels voor het financieel toezicht op zelfstandige bestuursorganen tot stand komen. Daarbij bieden de dan bestaande opties voor de concrete vormgeving ruimte voor maatwerk. Daar is aanleiding toe, want de instellingen worden op verschillende wijze bekostigd en voeren uiteenlopende taken uit. Gelet op de grote diversiteit aan instellingen op afstand van het Rijk is het onmogelijk om regelgeving omtrent verslaggeving te uniformeren in een kaderwet. In voorkomende gevallen is uniformering door middel van aanvullende verslaggevingsregelgeving per cluster van instellingen op afstand van het Rijk wel mogelijk. De <i>minister van OCenW</i> voert met ingang van 2001 voor het hoger onderwijs een nieuwe richtlijn in, waarbij de bevindingen van de commissie Koopmans alsmede de aanbevelingen van de AR m.b.t. de verslaggevingsregelgeving zullen meewegen. Dit betreft onder andere de aanscherping van de afbakening tussen bestemmingsreserves en voorzieningen, een toelichting van de actuele waarde van de vaste activa en het splitsen van voorzieningen in korten langlopend. De <i>minister van Justitie</i> kan zich in algemene zin vinden in de conclusies en aanbevelingen. De <i>minister van SZW</i> deelt de mening dat het wenselijk is uit oogpunten van transparantie en vergelijkbaarheid de verslaggevingsregelgeving voor instellingen uit te breiden en zoveel mogelijk te uniformeren, maar is wel van mening dat er ruimte dient te zijn voor maatwerk. De <i>minister van VWS</i> deelt de mening van de Rekenkamer.	De aanbevelingen van de Rekenkamer worden ten dele opgevolgd. De Rekenkamer blijft van mening dat, ondanks de grote verschillen tussen instellingen een grotere mate van uniformering van verslaggevingsregels gewenst is. Een aantal gewenste voorschriften is toepasbaar op <i>alle</i> soorten instellingen (bijvoorbeeld voor het specificeren en toelichten van reserves en voorzieningen en het afbaken van bestemmingsreserves en voorzieningen). Maatwerk is slechts vereist voor een beperkt deel van de verslaggevingsvoorschriften (bijvoorbeeld het voorschrijven van een verplichte indeling in soorten reserves of van toegestane soorten voorzieningen). Algemene bepalingen dienen bij voorkeur worden opgenomen in de kaderwet ZBO's. De verslaggevingsbepalingen in de Awb zijn niet bedoeld voor RWT's en bieden naar de mening van de Rekenkamer onvoldoende waarborgen.

Conclusie	Aanbeveling	Reactie minister/toezichthouder	Nawoord Rekenkamer
Verslaggeving (vervolg)		Het <i>bestuur van CvZ</i> verwacht dat voor de wijze van verantwoording van beleggingen, reserves en waarderingsgrondslagen materiële vaste activa, nadere specifieke voor de ZFW geldende regelgeving tot stand zal worden gebracht, voorzover Titel 9 Boek 2 BW en de RJ-richtlijnen daar niet voldoende in voorzien. De <i>CTU</i> is samen met het CvZ bezig de externe verslaggeving van ziekenfondsen en uitvoeringsorganen AWBZ te herzien. Hierbij zullen nadrukkelijk de aanbevelingen van de Rekenkamer worden betrokken.	
Begroting	De begrotingsregelgeving voor instellingen varieert sterk in de mate van voorgeschreven aandacht voor ontwikkelingen in de vermogenspositie van instellingen. De presentatie en toelichting van prognoses van eigen vermogen en voorzieningen in de begrotingen van instellingen varieert dan ook en is voor verbetering vatbaar. Zoveel mogelijk in de begrotingsregelgeving voorschrijven dat instellingen inzicht bieden in hun financiële meerjarenperspectief en toelichting geven op investeringsplannen en prognoses van eigen vermogen en voorzieningen.	Het <i>kabinet</i> is van mening dat voor een goed inzicht in de vermogensvorming, de monitoring door de departementen van de vermogensontwikkeling bij instellingen niet alleen de jaarrekening moet omvatten, maar dat daarbij tevens de (meerjaren)begroting van die instellingen moet worden betrokken. De <i>minister van OCenW</i> voert een terughoudend beleid ten aanzien van het in de bekostigingsregelgeving voorschrijven dat instellingen in hun begroting inzicht bieden in het financiële meerjarenperspectief en toelichting geven op investeringsplannen en prognoses van eigen vermogen en voorzieningen. De <i>minister van Justitie</i> kan zich in algemene zin vinden in de conclusies en aanbevelingen. De minister van Justitie acht het echter voor het COA niet zinvol om een prognose voor de voorziening in de begroting op te nemen. Met de raden voor rechtsbijstand zal worden overlegd over de wijze waarop een meerjarenraming voor investeringen kan worden ingebed in de financierings- en verantwoordingsstructuur.	De aanbevelingen van de Rekenkamer worden ten dele opgevolgd.

Conclusie	Aanbeveling	Reactie minister/toezichthouder	Nawoord Rekenkamer
Publiek-privaat Bij de onderzochte instellingen die naast publieke taken ook private activiteiten verrichten, vindt vaak geen scheiding (administratief, organisatorisch en/of juridisch) tussen publieke en private geldstromen plaats.	Scheiding van het publieke en private deel van het eigen vermogen vindt vrijwel niet plaats. Waar mogelijk voorschrijven dat instellingen een administratieve scheiding tussen publieke en private geldstromen aanbrengen. Expliciet beoordelen of organisatorische en (bij commerciële nevenactiviteiten) juridische scheiding tussen publieke en private geldstromen en scheiding van het publieke en private deel van het eigen vermogen voor de betreffende instellingen mogelijk en wenselijk is.	Het <i>Kabinet</i> ondersteunt de aanbeveling om in de toezichtsarrangementen aandacht te besteden aan het gevaar van «weglekken» van publieke middelen naar private activiteiten. In hoeverre dit kan leiden tot het scheiden van het vermogen in een publiek deel en een privaat deel, hangt af van wat in het specifieke geval wenselijk en praktisch toepasbaar is. De <i>minister van OCenW</i> acht het van belang dat de met publieke en private activiteiten samenhangende opbrengsten en kosten gescheiden worden verantwoord. Vanwege de verwevenheid tussen beide typen activiteiten is een scheiding in vermogen en voorzieningen uiterst complex. Desondanks zal hij laten onderzoeken of het mogelijk is een onderscheid naar de herkomst van vermogensbestanddelen zichtbaar te maken. De <i>minister van Justitie</i> kan zich in algemene zin vinden in de conclusies en aanbevelingen. De <i>minister van SZW</i> neemt de aanbeveling over. De <i>CTU</i> stelt dat, wat de private activiteiten van ziekenfondsen betreft, wettelijk is bepaald dat een derde waaraan een ziekenfonds taken heeft op- of overgedragen met dat ziekenfonds wordt gelijk gesteld als het gaat om het verstreken van gegevens aan en de toegang van de CTU. De CTU houdt nadrukkelijk toezicht op werkzaamheden door derden en aspecten inzake de scheiding publiek-privaat.	De aanbevelingen van de Rekenkamer worden opgevolgd. De Rekenkamer erkent dat het aanbrengen van een scheiding in een privaat en publiek deel van het vermogen niet altijd eenvoudig is. Voorwaarde daarvoor is een consequente administratieve scheiding van publieke en private geldstromen, met een adequate toerekening van opbrengsten en kosten verbonden aan publieke taken en private activiteiten. De Rekenkamer dringt er op aan maatregelen te nemen zodat zoveel mogelijk aan deze voorwaarden wordt voldaan. De Rekenkamer wijst in dit verband ook op de beleidslijn naar aanleiding van de adviezen van de werkgroep Markt en Overheid inzake de scheiding van private en publieke taken en geldstromen.

Lenen, beleggen en uitlenen	Conclusie	Aanbeveling	Reactie minister/toezichthouder	Nawoord Rekenkamer
	Bij instellingen is sprake van veel variatie in het beleggen van (tijdelijk) overtollige middelen en het aangaan van leningen. Instellingen beleggen overwegend voorzichtig, maar toch nog 9% van de beleggingen is risicovol belegd in aandelen. Ook worden regelmatig leningen verstrekt aan derden, al dan niet gelieerd aan de instelling. Jaarrekeningen geven niet altijd voldoende inzicht. Er is nauwelijks regelgeving op deze punten. Zowel het beleggen, uitlenen en lenen neemt toe.	Bepalingen over beleggen van tijdelijk overtollige middelen (vorm, mate van risico e.d.), aantrekken van vreemd vermogen en uitlenen van gelden aan derden opnemen in Kaderwet ZBO's of specifieke regelgeving. Hierin voorschrijven: – dat overtollige liquide middelen renderend maar met een beperkt risico moeten worden belegd; – dat instellingen wel of niet substantiële leningen mogen aangaan; – dat met publieke gelden alleen in het verlengde van de publieke taak leningen aan (gelieerde) instellingen mogen worden verstrekt; – dat de instellingen in de jaarrekeningen inzicht verschaffen in de samenstelling en risico's van de beleggingen en uitgegeven leningen. Overwegen de leen- en deposito-faciliteit bij het Ministerie van Financiën open te stellen voor (bepaalde categorieën) instellingen.	Thans wordt in het <i>kabinet</i> overleg gevoerd over een beleidslijn met betrekking tot instellingen op afstand van het Rijk. Zodra het kabinet deze beleidslijn heeft geformuleerd zullen de Tweede Kamer en de Algemene Rekenkamer hiervan op de hoogte worden gebracht. In ieder geval zal de stand van zaken in de Miljoenennota 2001 worden opgenomen. De minister van BZK wijst specifiek op het wetsvoorstel financiering decentrale overheden (inclusief politie), dat in behandeling bij de Tweede Kamer is. Deze wet bevordert dat de financieringsfunctie te allen tijde dienstbaar moet zijn aan de publieke taak. Het in- en doorlenen van middelen teneinde daarmee winst te maken zal verboden worden. Eventuele beleggingen dienen een prudent karakter te hebben. Bij ministeriële regeling zullen hiervoor nadere regels worden gesteld. De <i>minister van OCenW</i> is van mening dat dwingende voorschriften voor het lenen, beleggen en uitlenen door instellingen niet sporen met de sturingsfilosofie en de autonomie van de instellingen gefinancierd door OCenW. Universiteiten zijn sinds kort verplicht een treasury-statuum op te stellen. Zijn departement werkt aan een handreiking voor beleggen en belenen die vooralsnog de vorm heeft van een gedragslijn.	De aanbevelingen van de Rekenkamer worden grotendeels opgevolgd. De Rekenkamer geeft in overweging de in ontwikkeling zijnde beleidslijn teziener-tijd in de Kaderwet ZBO's vast te leggen en daarbij instellingen te verplichten om over een actueel treasury-statuum te beschikken, dat aandacht geeft aan tenminste de volgende punten: beperkt risico), het wel of niet aangaan van (substantiële) leningen, uitlenen (bijvoorbeeld alleen in het verlengde van de publieke taak). Over de inhoud van het statuut en het op basis daarvan gevoerde beleid dient in de jaarrekening verantwoording te worden afgelegd. De Rekenkamer onderschrijft de opvatting van de minister van Justitie dat aanvullende regelgeving voor het COA overbodig is, omdat het ministerie van Justitie ten tijde van het onderzoek reeds aan de normen van de Rekenkamer voldeed. De door de minister van Justitie genoemde discussie zou uit kunnen monden in een <i>keuzemogelijkheid</i> voor instellingen om voor het aantrekken van vreemd vermogen gebruik te maken van een ZBO-bank of een leen- en depositofaciliteit bij het Ministerie van Financiën.

Conclusie	Aanbeveling	Reactie minister/toezichthouder	Nawoord Rekenkamer
Lenen, beleggen en uitlenen (vervolg)		De <i>minister van Justitie</i> kan zich in algemene zin vinden in de conclusies en aanbevelingen. Aanvullende regelgeving ten aanzien van leningen is voor het COA overbodig. Voor leningen dient vooraf goedkeuring van de minister worden verkregen. Het aantrekken van geldleningen zal in principe niet nodig zijn. Verder verwijst de minister van Justitie naar de discussie die momenteel wordt gevoerd in het kader van het instellen van een ZBO-bank of het zogenaamde schatkistbankieren. De <i>minister van SZW</i> neemt de aanbeveling over om voor te schrijven dat instellingen in hun jaarrekening inzicht geven in samenstelling en risico's van beleggingen en leningen. De <i>minister van VWS</i> zal bij ministeriële regeling beleggingsvoorschriften voor ziekenfondsen vaststellen. De <i>minister van VROM</i> zal de bevoegdheid tot het goedkeuren van de beleggingsstatuten van Kadaster en CFV bij de minister leggen, zodat van risicovol beleggen geen sprake kan zijn. Wat betreft het standpunt inzake schatkistbankieren dringt de minister van VROM aan op nadere nuancering en concretisering, waarbij hij opmerkt dat Financiën in overleg met de diverse vakdepartementen bezig is met het ontwerpen van rijksbeleid terzake. De <i>minister van LNV</i> heeft een richtlijn aan Staatsbosbeheer verstrekt om eventuele overtollige liquiditeiten zonder koersrisico te beleggen.	

	Conclusie	Aanbeveling	Reactie minister/toezichthouder	Nawoord Rekenkamer
Lenen, beleggen en uitlenen (vervolg)			Het CVZ schrijft dat niet bekend is of de risicovolle beleggingen van 10 ziekenfondsen (f 370 miljoen) uit de reserves ZFW of reserves van de ex-vrijwillige verzekering komen. Het bestuur acht risicovol beleggen van de reserves ZFW niet gewenst en zal daar aandacht aan besteden. Ook zal het aandacht besteden aan regels voor onderhandse leningen en voor het aantrekken van vreemd vermogen, dit in nauw overleg met de CTU en de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. De CTU wijst er op dat thans op grond van de wet Maximering reserves ziekenfondsen bij ministeriële regeling regels kunnen worden gesteld voor het beleggen van gelden waarover de ziekenfondsen beschikken. Het <i>Commissariaat voor de Media</i> schrijft dat door de verenigingsvorm van de omroepen er geen regelgeving bestaat voor investeringen en beleggingen. Het Commissariaat toetst overigens wel of deelneming in bedrijven geen strijdigheid oplevert met de Mediawet.	
Verzelfstandiging eigendom en aanspraken	Bij oprichting of verzelfstandiging van instellingen is in het verleden kennelijk niet altijd voldoende aandacht geweest voor het aspect vermogensvorming.	Dit aspect bij toekomstige verzelfstandigingen meer aandacht geven. Het normenkader in het Rekenkamer-rapport «Financiële aspecten van verzelfstandigingen» kan hierbij mede richting geven. Tevens is aandacht gewenst voor het vraagstuk van eigendom van, en de aanspraken op het eigen vermogen in geval van opheffing, fusie met een andere instelling, verkoop van een onderdeel, of faillissement.	Over deze aanbevelingen zijn geen opmerkingen gemaakt.	

Alle instellingen

	Conclusie	Aanbeveling	Reactie minister/instelling	Nawoord Rekenkamer
Omvang	Bij het merendeel van de in de diepte onderzochte tien instellingen ontbreekt een op een systematische analyse van relevante factoren en risico's gebaseerd intern beleid inzake (omvang van) de vermogensvorming. Het ontbreekt in deze gevallen ook aan een departementaal beleid dat als ijkpunt kan fungeren.	Formuleren van een op een systematische analyse van relevante factoren en risico's gebaseerd intern beleid inzake (omvang van) de vermogensvorming.	Zie reacties van de in het diepte-onderzoek onderzochte instellingen hieronder. De ministers en toezicht-houders hadden geen aanvullende opmerkingen bij deze conclusies en aanbevelingen.	N.v.t.
Verslaggeving	Het inzicht dat de jaarrekeningen van de onderzochte instellingen bieden in eigen vermogen en voorzieningen, kan verbeterd worden. Dit betreft met name het onderscheid tussen voorzieningen en (bestemmings)reser-ves, de toelichting daarop (aard en doel, specificering en mate van bestemming van de reserves), de toelichting op vorming en aanwending van reserves en voorzieningen (opnemen van mutatiestatistiek), het aangeven van het langlopende en kortlopende deel van de voorzienin-gen, het hanteren van een zuiver onderscheid tussen resultaatbepaling en -bestemming en het opnemen van een algemene beschouwing over (ontwikkelingen in) de vermogens- en liquiditeitspositie.	In volgende jaarrekeningen meer inzicht verschaffen in de hiernaast genoemde punten.	Idem.	N.v.t.
Begroting	Het inzicht dat de begrotingen van de in de diepte onderzochte instellingen bieden in prognoses van eigen vermogen en voorzieningen, kan op onderdelen verbeterd worden.	In volgende begrotingen meer inzicht verschaffen in de voorgenomen vorming en aanwending van eigen vermogen en voorzieningen (prognose en toelichting), meerjarenramin-gen en investeringsplannen.	Idem.	N.v.t.

II. SPECIFIEKE CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN DIEPTE-ONDERZOEK PER INSTELLING PERIODE 1995–1997

De conclusies betreffen de Ministeries van OCenW (WO en OWB), BZK en SZW, de universiteiten van Leiden, Utrecht en Delft, de instellingen voor wetenschappelijk onderzoek TNO, KNAW en NWO, de politieregio's Amsterdam-Amstelland, Utrecht en Groningen en de Arbeidsvoorzieningsorganisatie. De conclusies hebben betrekking op de periode 1995–1997. Zoveel mogelijk is rekening gehouden met wijzigingen in de jaren 1998 of 1999. Het nawoord van de Rekenkamer in dit deel II van de bijlage beperkt zich tot instellingsspecifieke en aanvullende punten. Voor het overige wordt verwezen naar het nawoord in deel I, dat hier niet per punt wordt herhaald.

A. UNIVERSITEITEN

Ministerie van OCenW, directie WO

Conclusie	Aanbeveling	Reactie minister	Nawoord Rekenkamer
OCenW heeft veel aandacht voor vermogensvorming bij universiteiten, zowel in de vorm van aparte onderzoeken als monitoring en financiële analyses van de jaarcijfers. Naast interne onderzoeken door of in opdracht van OCenW in 1994 en 1997 is in 1999 een onafhankelijk onderzoek uitgevoerd door de Commissie Koopmans, in opdracht van OCenW en de VSNU. Ook door of in opdracht van de VSNU en enkele universiteiten zijn onderzoeken uitgevoerd. De vele onderzoeken hebben nog niet geleid tot het stellen van <i>normen</i> aan de (eigen) vermogens van de universiteiten.	In samenspraak met de instellingen spoedig komen tot regelgeving of afspraken inzake de minimale en maximale omvang van het (eigen) vermogen van de universiteiten (in de vorm van bandbreedtes en maatwerk) en de wijze van omgaan met vermogens-tekorten en -overschotten.	De minister heeft geen specifieke reactie op deze conclusie en aanbeveling gegeven. Zie de algemene reactie van de minister van OCenW op de in de hoofdtekst van het rapport verwoorde bevindingen, conclusies en aanbevelingen van de Rekenkamer.	N.v.t.
OCenW heeft veel aandacht voor verbetering van <i>verslaggevingsvoorschriften</i> : uniformering/aansluiten bij algemeen aanvaarde grondslagen en uitbreiden van de eisen aan de verantwoording over eigen vermogen en voorzieningen. De huidige regelgeving bevat nog een enkele afwijking van algemeen aanvaarde grondslagen (toegestane dotatie aan de vervangingsreserve onroerende goederen ten laste van het resultaat).	Spoedig realiseren van de aanpassing van de verslaggevingsregelgeving aan algemeen aanvaarde grondslagen en aan de voorstellen van de Werkgroep Richtlijnen financieel verslag Universiteiten (WRU) op het gebied van uitbreiding van de verantwoordingsplicht over eigen vermogen en voorzieningen.	Idem.	N.v.t.

Conclusie	Aanbeveling	Reactie minister	Nawoord Rekenkamer
OCenW voert nog geen beleid ten aanzien van het <i>bestedingsdoel</i> van met publieke gelden opgebouwde reserves, de gewenste mate van aanhouden van vermogen in <i>liquide middelen</i> (incl. overtollige liquide middelen) en het voorzover mogelijk <i>scheiden van publieke en «private» middelen</i> (derde geldstroom), incl. het scheiden van het publieke en private deel van het eigen vermogen.	Formuleren van beleid ten aanzien van de hiernaast genoemde punten.	Idem.	N.v.t.
Universiteit Leiden			
Conclusie	Aanbeveling	Reactie instelling	Nawoord Rekenkamer
Het interne <i>beleid</i> inzake vermogensvorming is in ontwikkeling, echter nog versnipperd vastgelegd en beperkt inzichtelijk. Ook ontbreekt nog een systematische analyse van relevante factoren en risico's ter onderbouwing van de gewenste en aanvaardbare omvang van het (eigen) vermogen.	Verder ontwikkelen van een op een systematische analyse van relevante factoren en risico's gebaseerd intern beleid inzake (omvang van) de vermogensvorming.	Geen opmerkingen.	N.v.t.
Er is sprake van gedeeltelijke administratieve <i>scheiding van publieke en «private» geldstromen</i> (derde geldstroom); geen organisatorische en juridische scheiding. Er is geen scheiding tussen het publieke en private deel van het eigen vermogen. De presentatie en toelichting van eigen vermogen en voorzieningen in de <i>jaarrekeningen</i> voldoet – behoudens een kleine uitzondering – aan de <i>formele verslaggevingseisen</i> . Het in de jaarrekeningen geboden <i>inzicht</i> in aard en doel van de reserves en voorzieningen, mate van bestemdheid van de reserves, het langlopend deel van de voorzieningen en de forse voorziening herstructurering kan verbeterd worden. De <i>afbakening</i> tussen reserves en voorzieningen is voldoende.	Voor zover mogelijk verder scheiden van publieke en «private» geldstromen en het publieke en private deel van het eigen vermogen. N.v.t. In volgende jaarrekeningen meer inzicht verschaffen in de hiernaast genoemde punten.	Dit vereist een meer gedifferentieerde aanpak en uitwerking dan in de eenvoud en compactheid van deze aanbeveling wordt gesuggereerd. Verzocht wordt het een en ander nader te verwoorden. N.v.t. Geen opmerkingen.	Verwezen wordt naar de overwegingen zoals gegeven in hoofdstuk 5 en bijlage 5. N.v.t. N.v.t.

Conclusie	Aanbeveling	Reactie instelling	Nawoord Rekenkamer
De verwerking van <i>mutaties</i> in reserves en voorzieningen vindt plaats conform algemeen aanvaarde grondslagen.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
Er is voldoende aandacht voor vermogensvorming in de <i>begrotingen</i> , hoewel de specificaties en toelichting op mutaties in reserves en voorzieningen summier zijn.	Uitbreiden van de informatievoorziening over mutaties in reserves en voorzieningen in volgende begrotingen.	Geen opmerkingen.	N.v.t.
De wet- en regelgeving inzake vermogensvorming, beperkt tot verslaggevingsregelgeving, wordt op een kleine uitzondering na nageleefd; in dit opzicht vindt de vermogensvorming dus <i>rechtmatig</i> plaats.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
Een uitspraak over de <i>aanvaardbaarheid</i> van de vermogensvorming is moeilijk, aangezien geen systematische analyse van factoren en risico's voorhanden is; in vergelijking met andere universiteiten zijn de huidige financiële positie en de financiële vooruitzichten matig (huisvestingsinvesteringen, achterstallig onderhoud, inkrimping personeelsbestand). Het aantrekken van lang vreemd vermogen is noodzakelijk.	Verrichten van een systematische analyse van relevante factoren en risico's, op basis waarvan uitspraken over de aanvaardbaarheid van de vermogensvorming kunnen worden gedaan.	Geen opmerkingen.	N.v.t.
Universiteit Utrecht			
Conclusie	Aanbeveling	Reactie instelling	Nawoord Rekenkamer
Het interne <i>beleid</i> inzake vermogensvorming is versnipperd vastgelegd en beperkt inzichtelijk. Er ontbreekt nog een op een systematische analyse van relevante factoren en risico's gebaseerd intern beleid inzake de gewenste en aanvaardbare omvang van het (eigen) vermogen.	Formuleren van een op een systematische analyse van relevante factoren en risico's gebaseerd intern beleid inzake (omvang van) de vermogensvorming.	Gesteld wordt dat het eigen vermogen van de UU opgebouwd dient te worden vanuit twee doelstellingen: bufferfunctie voor de (decentrale) onderdelen (tussen de 5 à 30% van de baten van het onderdeel) en financieringsfunctie voor onroerend goed. Wat de financieringsfunctie betreft wordt voorts nog de benadering in het rapport Koopmans als minimum-grens gevolgd. Investerings in onroerend goed worden primair beoordeeld op hun effecten op de exploitatiebegroting. Het vormen van een maximum-norm lijkt de UU, gezien de investeringsplannen voor de eerstkomende jaren, weinig relevant.	De UU besteedt in toenemende mate aandacht aan het thema vermogensvorming. De Rekenkamer blijft van mening dat, juist in het geval van een ruim vermogen en omvangrijke investeringsplannen, beleid inzake de maximale omvang van de vermogensvorming gewenst is.

Conclusie	Aanbeveling	Reactie instelling	Nawoord Rekenkamer
Er is sprake van gedeeltelijke administratieve, organisatorische en juridische <i>scheiding van publieke en «private» geldstromen</i> (derde geldstroom). Er is geen scheiding tussen het publieke en private deel van het eigen vermogen.	Voor zover mogelijk verder scheiden van publieke en «private» geldstromen en het publieke en private deel van het eigen vermogen.	Er zijn geen plannen het publieke en private deel van het eigen vermogen te scheiden, gegeven de bestuursfilosofie van de UU, die er op gericht is om privaaf gefinancierde activiteiten dienstbaar te laten zijn aan de wettelijke taak. Betwijfeld wordt of de inspanningen opwegen tegen de te verkrijgen inzichten.	De Rekenkamer beveelt aan dat de universiteiten in samenwerking met het Ministerie van OCenW tot afspraken inzake de scheiding publiek-privaaf komen.
De presentatie en toelichting van eigen vermogen en voorzieningen in de <i>jaarrekeningen</i> voldoet – behoudens een kleine uitzondering – aan de <i>formele verslaggevingseisen</i> .	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
Het in de jaarrekeningen geboden <i>inzicht</i> in eigen vermogen en voorzieningen is voldoende, hoewel de toelichting van aard, doel en functies van de reserves uitgebreider kan.	In volgende jaarrekeningen meer inzicht verschaffen in het hiernaast genoemde punt.	Bij de voorgenomen bredere aanpassing van de jaarrekening en het jaarverslag 2000 zal ook de toelichting op vermogensbestanddelen aangevuld worden.	Hiermee wordt voldaan aan de aanbeveling van de Rekenkamer.
De <i>afbakening</i> tussen reserves en voorzieningen is voldoende.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
De verwerking van <i>mutaties</i> in reserves en voorzieningen vindt plaats conform algemeen aanvaarde grondslagen.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
Er is beperkte aandacht voor vermogensvorming in de <i>begrotingen</i> ; de cijfermatige aandacht voor reserves en voorzieningen is summier.	Uitbreiden van de informatievoorziening over eigen vermogen en voorzieningen in volgende begrotingen.	De aandacht voor het eigen vermogen wil de UU bij voorkeur vorm geven in het jaarverslag. De aandacht in de begroting zal vooral gericht worden op de besteding van de reserves in meerjarig kader. De UU is voornemens in de begroting 2001–2005 in te gaan op de ontwikkeling van de bedrijfsreserve per onderdeel.	Hiermee wordt gedeeltelijk voldaan aan de aanbeveling van de Rekenkamer.
De wet- en regelgeving inzake vermogensvorming, beperkt tot verslaggevingsregelgeving, wordt op een kleine uitzondering na nageleefd; in dit opzicht vindt de vermogensvorming dus regelmatig plaats.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
Een uitspraak over de <i>aanvaardbaarheid</i> van de vermogensvorming is moeilijk, aangezien geen systematische analyse van factoren en risico's voorhanden is. De huidige financiële positie en de financiële vooruitzichten zijn goed, ook in vergelijking met andere universiteiten. Huisvestings- en overige investeringen kunnen naar verwachting geheel met eigen vermogen worden gefinancierd.	Verrichten van een systematische analyse van relevante factoren en risico's, op basis waarvan uitspraken over de aanvaardbaarheid van de vermogensvorming kunnen worden gedaan.	Tegen de achtergrond van het rapport Koopmans en de investeringsplannen voor de komende jaren in onroerend goed, nieuwe opleidingen en kwaliteitsverhoging, acht de UU de huidige vermogenspositie zeker aanvaardbaar. Na verdere uitwerking van enkele (grote) investeringsplannen zal de UU deze positie zonodig opnieuw in beschouwing nemen.	De Rekenkamer beveelt aan deze opvatting te onderbouwen met een systematische analyse van relevante factoren en risico's.

Technische Universiteit Delft

Conclusie	Aanbeveling	Reactie instelling	Nawoord Rekenkamer
Het interne <i>beleid</i> inzake vermogensvorming is versnipperd vastgelegd en beperkt inzichtelijk. Er ontbreekt nog een op een systematische analyse van relevante factoren en risico's gebaseerd intern beleid inzake de gewenste en aanvaardbare omvang van het (eigen) vermogen.	Formuleren van een op een systematische analyse van relevante factoren en risico's gebaseerd intern beleid inzake (omvang van) de vermogensvorming.	Het beleid van de TU Delft is gebaseerd op een decentralisatie van belangrijke delen van de financiële functie. Dit zal leiden tot facultaire jaarrekeningen en op concernniveau niet zichtbare interne schuldverhoudingen. Dit betekent dat interne regels voor vermogensvorming slechts zeer beperkt raken aan hetgeen op concernniveau een rol speelt. Ten aanzien van voorzieningen zullen nadere interne regels en beleid geformuleerd worden.	Hiermee wordt slechts ten dele aan de aanbeveling van de Rekenkamer voldaan. De Rekenkamer blijft bij haar aanbeveling te komen tot een intern beleid inzake vermogensvorming op concernniveau.
Er is geen sprake van administratieve, organisatorische of juridische <i>scheiding van publieke en «private» geldstromen</i> (derde geldstroom). Er is sprake van gedeeltelijke scheiding tussen het publieke en private deel van het eigen vermogen.	Voor zover mogelijk scheiden van publieke en «private» geldstromen en het publieke en private deel van het eigen vermogen.	Scheiding van publieke en private stromen is slechts dan zinvol wanneer dat vanuit het oogpunt van het tegengaan van oneerlijke concurrentie gewenst is. Universiteiten zijn thans verplicht enige bekleemde componenten van het eigen vermogen (erfstellingen en legaten, vermogen van geconsolideerde rechtspersonen) gescheiden te vermelden. De TU Delft ondersteunt deze wijziging in de richtlijnen.	De Rekenkamer beveelt aan dat de universiteiten in samenwerking met het Ministerie van OCenW tot verdere afspraken inzake de scheiding publiek-privaat komen.
De presentatie en toelichting van eigen vermogen en voorzieningen in de <i>jaarrekeningen</i> voldoet – behoudens een kleine uitzondering – aan de <i>formele verslaggevingseisen</i> . Het in de jaarrekeningen geboden <i>inzicht</i> in aard en doel van de reserves en voorzieningen, functies van het eigen vermogen, mate van bestemdheid van de reserves en (toelichting op) mutaties in reserves en voorzieningen kan verbeterd worden.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
De <i>afbakening</i> tussen reserves en voorzieningen is, met name centraal, nog niet geheel zuiver. De verwerking van <i>mutaties</i> in reserves en voorzieningen vindt – met uitzondering van de (in de regelgeving toegestane) verwerking van dotaties aan de vervangingsreserve onroerend goed – plaats conform algemeen aanvaarde grondslagen.	In volgende jaarrekeningen meer inzicht verschaffen in de hiernaast genoemde punten.	De toelichting op de vermogenscomponenten kan verbeterd worden. De aanbeveling wordt echter weinig precies gevonden.	Verwezen wordt naar de overwegingen zoals gegeven in hoofdstuk 5 en bijlage 5.
De <i>afbakening</i> tussen reserves en voorzieningen is, met name decentraal, nog niet geheel zuiver. De verwerking van <i>mutaties</i> in reserves en voorzieningen vindt – met uitzondering van de (in de regelgeving toegestane) verwerking van dotaties aan de vervangingsreserve onroerend goed – plaats conform algemeen aanvaarde grondslagen.	Zuiverheid van de afbakening tussen reserves en voorzieningen bewaken.	Geen opmerkingen.	N.v.t.
Er is voldoende aandacht voor vermogensvorming in de <i>begrotingen</i> , hoewel de informatievoorziening over voorzieningen uitgebreider kan.	Alle mutaties in reserves verwerken conform algemeen aanvaarde grondslagen.	De vervangingsreserve huisvesting is in 1998 opgeheven.	Hiermee is voldaan aan de aanbeveling van de Rekenkamer.
	Uitbreiden van de informatievoorziening over voorzieningen in volgende begrotingen.	Geen opmerkingen.	N.v.t.

Conclusie	Aanbeveling	Reactie instelling	Nawoord Rekenkamer
De wet- en regelgeving inzake vermogensvorming, beperkt tot verslaggevingsregelgeving, wordt op een kleine uitzondering na nageleefd; in dit opzicht vindt de vermogensvorming dus <i>rechtmatig</i> plaats.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
Een uitspraak over de <i>aanvaardbaarheid</i> van de vermogensvorming is moeilijk, aangezien geen systematische analyse van factoren en risico's voorhanden is. De huidige financiële positie is ruim voldoende tot goed; de financiële vooruitzichten worden gedomineerd door de impact van huisvestingsinvesteringen, waarvoor naar verwachting tijdelijk lang vreemd vermogen moet worden aangetrokken.	Verrichten van een systematische analyse van relevante factoren en risico's, op basis waarvan uitspraken over de aanvaardbaarheid van de vermogensvorming kunnen worden gedaan.	Geen opmerkingen.	N.v.t.

B. INSTELLINGEN VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK

Ministerie van OCenW, directie OWB

Conclusie	Aanbeveling	Reactie instelling	Nawoord Rekenkamer
OCenW heeft in toenemende mate <i>aandacht</i> voor vermogensvorming bij TNO, KNAW en NWO, zowel in de vorm van aparte onderzoeken als monitoring en financiële analyses van de jaarcijfers. In opdracht van OCenW zijn onderzoeken uitgevoerd naar de vermogensvorming bij TNO (1996) en KNAW (1997), die nog niet hebben geleid tot het stellen van normen aan (eigen) vermogen, ondanks de gesignaleerde ruime liquiditeit en solvabiliteit. Bij NWO is in de jaren 1995–1996 geëxperimenteerd met het stellen van <i>absolute</i> normen aan eigen vermogen en voorzieningen, hetgeen niet goed werkte en spoedig verlaten is. Thans worden door OCenW bij NWO financiële kengetallen meerjarig gemonitord, op grond waarvan afspraken over de omvang van (eigen) vermogen en liquide middelen in de vorm van <i>bandbreedtes</i> (<i>relatieve</i> normen) zullen worden gemaakt. OCenW is voornemens ook bij TNO en KNAW tot dergelijke relatieve normen te komen.	In samenspraak met de instellingen spoedig komen tot regelgeving of afspraken inzake de minimale en maximale omvang van het (eigen) vermogen van de instellingen (in de vorm van bandbreedtes en maatwerk) en de wijze van omgaan met vermogenstekorten en -overschotten.	De minister heeft geen specifieke reactie op deze conclusie en aanbeveling gegeven. Zie de algemene reactie van de minister van OCenW op de in de hoofdttekst van het rapport verwoorde bevindingen, conclusies en aanbevelingen van de Rekenkamer.	N.v.t.
OCenW heeft veel aandacht voor verbetering (NWO) en uitvaardiging (TNO, KNAW) van specifieke <i>verslaggevingsvoorschriften</i>. Hierbij wordt grotendeels aangesloten bij algemeen aanvaarde grondslagen, hoewel de voorschriften voor NWO nog afwijken van algemeen aanvaarde grondslagen op het gebied van voorzieningen bevatten. Voor TNO en KNAW gold ten tijde van het onderzoek nog geen specifieke regelgeving; voor TNO was de regelgeving in ontwikkeling; voor KNAW is de regelgeving gerealiseerd maar nog niet van kracht.	Spoedig realiseren van de aanpassing van de verslaggevingsregelgeving voor NWO aan algemeen aanvaarde grondslagen voor voorzieningen; spoedig realiseren van adequate verslaggevingsregelgeving voor TNO, met voldoende aandacht voor presentatie en toelichting van eigen vermogen, egaliserende rekening en voorzieningen.	Idem.	Volgens TNO is inmiddels aan deze aanbevelingen voldaan (zie hieronder bij de reactie van TNO).

Conclusie	Aanbeveling	Reactie instelling	Nawoord Rekenkamer
OCenW voert nog geen beleid ten aanzien van het <i>bestedingsdoel</i> van met publieke gelden opgebouwde reserves bij TNO (wel bij KNAW en NWO), de gewenste mate van aanhouden van vermogen in <i>liquide middelen</i> (incl. overtollige liquide middelen) en het voorzover mogelijk <i>scheiden van publieke en private middelen</i> , incl. het scheiden van het publieke en private deel van het eigen vermogen.	Formuleren van beleid ten aanzien van de hiernaast genoemde punten.	Idem.	N.v.t.

TNO

Conclusie	Aanbeveling	Reactie instelling	Nawoord Rekenkamer
Het interne <i>beleid</i> inzake vermogensvorming is versnipperd vastgelegd en beperkt inzichtelijk. Er ontbreekt nog een op een systematische analyse van relevante factoren en risico's gebaseerd intern beleid inzake de gewenste en aanvaardbare omvang van het (eigen) vermogen.	Formuleren van een op een systematische analyse van relevante factoren en risico's gebaseerd intern beleid inzake (omvang van) de vermogensvorming.	TNO heeft besloten, in samenwerking met KPMG (en waarbij ook het Ministerie van OCenW betrokken is), een studie te verrichten naar de gewenste omvang en samenstelling van het vermogen en de relevante factoren die hierbij van belang zijn. De uitkomsten vormen de basis voor het door TNO te formuleren beleid.	Hiermee wordt gehoor gegeven aan de aanbeveling van de Rekenkamer.

Conclusie	Aanbeveling	Reactie instelling	Nawoord Rekenkamer
Er is sprake van administratieve <i>scheiding van publieke en private geldstromen</i> en uitplaatsing van commerciële activiteiten buiten TNO (organisatorische en juridische scheiding). Er is geen sprake van scheiding tussen het publieke en het private deel van het eigen vermogen.	Voor zover mogelijk scheiden van het publieke en het private deel van het eigen vermogen.	TNO blijft van mening dat het aanbrengen van een scheiding tussen het publieke en private deel van het eigen vermogen niet gewenst en ook niet goed mogelijk is. De TNO-wet geeft TNO een hoge mate van autonomie. TNO opereert op basis van bedrijfs-economische grondslagen (artikel 32). TNO ontvangt overheidsfinanciering op basis van output-financiering voor de gewenste kennisopbouw. Dit betekent dat overeenkomstig de TNO-wet TNO zelf verantwoordelijk is voor haar financiële positie en het voeren financieel beleid en dat in het verlengde hiervan eventuele tekorten niet op de overheid kunnen worden afgewenteld. Met name de systematiek van outputfinanciering leidt er toe dat er wel sprake is van een administratief onderscheid van private en publieke geldstromen, doch dat dit onderscheid niet goed door kan werken in balans-posten zoals het eigen vermogen. TNO voert een administratie die uitgaat van één huishouding, overeenkomend met het gestelde in artikel 32: «De organisatie wordt beheerd als een administratieve eenheid, zoveel doenlijk met inachtneming van bedrijfseconomische beginselen».	De Rekenkamer heeft begrip voor het standpunt van TNO en beveelt aan dat TNO en het Ministerie van OCenW tot afspraken komen inzake het al dan niet verder vormgeven van een scheiding tussen het publieke en private deel van het eigen vermogen. Voor de overwegingen van de Rekenkamer om tot dit standpunt te komen wordt verwezen naar hoofdstuk 5 en bijlage 5.
De presentatie en toelichting van eigen vermogen, egaliserierekening en voorzieningen in de <i>jaarrekeningen</i> voldoet grotendeels aan de eisen van de <i>vrijwillig</i> door TNO gevolgde verslaggevingsregulering van Titel 9 en de RJ-richtlijnen (<i>formele verslaggevingseisen</i> ontbreken nagenoeg). Uitzonderingen betreffen de «voorziening» bedrijfsrisico's (karakter van bestemmingsreserve) en het eigen vermogen (niet gespecificeerd en toegelicht). Het in de jaarrekeningen geboden <i>inzicht</i> in aard, doel en samenstelling van eigen vermogen en egaliserierekening, functies van het eigen vermogen, mate van bestemdheid van het eigen vermogen en (toelichting op) mutaties in eigen vermogen, egaliserierekening en voorzieningen kan verbeterd worden. De <i>afbakening</i> tussen eigen vermogen en voorzieningen is nog niet geheel zuiver; de «voorziening» bedrijfsrisico's heeft het karakter van een bestemmingsreserve.	Zolang nog geen formele, specifieke verslaggevingsregulering voor TNO geldt, zoveel mogelijk de bepalingen van Titel 9 en de RJ-richtlijnen volgen. Dit impliceert het omzetten van de voorziening bedrijfsrisico's in een bestemmingsreserve en het specificeren en toelichten van het eigen vermogen.	Ultimo 1999 is het Besluit inzake de vaststelling richtlijnen Jaarrekening TNO tot stand gekomen. Deze richtlijn is voor het eerst van toepassing op de financiële verslaggeving over 1999. Hierin zijn bepalingen opgenomen inzake voorzieningen en reserves en is bepaald dat een bestemmingsreserve bedrijfsrisico's (in plaats van de voorziening) gevormd mag worden. Ook is bepaald dat de bepalingen van Titel 9 Boek 2 BW en de richtlijnen van de Raad voor de Jaarverslaggeving van toepassing zijn, tenzij de richtlijnen van het Ministerie van OCenW anders voorschrijven.	Hiermee is voldaan aan de aanbeveling van de Rekenkamer.
	In volgende jaarrekeningen meer inzicht verschaffen in de hiernaast genoemde punten.	Zie hiervoor;	De Rekenkamer blijft, ook na inwerkingtreding van de nieuwe richtlijnen, aandacht vragen voor het verschaffen van meer inzicht in de genoemde punten.
	Zuiverheid van de afbakening tussen reserves en voorzieningen bewaken. Voorziening bedrijfsrisico's omzetten in bestemmingsreserve.	Zie hiervoor.	N.v.t.

Conclusie	Aanbeveling	Reactie instelling	Nawoord Rekenkamer
Afgezien van het reservekarakter van de «voorziening» bedrijfsrisico's, vindt de verwerking van <i>mutaties</i> in eigen vermogen, egalisatierekening en voorzieningen plaats conform algemeen aanvaarde grondslagen.	Na omzetting van de voorziening bedrijfsrisico's in een bestemmingsreserve, de mutaties in deze post verwerken conform algemeen aanvaarde grondslagen (als resultaatbestemming in plaats van -bepaling).	Zie hiervoor.	N.v.t.
Er is beperkt aandacht voor vermogensvorming in de <i>begrotingen</i> ; prognoses van de ontwikkeling van eigen vermogen en voorzieningen ontbreken.	Uitbreiden van de informatievoorziening over (ontwikkelingen in) eigen vermogen en voorzieningen in volgende begrotingen.	Toegezegd wordt een beleid te formuleren ten aanzien van de gewenste en aanvaardbare omvang van het (eigen) vermogen op basis van de resultaten van de studie (zie bij de eerste conclusie en aanbeveling). Ook zal hier in de begroting aandacht aan besteed worden.	Hiermee wordt gehoor gegeven aan de aanbeveling van de Rekenkamer.
De wet- en regelgeving inzake vermogensvorming door TNO is beperkt tot een artikel in de TNO-wet over de vorming van reserves. Daarnaast past TNO <i>vrijwillig</i> (en volgens afspraak met OCenW) zoveel mogelijk de verslaggevingsbepalingen van Titel 9 Boek 2 BW en de RJ toe. TNO voldoet grotendeels aan de vrijwillig gevolgde verslaggevingsregelgeving. In dit opzicht vindt de vermogensvorming bij TNO, behoudens bovengenoemde uitzonderingen, <i>rechtmatig</i> plaats.	In Titel 9 en de RJ-richtlijnen zijn redelijk toepasbare bepalingen over voorzieningen en egalisatierekeningen opgenomen; de bepalingen over het eigen vermogen zijn echter niet goed toepasbaar voor TNO, hetgeen resulteert in het niet toelichten van het eigen vermogen in de jaarrekening. De Rekenkamer acht het gewenst dat OCenW de voorgenoemen, op TNO toegesneden aanvullende verslaggevingsregelgeving spoedig realiseert.	De minister van OCenW heeft inmiddels een besluit vastgesteld inzake de grondslagen voor de jaarverslaggeving van TNO. Zie bij de derde conclusie en aanbevelingen.	Aan de aanbeveling van de Rekenkamer is voldaan.
Een uitspraak over de <i>aanvaardbaarheid</i> van de vermogensvorming is moeilijk, aangezien geen systematische analyse van factoren en risico's voorhanden is. De huidige financiële positie is ruim voldoende tot goed; de overwegend gunstige financiële vooruitzichten worden gedomineerd door de impact van huisvestingsinvesteringen, die naar verwachting geheel met eigen vermogen kunnen worden gefinancierd.	Verrichten van een systematische analyse van relevante factoren en risico's, op basis waarvan uitspraken over de aanvaardbaarheid van de vermogensvorming kunnen worden gedaan.	TNO verwijst naar de eerste aanbeveling en conclusie. De conclusie ten aanzien van de financiële positie wordt onderschreven, maar de liquiditeitspositie is in 1998 en 1999 aanzienlijk afgenomen in verband met investeringen in de huisvesting. Gezien de omvang van de geplande investeringen vindt er met het Ministerie van OCenW overleg plaats over het aantrekken van vreemd vermogen door TNO, waarvoor de toestemming van de minister van OCenW benodigd is, in overeenstemming met de minister van Financiën (artikel 22 TNO-wet).	Hiermee wordt gehoor gegeven aan de aanbeveling van de Rekenkamer.

KNAW

Conclusie	Aanbeveling	Reactie instelling	Nawoord Rekenkamer
Het interne <i>beleid</i> inzake vermogensvorming is in beweging. Er ontbreekt nog een op een systematische analyse van relevante factoren en risico's gebaseerd intern beleid inzake de gewenste en aanvaardbare omvang van het (eigen) vermogen.	Formuleren van een op een systematische analyse van relevante factoren en risico's gebaseerd intern beleid inzake (omvang van) de vermogensvorming.	De KNAW stelt dat zorgvuldigheid bij vermogensvorming en het creëren van voorzieningen geboden is; relevante risico-analyses zijn daartoe een geëigende methode. De analyses worden al zo goed mogelijk toegepast bij het voorzieningenbeleid. Ten aanzien van de vorming van het eigen vermogen heeft de KNAW vastgesteld dat de uitgangspunten die gehanteerd zijn door de commissie Koopmans in «De vermogenspositie van universiteiten – een delicate balans» ook voor de KNAW van belang kunnen zijn. In de verslaggevingen over 1999 en 2000 wordt speciale aandacht aan dit punt besteed.	Hiermee wordt gehoor gegeven aan de aanbeveling van de Rekenkamer.
Het publieke en het private deel van het eigen vermogen is gescheiden; er is geen sprake van administratieve, organisatorische of juridische <i>scheiding</i> van <i>publieke</i> en <i>private geldstromen</i> .	Voor zover mogelijk scheiden van publieke en private geldstromen en het publieke en het private deel van het eigen vermogen.	De KNAW schrijft dat de problematiek van de afrekening van derde geldstroomprojecten reeds jaren de aandacht van de accountants, de afdeling Financiën en de instituten van de KNAW heeft. Ook maakt die problematiek deel uit van de nieuwste richtlijnen van het Ministerie van OCenW voor de jaarrekening.	De Rekenkamer beveelt aan dat de KNAW in samenspraak met het Ministerie van OCenW tot verdere afspraken inzake de scheiding publiek-privaat komt.
De presentatie en toelichting van eigen vermogen en voorzieningen in de <i>jaarrekeningen</i> voldoet gedeeltelijk aan de eisen van de vrijwillig door de KNAW gevolgde verslaggevingsregelgeving van Titel 9 en de RJ-richtlijnen (<i>formele verslaggevingseisen</i> ontbreken nog). Uitzonderingen betreffen enige voorzieningen met het karakter van een bestemmingsreserve (hersteld in 1998). Het in de jaarrekeningen geboden <i>inzicht</i> in aard, doel en samenstelling van de reserves en voorzieningen, mate van bestemdheid van de reserves, het langlopende deel van de voorzieningen en (toelichting op) mutaties in reserves en voorzieningen kan verbeterd worden. De <i>afbakening</i> tussen reserves en voorzieningen is nog niet geheel zuiver; enige voorzieningen, met name voor investeringen en nog niet bestede subsidies, hebben het karakter van een bestemmingsreserve (hersteld in 1998).	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
	In volgende jaarrekeningen meer inzicht verschaffen in de hiernaast genoemde punten.	De verbetering van de presentatie van de jaarrekening en de onderbouwing ervan is in 1998 ingezet en zal verder langs de lijnen van de diverse richtlijnen worden voortgezet.	Hiermee wordt gehoor gegeven aan de aanbevelingen van de Rekenkamer.
	Zuiverheid van de afbakening tussen reserves en voorzieningen bewaken.	Zie hiervoor.	Zie hiervoor.

Conclusie	Aanbeveling	Reactie instelling	Nawoord Rekenkamer
Afgezien van het reservekarakter van enige voorzieningen, vindt de verwerking van <i>mutaties</i> in reserves en voorzieningen plaats conform algemeen aanvaarde grondslagen.	Na omzetting van de genoemde voorzieningen in bestemmingsreserves, de mutaties in deze posten verwerken conform algemeen aanvaarde grondslagen (geschiedt met ingang van 1999).	Zie hiervoor.	Zie hiervoor.
Er is geen aandacht voor vermogensvorming in de <i>begrotingen</i> .	Informatie over (ontwikkelingen in) eigen vermogen en voorzieningen in volgende begrotingen opnemen.	De KNAW stelt dat in begrotingen de aandacht voor vermogensvorming beperkt is tot een beleid voor dotaties en/of onttrekkingen aan de lopende voorzieningen. Hier liggen risicocalculaties aan ten grondslag. Het meerjarenperspectief zal nog verder ontwikkeld moeten worden. In de sfeer van het eigen vermogen zal het beleid voor optimalisatie ervan leiden tot een duidelijke vertaling in de begroting; dit zal met name in de resultaatbepaling zijn beslag moeten krijgen.	Hiermee wordt gehoor gegeven aan de aanbevelingen van de Rekenkamer.
NWO			
Conclusie	Aanbeveling	Reactie instelling	Nawoord Rekenkamer
Er is nog nauwelijks sprake van een intern <i>beleid</i> inzake vermogensvorming. Er ontbreekt nog een op een systematische analyse van relevante factoren en risico's gebaseerd intern beleid inzake de gewenste en aanvaardbare omvang van het (eigen) vermogen. NWO acht het thema vermogensvorming van minder belang; NWO richt zich met name op de liquiditeitspositie, waarbij aan de ontwikkelingen hierin in de meerjarenbegroting aandacht wordt geschonken.	Formuleren van een op een systematische analyse van relevante factoren en risico's gebaseerd intern beleid inzake (omvang van) de vermogensvorming.	NWO stelt dat het beleid is gericht op het zoveel als mogelijk inzetten van de beschikbare en nog te verwachten financiële middelen voor het financieren van onderzoek en onderzoeksfaciliteiten. De vermogenspositie vormt een afgeleide hiervan onder de voorwaarde dat de liquiditeitspositie dat toelaat. NWO acht het een goede zaak dit beleid te versterken door het te baseren op een systematische analyse van relevante factoren en risico's.	Hiermee wordt gehoor gegeven aan de aanbevelingen van de Rekenkamer.
Er is sprake van administratieve <i>scheiding van publieke en private geldstromen</i> , geen organisatorische of juridische scheiding; er is geen scheiding tussen het publieke en het private deel van het eigen vermogen ¹ . De private geldstromen zijn overigens gering.	Voor zover mogelijk scheiden van publieke en private geldstromen en het publieke en het private deel van het eigen vermogen.	Publieke en private geldstromen worden administratief gescheiden gehouden, zowel in begroting als in financiële verantwoording. De nog niet toegekende bedragen uit de private geldstroom worden opgenomen onder de balanspost «speciale fondsen». Er is dus geen sprake van een privaat deel van het eigen vermogen.	Zolang de speciale fondsen niet als eigen vermogen (behoefte) worden gepresenteerd, behoeft er ook geen scheiding te worden aangebracht tussen een publiek deel en een privaat deel.

Conclusie	Aanbeveling	Reactie instelling	Nawoord Rekenkamer
De presentatie en toelichting van eigen vermogen en voorzieningen in de <i>jaarrekeningen</i> voldoet grotendeels aan de – in ontwikkeling zijnde – verslaggevingsregelgeving (<i>formele verslaggevingseisen</i> , met ingang van 1999 gereed, ontbreken nog in de onderzochte periode). De in de richtlijnen toegestane voorzieningen voor investeringen wijken overigens af van algemeen aanvaarde grondslagen.	Zoveel mogelijk voldoen aan de – in ontwikkeling zijnde – verslaggevingsregelgeving (deze regelgeving dient wat de voorzieningen betreft aan te sluiten bij algemeen aanvaarde grondslagen).	NWO stelt dat het zoveel als mogelijk voldoet aan de verslaggevingsregelgeving overeenkomstig Titel 9 Boek 2 BW. Voorzover hiervan wordt afgeweken, ligt dit verankerd in de door het Ministerie van OCenW voorgeschreven herziene richtlijnen.	De Rekenkamer beveelt het Ministerie van OCenW aan de verslaggevingsregelgeving spoedig aan te passen.
Het in de jaarrekeningen geboden <i>inzicht</i> in aard en doel van de reserves en voorzieningen, functies van het eigen vermogen, het langlopende deel van de voorzieningen en (toelichting op en specificatie van) mutaties in reserves en voorzieningen kan sterk verbeterd worden. De vele stelsel- en presentatiewijzigingen bemoeilijken het inzicht zeer.	In volgende jaarrekeningen meer inzicht verschaffen in de hiernaast genoemde punten.	De toelichting bij de jaarrekening wordt opgesteld conform de door het Ministerie van OCenW opgelegde richtlijnen. De stelsel- en presentatiewijzigingen zijn het gevolg van de nieuwe verslaggevingsregelgeving. Het ligt in de bedoeling deze richtlijnen na vijf jaar te evalueren. Desgewenst is het mogelijk dit tijdstip te vervroegen.	De Rekenkamer blijft aandacht vragen voor het verschaffen van meer inzicht in de genoemde punten.
De <i>afbakening</i> tussen reserves en voorzieningen is niet zuiver; het overgrote deel van de voorzieningen, met name voor investeringen, hebben het karakter van een bestemmingsreserve (dit is grotendeels een gevolg van de van de algemeen aanvaarde grondslagen afwijkende regelgeving).	Zuiverheid van de afbakening tussen reserves en voorzieningen bewaken. Voorzieningen met het karakter van een bestemmingsreserve dienen als zodanig gepresenteerd te worden (hiervoor is aanpassing van de regelgeving nodig).	Voorzieningen met het karakter van een bestemmingsreserve worden inmiddels als zodanig gepresenteerd. De hiervoor benodigde aanpassing van de regelgeving zal in het kader van de herziene richtlijnen bij het Ministerie van OCenW aan de orde worden gesteld.	Hiermee wordt voldaan aan de aanbeveling van de Rekenkamer.
De verwerking van <i>mutaties</i> in reserves en voorzieningen vindt niet altijd plaats conform algemeen aanvaarde grondslagen; dit betreft met name de toevoeging aan de reserve beleidsuitvoering en de vrijval van reserveringen ² .	Mutaties in reserves en voorzieningen verwerken conform algemeen aanvaarde grondslagen: zuiver onderscheid resultaatbepaling en -bestemming.	NWO stelt dat de staat van baten en lasten, alsmede de balans wordt opgesteld conform de door het Ministerie van OCenW opgelegde verslaggevingsregelgeving, waarin is rekening gehouden met het specifieke karakter van NWO als geldverdelende organisatie. De dotatie aan de reserve beleidsuitvoering is een gevolg van de door de minister vastgestelde begroting waarin de benodigde omvang van deze reserve wordt aangegeven. Deze wordt bepaald aan de hand van het verschil tussen de baten en lasten in meerjarig perspectief. De benodigde omvang van deze reserve, alsmede de dotatie aan de reserve, wordt dus bepaald onafhankelijk van het resultaat van een boekjaar. Derhalve is geen sprake van resultaatbestemming.	De Rekenkamer beveelt aan in dit geval de afwijking van de algemeen aanvaarde grondslagen toe te lichten in de jaarrekening. Het Ministerie van OCenW wordt aanbevolen de regelgeving op dit punt te herzien.

Conclusie	Aanbeveling	Reactie instelling	Nawoord Rekenkamer
Er is beperkt aandacht voor vermogensvorming in de <i>begrotingen</i> ; de cijfermatige aandacht voor de ontwikkeling van reserves en voorzieningen is summier (wel wordt in de meerjarenbegroting veel aandacht aan de vermogens- en liquiditeitspositie besteed).	Uitbreiden van de informatievoorziening over (ontwikkelingen in) eigen vermogen en voorzieningen in volgende begrotingen.	In de begroting en meerjarencijfers wordt thans zichtbaar gemaakt in welke mate en in welke jaren een onttrekking nodig is aan de reserve beleidsuitvoering exploitatie en investering. Vooralsnog acht NWO dit voldoende.	De Rekenkamer blijft aandacht vragen voor toelichting van (ontwikkelingen in) de andere reserves en de voorzieningen in de begrotingen.
De wet- en regelgeving inzake vermogensvorming, beperkt tot verslaggevingsregelgeving, is in beweging en wijkt enigszins af van algemeen aanvaarde grondslagen. De regelgeving wordt grotendeels nageleefd; in dit opzicht vindt de vermogensvorming <i>grotendeels rechtmatig</i> plaats.	Voldoen aan de – aangepaste – verslaggevingsregelgeving.	Zoals geconstateerd wordt reeds in hoge mate aan de regelgeving voldaan.	De Rekenkamer acht het gewenst dat de NWO geheel voldoet aan de regelgeving.
Een uitspraak over de <i>bedrijfseconomische en bestuurlijke aanvaardbaarheid</i> van de vermogensvorming is moeilijk, aangezien geen gedegen risico-analyse voorhanden is. De huidige financiële positie is ruim voldoende tot goed; de liquide middelen en beleggingen zijn omvangrijk; de financiële vooruitzichten worden gedomineerd door de impact van een intensivering van de besteding van liquide reserves; er zijn geen grote investeringen voorgenomen.	Verrichten van een systematische analyse van relevante factoren en risico's, op basis waarvan uitspraken over de aanvaardbaarheid van de vermogensvorming kunnen worden gedaan.	NWO zegt toe dat in het kader van de begrotingsvoorbereiding 2001 deze aanbeveling de nodige aandacht zal krijgen.	Hiermee wordt gehoor gegeven aan de aanbeveling van de Rekenkamer.

¹ Wel worden de nog niet bestede, door NWO naast de rijksbijdrage verworven gelden (zowel publieke als private gelden) opgenomen onder de balanspost «speciale fondsen». Deze post is tot en met 1997 onder de voorzieningen opgenomen; met ingang van 1998 wordt de post afzonderlijk gepresenteerd.

² NWO is van mening dat het verwerken van deze mutaties in reserves als resultaatbepaling in plaats van -bestemming verdedigbaar en in overeenstemming met de richtlijnen van OCenW is.

C. POLITIEREGIO'S

Ministerie van BZK

Conclusie	Aanbeveling	Reactie instelling	Nawoord Rekenkamer
BZK heeft <i>aandacht</i> voor vermogensvorming bij politieregio's, zowel in de vorm van aparte onderzoeken als monitoring en financiële analyses van de jaarcijfers. (Mede) in opdracht van BZK zijn onderzoeken uitgevoerd door Arthur Andersen en Moret, Ernst & Young (beide in 1998). De onderzoeken hebben nog niet geleid tot het stellen van <i>normen</i> aan de (eigen) vermogens van de politieregio's.	In samenspraak met de instellingen spoedig komen tot regelgeving of afspraken inzake de minimale en maximale omvang van het (eigen) vermogen van de politieregio's (in de vorm van bandbreedtes en maatwerk) en de wijze van omgaan met vermogens-tekorten en -overschotten.	Door de <i>minister van BZK</i> is in 1999 het Convenant politie afgesloten waarin de wenselijkheid wordt onderschreven om te komen tot nadere afspraken over de financiële positie van de politieregio's. Er komt een wijziging van de Politiewet, waarmee het mogelijk wordt nadere regels te stellen voor (de omvang van) het vermogen van de regio's. Er zal waarschijnlijk dit voorjaar door de Stuurgroep Implementatie Modernisering Politiezorg een advies worden uitgebracht over het bepalen van de aard en omvang van bovenmatige vermogens en balans-tekorten, en over de wijze waarop verevening kan plaatsvinden.	Hiermee wordt gehoor gegeven aan de aanbeveling van de Rekenkamer.
BZK heeft aandacht voor verbetering van <i>verslaggevingsvoorschriften</i> : uniformering en aansluiten bij algemeen aanvaarde grondslagen. De huidige regelgeving bevat nog enige afwijkingen van algemeen aanvaarde grondslagen (verwerken van mutaties in reserves en voorzieningen). Enige uniformering van inrichtingseisen die met betrekking tot eigen vermogen en voorzieningen aan begroting en jaarrekening worden gesteld, heeft al plaatsgevonden.	Spoedig realiseren van de aanpassing van de verslaggevingsregelgeving aan algemeen aanvaarde grondslagen.	Het BCRRP is in 1999 laatstelijk gewijzigd, de nieuwe modellen voor begroting en jaarrekening politieregio's zijn met ingang van 1999 van kracht. Het BCRRP is met deze laatste wijziging overigens ook zodanig opgezet dat er eenvoudig, door middel van een ministeriële regeling, aanpassingen kunnen plaatsvinden, bijvoorbeeld ten aanzien van het nader definiëren van bestemmingsreserves of voorzieningen.	Het is de Rekenkamer niet duidelijk of hiermee volledig voldaan is aan haar aanbeveling.
BZK voert nog geen beleid ten aanzien van het <i>bestedingsdoel</i> van met publieke gelden opgebouwde reserves en de gewenste mate van aanhouden van vermogen in <i>liquide middelen</i> (incl. eisen aan het beleggen van tijdelijk overtollige liquide middelen).	Formuleren van beleid ten aanzien van de hiernaast genoemde punten.	Het wetsvoorstel financiering decentrale overheden (fido), waaronder ook de politieregio's vallen, bevordert dat de financieringsfunctie ten alle tijde dienstbaar moet zijn aan de uitoefening van de publieke taak. Hierbij wordt in de toelichting nadrukkelijk gesteld dat het in- en doorlenen van middelen teneinde daarmee winst te maken verboden is. Eventuele beleggingen dienen een prudent karakter te hebben. Bij ministeriële regeling zullen hiervoor nog nadere regels worden gesteld. De politieregio's zullen worden verplicht om een financierings(treasury)-statuut op te stellen en in hun begroting en jaarverslag een financieringsparagraaf op te nemen.	Hiermee is voldaan aan de aanbevelingen van de Rekenkamer.

Politieregio Amsterdam-Amstelland

Conclusie	Aanbeveling	Reactie instelling	Nawoord Rekenkamer
Een duidelijke aanzet tot intern <i>beleid</i> inzake vermogensvorming is geformuleerd, gebaseerd op een globale risico-analyse. Er ontbreekt nog een systematische analyse van relevante factoren en risico's ter onderbouwing van het interne beleid inzake de gewenste en aanvaardbare omvang van het (eigen) vermogen.	Verder ontwikkelen van een op een systematische analyse van relevante factoren en risico's gebaseerd intern beleid inzake (omvang van) de vermogensvorming.	De politieregio heeft aangegeven op dit moment geen op- of aanmerkingen op de conclusies en aanbevelingen te hebben.	De Rekenkamer gaat ervan uit dat hiermee de conclusies en aanbevelingen worden onderschreven.
De presentatie en toelichting van eigen vermogen en voorzieningen in de <i>jaarrekeningen</i> voldoet – met (gemotiveerde) uitzondering van de verwerking vrijval waardeverschillen in 1997 – aan de formele verslaggevingseisen. Het in de jaarrekeningen geboden <i>inzicht</i> in aard en doel van de reserves, het langlopend deel van de voorzieningen en (toelichting op) mutaties in reserves en voorzieningen kan enigszins worden vergroot.	Uit oogpunten van uniformiteit en rechtmatigheid zoveel mogelijk voldoen aan de geldende verslaggevingseisen.	Geen opmerkingen.	Idem.
De <i>afbakening</i> tussen reserves en voorzieningen is voldoende. De verwerking van <i>mutaties</i> in reserves en voorzieningen vindt sinds 1997 grotendeels plaats volgens algemeen aanvaarde grondslagen (in de regelgeving zijn enkele afwijkingen ten aanzien van verwerking van mutaties in reserves voorgeschreven), echter wat betreft de vrijval reserve waardeverschillen (gemotiveerd) in strijd met de regelgeving.	In volgende jaarrekeningen meer inzicht verschaffen in de hiernaast genoemde punten.	Geen opmerkingen.	Idem.
	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
	Uit oogpunten van uniformiteit en rechtmatigheid zoveel mogelijk voldoen aan de geldende verslaggevingseisen.	Geen opmerkingen.	Idem.
Er is voldoende aandacht voor beleidsmatige uitgangspunten voor vermogensvorming in de <i>begrotingen</i> , echter in beperkte mate aandacht voor prognoses van reserves en voorzieningen.	Uitbreiden van de informatievoorziening over prognoses van reserves en voorzieningen in volgende begrotingen.	Geen opmerkingen.	Idem.

Conclusie	Aanbeveling	Reactie instelling	Nawoord Rekenkamer
De wet- en regelgeving inzake vermogensvorming, beperkt tot verslaggeving, wordt, met uitzondering van de verwerking van de vrijval reserve waardeverschillen in 1997, nageleefd; in dit opzicht vindt de vermogensvorming (in 1997 groten-deels) <i>rechtmatig</i> plaats.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
De uitgevoerde globale risico-analyse biedt onvoldoende basis om een uitspraak te kunnen doen over de <i>aanvaardbaarheid</i> van de vermogensvorming. De politieregio behoort tot de rijkste politieregio's en in vergelijking met andere politieregio's is de algemene reserve vrij hoog in verhouding tot de risico's. De financiële positie is ruim voldoende tot goed; de financiële vooruitzichten zijn volgens de politie-regio echter minder gunstig.	Een zodanige systematische analyse van relevante factoren en risico's verrichten dat uitspraken over de aanvaardbaarheid van de vermogensvorming kunnen worden gedaan.	Geen opmerkingen.	Idem.
Politieregio Utrecht			
Conclusie	Aanbeveling	Reactie instelling	Nawoord Rekenkamer
Er is sprake van de nodige bestuurlijke aandacht voor vermogensvorming, inclusief eerste aanzetten voor <i>beleid</i> . Er ontbreekt nog een systematische analyse van relevante factoren en risico's ter onderbouwing van het interne beleid inzake de gewenste en aanvaardbare omvang van het (eigen) vermogen.	Verder ontwikkelen van een op een systematische analyse van relevante factoren en risico's gebaseerd intern beleid inzake (omvang van) de vermogensvorming.	De politieregio Utrecht stemt op hoofdlijnen in met de conclusies en aanbevelingen en heeft verder geen specifieke opmerkingen.	N.v.t.
De presentatie en toelichting van eigen vermogen en voorzieningen in de <i>jaarrekeningen</i> voldoet aan de <i>formele verslaggevingseisen</i> .	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
Het in de jaarrekeningen geboden <i>inzicht</i> in eigen vermogen en voorzieningen is grotendeels voldoende. Niet aangegeven wordt welk deel van de voorzieningen langlopend is.	In volgende jaarrekeningen meer inzicht verschaffen in het hiernaast genoemde punt.	Geen opmerkingen.	N.v.t.
De <i>afbakening</i> tussen reserves en voorzieningen is voldoende.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.

Conclusie	Aanbeveling	Reactie instelling	Nawoord Rekenkamer
De verwerking van <i>mutaties</i> in reserves en voorzieningen vindt grotendeels plaats volgens algemeen aanvaarde grondslagen (in de regelgeving zijn enkele afwijkingen ten aanzien van verwerking van mutaties in reserves voorgeschreven).	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
Er is aandacht voor vermogensvorming in de <i>begrotingen</i> , hoewel de informatievoorziening over reserves en voorzieningen summier is.	Uitbreiden van de informatievoorziening over reserves en voorzieningen in volgende begrotingen.	Geen opmerkingen.	N.v.t.
De wet- en regelgeving inzake vermogensvorming, beperkt tot verslaggevingsregelgeving, wordt nageleefd; in dit opzicht vindt de vermogensvorming <i>rechtmatig</i> plaats.	N.v.t.		
Een uitspraak over de <i>aanvaardbaarheid</i> van de vermogensvorming is moeilijk, aangezien geen systematische analyse van factoren en risico's voorhanden is. Vergeleken met andere politieregio's is de financiële positie gemiddeld, hoewel liquiditeitspositie en de samenstelling van het eigen vermogen ongunstig zijn. De financiële vooruitzichten zijn ongunstig; naar verwachting is lang vreemd vermogen nodig om investeringen en liquiditeitstekorten op te vangen.	Verrichten van een systematische analyse van relevante factoren en risico's, op basis waarvan uitspraken over de aanvaardbaarheid van de vermogensvorming kunnen worden gedaan.	Geen opmerkingen.	N.v.t.
Politieregio Groningen			
Conclusie	Aanbeveling	Reactie instelling	Nawoord Rekenkamer
Er is in beperkte mate sprake van <i>beleid</i> inzake vermogensvorming. Er ontbreekt nog een systematische analyse van relevante factoren en risico's ter onderbouwing van het intern beleid inzake de gewenste en aanvaardbare omvang van het (eigen) vermogen.	Verder ontwikkelen van een op een systematische analyse van relevante factoren en risico's gebaseerd intern beleid inzake (omvang van) de vermogensvorming.	De aanbeveling wordt onderschreven. Beleid inzake vermogensvorming zal nog verder worden ontwikkeld.	Hiermee wordt gehoor gegeven aan de aanbeveling van de Rekenkamer.
De presentatie en toelichting van eigen vermogen en voorzieningen in de <i>jaarrekeningen</i> voldoet aan de <i>formele verslaggevingseisen</i> .	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.

Conclusie	Aanbeveling	Reactie instelling	Nawoord Rekenkamer
Het in de jaarrekeningen geboden <i>inzicht</i> in eigen vermogen en voorzieningen is grotendeels voldoende. Niet aangegeven wordt welk deel van de voorzieningen langlopend is.	In volgende jaarrekeningen meer inzicht verschaffen in het hiernaast genoemde punt.	De aanbeveling wordt onderschreven.	N.v.t.
De <i>afbakening</i> tussen reserves en voorzieningen is voldoende.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
De verwerking van <i>mutaties</i> in reserves en voorzieningen vindt grotendeels plaats volgens algemeen aanvaarde grondslagen (in de regelgeving zijn enkele afwijkingen ten aanzien van verwerking van mutaties in reserves voorgeschreven).	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
Er is ruim voldoende aandacht voor vermogensvorming in de <i>begratingen</i> .	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
De wet- en regelgeving inzake vermogensvorming, beperkt tot verslaggevingsregelgeving, wordt nageleefd; in dit opzicht vindt de vermogensvorming <i>rechtmatig</i> plaats.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
Ondanks het ontbreken van een systematische analyse van relevante factoren en risico's, geven de onderzochte stukken wel een indruk van de <i>aanvaardbaarheid</i> van de vermogensvorming. De financiële positie en de vergelijking met andere politieregio's, ongunstig (ontoereikende liquide middelen, onvoldoende omvang van de algemene reserve om normale bedrijfsrisico's op te vangen, pessimistische meerjarenramingen). Er is al het nodige lang vreemd vermogen aangetrokken.	Een zodanige systematische analyse van relevante factoren en risico's verrichten dat verdere uitspraken over de aanvaardbaarheid van de vermogensvorming kunnen worden gedaan.	De aanbeveling wordt onderschreven. De financiële positie is slecht en het toekomstperspectief somber. Voor het bepalen van de eigen vermogensgrenzen is het van belang voor de regiokorpsen eenvoudige en praktische vuistregels op te stellen. Van de van rijkswege vastgestelde grenzen mag worden verwacht dat deze met de nodige realiteitszin tot stand zullen komen.	De minister van BZK heeft in zijn reactie op het onderhavige rapport toegezegd met voorstellen te komen op het gebied van normen ten aanzien van de bedrijfsvoering en de financiële positie van de korpsen en mogelijke aanpassingen in het bekostigingsstelsel. De Rekenkamer verwacht eveneens dat deze met realiteitszin tot stand zullen komen.

D. ARBEIDSVOORZIENINGSORGANISATIE

Ministerie van SZW

Conclusie	Aanbeveling	Reactie instelling	Nawoord Rekenkamer
SZW heeft <i>aandacht</i> voor de liquiditeitspositie en vermogensvorming van de Arbeidsvoorzieningsorganisatie. Naar aanleiding van voorstellen van de Arbeidsvoorzieningsorganisatie zijn afspraken gemaakt over de vermogensvorming, incl. de toegestane hoogte van de algemene reserve, procedures voor vorming van bestemmingsreserves en het omgaan met eventuele vermogensoverschotten. Ook zijn afspraken gemaakt over de reductie van het negatieve eigen vermogen en het oplossen van liquiditeitsproblemen. Er zijn nog geen <i>normen</i> gesteld aan de totale omvang van het (eigen) vermogen.	Gezien de situatie waarin de Arbeidsvoorzieningsorganisatie zich bevindt (negatief eigen vermogen) en de onzekerheid over het voortbestaan van de Arbeidsvoorzieningsorganisatie (ontwikkelingen rond de CWI's), blijvend dan wel meer aandacht besteden aan vermogensvorming. In samenspraak met de Arbeidsvoorzieningsorganisatie spoedig komen tot regelgeving of afspraken inzake de minimale en maximale omvang van het totale (eigen) vermogen (in de vorm van bandbreedtes en maatwerk) en de wijze van omgaan met vermogenstekorten en -overschotten.	De aanbevelingen van de Rekenkamer, specifiek toegespitst op de Arbeidsvoorzieningsorganisatie, zullen betrokken worden in het overleg met deze organisatie over het goed te keuren beleid en de onderbouwing daarvan. Verder heeft de minister geen specifieke opmerkingen inzake de conclusies en aanbevelingen.	N.v.t.
SZW heeft aandacht voor verbetering van <i>verslaggevingsvoorschriften</i> . Voor begroting en jaarrekening zijn nieuwe toetsingskaders opgesteld, die aansluiten bij algemeen aanvaarde grondslagen (Titel 9) en gelden met ingang van 1998.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
SZW voert geen beleid ten aanzien van het <i>bestedingsdoel</i> van met publieke gelden opgebouwde reserves. Wel zijn in het verleden afspraken gemaakt inzake de gewenste mate van aanhouden van vermogen in <i>liquide middelen</i> (norm voor liquiditeitssaldo en terugstortingsplicht bij overschrijding van de norm). Er zijn geen eisen gesteld aan het beleggen van eventuele tijdelijk overtollige middelen.	Formuleren van beleid ten aanzien van de hiernaast genoemde punten.	Geen opmerkingen.	N.v.t.

Arbeidsvoorzieningsorganisatie

Conclusie	Aanbeveling	Reactie instelling	Nawoord Rekenkamer
Het interne <i>beleid</i> inzake vermogensvorming is versnipperd vastgelegd en enigszins beperkt inzichtelijk. Er ontbreekt nog een systematische analyse van relevante factoren en risico's ter onderbouwing van het beleid inzake de omvang van het (eigen) vermogen. Wel hebben verschillende beoordelingen van vermogenspositie, reserves en voorzieningen plaatsgevonden.	Het door het CBA vastgestelde en door SZW goedgekeurde beleid inzake vermogensvorming verder onderbouwen met een systematische analyse van relevante factoren en risico's.	De Arbeidsvoorzieningsorganisatie stemt in met alle conclusies en aanbevelingen. Sinds november 1999 is een extern onderzoek gaande naar het gewenst vermogen voor de Arbeidsvoorzieningsorganisatie. De uitkomsten worden te zijner tijd besproken met de minister van SZW.	N.v.t.
Er was sprake van administratieve, organisatorische en juridische <i>scheiding van publieke en private geldstromen</i> (commerciële activiteiten waren ondergebracht in aparte rechtsvorm (ASV); inmiddels is ASV opgeheven); er is geen scheiding tussen het publieke en het private deel van het eigen vermogen (het <i>totale</i> eigen vermogen is negatief).	Voor zover mogelijk en van toepassing scheiden van publieke en private geldstromen en het publieke en het private deel van het eigen vermogen.	De voorziene organisatorische veranderingen per 1 juli 2000 maken het noodzakelijk dat private en publieke activiteiten duidelijk van elkaar gescheiden worden. Daartoe is een aanvang gemaakt per 1 januari 2000: hierbij is een helder onderscheid aangebracht in soorten activiteiten en de daaraan gerelateerde financiering.	Hiermee wordt gehoor gegeven aan de aanbevelingen van de Rekenkamer.
De presentatie en toelichting van eigen vermogen en voorzieningen in de <i>jaarrekeningen</i> voldoet aan de <i>formele verslaggevingseisen</i> .	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
Het in de jaarrekeningen geboden <i>inzicht</i> in eigen vermogen en voorzieningen is voldoende.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
De <i>afbakening</i> tussen reserves en voorzieningen is voldoende.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
De verwerking van <i>mutaties</i> in reserves en voorzieningen vindt plaats volgens algemeen aanvaarde grondslagen.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
Er is voldoende aandacht voor vermogensvorming in de <i>begratingen</i> .	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
De wet- en regelgeving inzake vermogensvorming, beperkt tot verslaggevingsregelgeving, wordt nageleefd; in dit opzicht vindt de vermogensvorming <i>rechtmatig</i> plaats.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.

Conclusie	Aanbeveling	Reactie instelling	Nawoord Rekenkamer
Ondanks het ontbreken van een systematische analyse van relevante factoren en risico's kan wel een uitspraak worden gedaan over de <i>aanvaardbaarheid</i> van de vermogensvorming. De financiële positie (sterk negatief eigen vermogen, ongunstige liquiditeitspositie) en de financiële vooruitzichten zijn ongunstig.	Een zodanige systematische analyse van relevante factoren en risico's verrichten dat verdere uitspraken over de <i>aanvaardbaarheid</i> van de vermogensvorming kunnen worden gedaan.	Geen opmerkingen.	N.v.t.

De tabel heeft slechts een inventariserend karakter. Het ontbreken van regelgeving op de geïnventariseerde punten houdt niet altijd in dat niet aan de eisen van de Rekenkamer is voldaan. Voor het toetsingskader van de Rekenkamer wordt verwezen naar bijlage 6.

Legenda: ● = ja; ○ = nee; – = niet van toepassing; ■ = vereist vanwege van toepassing zijnde Titel 9 Boek 2 BW, Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving of algemeen aanvaarde grondslagen. Stand september 1999.

Instelling	Minister/toezichthouder bevoegd tot:			Verwijzing in regelgeving naar Titel 9, RJ-richtlijnen of algemeen aanvaarde grondslagen	In regelgeving en beleidsafspraken opgenomen eisen/bepalingen inzake:													
	Stellen nadere regelgeving	Goed-keuren begroting	Goed-keuren jaarrekening		Omvang van, of overleg over reserves	Onderbouwing bestemmings-reserves	Mutatie-staat reserves	Verwerking mutaties in eigen vermogen	Resultaatstemming	Omschrijving voorzieningen	Voorgescreven specifieke voorzieningen	Mutatie-staat voorzieningen in jaarrekening	Toe-lichting aard-voor-zieningen	Waarderingsgrondslagen materiële vaste activa	Aantrekken vreemd vermogen	Opstellen meerjarenraming in begroting	Opstellen meerjarenoverzicht investeringen	Liquiditeitsbeheer, incl. beleggingen
FMO	○	○	○	●	○	○	■	○	●	■	○	■	■	○	○	○	○	○
Politieregio's	●	●	○	●	○	○	■	○	●	■	○	■	■	○	○	○	○	○
LSOP	●	●	●	○	○	○	■	○	○	■	○	○	○	○	○	○	○	○
Raden voor Rechtsbijstand	●	●	○	●	●	●	■	●	■	■	○	■	■	○	○	○	○	●
COA	●	●	○	●	●	○	■	●	■	■	○	■	■	○	○	○	○	●
SRN	●	○	○	●	●	○	■	●	■	■	○	■	■	○	○	○	○	●
Universiteiten	●	○	○	●	○	○	■	●	■	■	○	■	■	○	○	○	○	○
Hogescholen	○	○	○	○	○	○	■	○	○	■	○	○	○	○	○	○	○	○
Acad. Ziekenhuizen	●	○	○	○	○	○	■	○	○	■	○	○	○	○	○	○	○	○
Rijksmusea	●	○	○	●	●	●	■	○	○	■	○	○	○	○	○	○	○	○
instellingen	●	○	○	●	●	●	■	○	○	■	○	○	○	○	○	○	○	○
Omkroepverenigingen	●	○	○	●	●	●	■	○	○	■	○	○	○	○	○	○	○	○
NWO	●	●	○	●	●	○	■	○	○	■	○	○	○	○	○	○	○	○
KNAW	●	○	○	○	○	○	■	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
TNO	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
IBG	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
Uitvoeringsinstellingen	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
SVb	●	●	○	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
Arbeidsvoorziening	●	●	○	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
Ziekenfondsen	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
Suo	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
CvZ	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
WFM	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○

Instelling	Minister/toezichthouder bevoegd tot:		Verwij- zing in regel- geving	In regelgeving en beleidsafspraken opgenomen eisen/bepalingen inzake:															
	Stellen nadere regel- geving	Goed- keuren begro- ting		Goed- keuren jaar- kening	Titel 9, Ru-richt- lijnen of algemeen aan- aan- vaarde grond- slagen	Omvang van, of overleg over reserves	Onder- bouw- ing bestem- mings- reserves	Mutatie- staat reserves	Ver- werking mutaties in eigen vermogen	Resultaatbe- sting	Omschrij- ving voor- zienin- gen	Voorge- schre- ven speci- fieke voor- zienin- gen	Mutatie- staat voor- zienin- gen in jaar- kening	Toe- lichting aard voor- zienin- gen	Waarde- rings- grond- slagen mate- riële vaste activa	Aan- trekken vreemd vermogen	Opstel- len meer- jaren- over- raming in begro- ting	Opstel- len meer- jaren- over- zicht inves- teringen	Liquidi- teitenbe- heer, incl. beleggin- gen
Kadaster	○	○	●	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	■	○	○	●	○	○
CFV	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
VSN	○	○	○	●	○	○	○	○	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
RDW	●	○	○	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	○	○
COVA	○	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
Novem	○	●	●	●	○	○	○	○	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
BBL	●	●	●	○	○	○	○	○	○	○	-	-	-	-	○	-	○	○	-
Staatsbosbeheer	●	●	●	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
Totaal ja	23	14	9	22	16	9	24	23	17	22	12	23	23	23	12	12	15	8	7

In de tabel worden de resultaten weergegeven van een analyse van de jaarrekeningen 1996 en 1997 van een selectie van de instellingen op het thema vermogensvorming. Centraal staat een toets van de presentatie en toelichting van eigen vermogen en voorzieningen. Ook enige verwante aspecten zijn in beeld gebracht. De beoordeling betreft een *marginale* toets aan algemeen aanvaarde grondslagen voor financiële verslaggeving (zie bijlage 6 voor toelichting). Geconstateerde afwijkingen kunnen het gevolg zijn van specifieke verslaggevingsregelgeving, die afwijkt van de algemeen aanvaarde grondslagen (zie bijlage 4). De beoordeling heeft dus niet het karakter van kritiek op de jaarrekening en de accountantscontrole.

Legenda: – = n.v.t.; ● = ja; ○ = nee; ⊙ = deels; g = goedkeurend; b = beperking; a = actuele waarde; h = historische waarde.

Instelling	Jaar	Accountantsverklaring	Alge- mene toe-	Eigen vermogen		Voorzieningen				Scheiding publiek-privaat		Waar- dering mate- riële vaste activa	Gelleer- den & deele- ningen		
				Spe- cifica- tie	Onder- scheid bestemd- onbe- stemd	Toe- lichting aard/ doel reserves	Mutatie- staat per reserve	Ver- werking mutaties cf. a.a.g.	Spe- cifica- tie	Toe- lichting aard/ doel voor- zie- ningen	Mutatie- staat per voor- ziening			Holdere afbake- ning voorzie- ningen en bestem- mingsre- serves	Weergave lang- lopend deel voor- zie- ningen
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen															
Rijksmuseumale instellingen															
Scheepvaart museum	1996	g	●	○	●	●	●	●	●	○	●	●	○	h	—
	1997	g	●	○	●	●	●	●	●	○	●	●	○	h	—
	1996	g	●	○	●	●	●	●	●	○	●	●	○	h	—
Van Goghmuseum	1996	g	●	○	●	●	●	●	●	○	●	●	○	h	—
	1997	g	●	○	●	●	●	●	●	○	●	●	○	h	—
	1996	g	●	○	●	○	●	●	●	○	●	●	○	h	●
Rijksmuseum	1996	g	●	○	●	●	●	●	●	○	●	●	○	h	●
	1997	g	●	○	●	●	●	●	●	○	●	●	○	h	●
	1996	g	●	○	●	●	●	●	●	○	●	○ ¹	○	h	—
Kröller- Müllermuseum	1996	g	●	○	●	●	●	●	●	○	●	○	○	h	—
	1997	g	●	○	●	●	●	●	●	○	●	○	○	h	—
	1996	g	●	○	●	●	●	●	●	○	●	○	○	h	—
Rijksmuseum Oudheden	1996	g	●	○	●	●	●	●	●	○	●	○	○	h	—
	1997	g	●	○	●	●	●	●	●	○	●	○	○	h	—
Universiteiten															
Universiteit van Amsterdam	1996	g	●	— ²	○	○	●	●	●	○	●	●	○	h	●
	1997	g	●	—	○	○	●	●	●	○	●	●	○	h	●
	1996	g	●	●	●	○	○	○	○	○	●	●	○	h	●
Technische Universiteit Delft	1996	b	●	○	○	○	●	○	○	○	●	●	○	h	●
	1997	g	●	○	○	○	●	○	○	○	●	●	○	h	●
Universiteit Leiden	1996	g	●	○	○	○	●	○	○	○	●	●	○	h	●
	1997	g	●	○	○	○	●	○	○	○	●	●	○	h	●

Voetnoten staan op p. 105 en 106.

Instelling	Jaar	Accountantsverklaring		Alge- mene toe-	Eigen vermogen		Voorzieningen				Scheiding publiek-privaat		Waar- dering mate- riële vaste activa	Gelië- den & deele- mingen					
		Strek- king ver- klar- ing	Oordeel alg. aanv. grond- slagen		Oordeel naleving regel- geving	Spe- cifica- tie	Onder- scheid bestemd- onbe- stemd	Toe- lichting aard/ doel reserves	Mutatie- staat per reserve	Ver- werking mutaties cf. a.a.g.	Spe- cifica- tie	Toe- lichting aard/ doel voor- zie- ningen			Mutatie- staat per voor- ziening	Heldere afbake- ning voorzie- ningen en bestem- mingsre- serves	Weergave lang- lopend deel voor- zie- ningen	Ver- werking mutaties cf. a.a.g.	in baten
Katholieke Universiteit Brabant Universiteit Utrecht Erasmus Universi- teit Rotterdam Universiteit Twente Universiteit Maastricht Vrije Universiteit Rijksuniversiteit Groningen	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Academische Ziekenhuizen	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Hogescholen	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•

Voetnoten staan op p. 105 en 106.

Instelling	Jaar	Accountantsverklaring			Algemeene toelichting	Eigen vermogen			Voorzieningen				Scheiding publiek-privaat			Waarderingsmaterie	Gelieden & deelnemingen	
		Streking verklaringsgrondslagen	Oordeel alg. aanv. grondslagen	Oordeel naleving regelgeving		Specifische toelichting vermogenspositie	Specifische toelichting bestemd-onbestemd	Onderscheid onbestemd	Toelichting aard/doel reserves	Mutatie staat per reserve	Verwerking mutaties cf. a.a.g.	Specifische toelichting	Toevoorzieningen	Heldere afbakening voorzieningen en bestemmingsreserves	Weergave langlopend deel voorzieningen			Verwerking mutaties cf. a.a.g.
HS Midden-Brabant	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Nationale HS voor toerisme	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Omroepverenigingen	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
TROS ¹²	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Individuele instellingen	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•

Voetnoten staan op p. 105 en 106.

Instelling	Jaar	Accountantsverklaring		Alge- mene toe-	Eigen vermogen		Voorzieningen				Scheiding publiek-privaat		Waar- dering mate- riële vaste activa	Geleer- den & deele- ningen			
		Strek- king ver- klaring	Oordeel alg. aanv. grond- slagen		Oordeel naleving regel- geving	Spe- cifica- tie	Onder- scheid bestemd- onbe- stemd	Toe- lichting aard/ doel reserves	Mutatie- staat per reserve	Ver- werking mutaties cf. a.a.g.	Spe- cifica- tie	Toe- lichting aard/ doel voor- zie- ningen			Heldere afbake- ning voorzie- ningen en bestem- mingsre- serves	Ver- werking mutaties cf. a.a.g.	in baten voor- zie- ningen
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksaangelegenheden																	
Politieregio's																	
Amsterdam- Amstelland- Groningen	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	a/h
	1997	b	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	a/h
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	a/h
Rotterdam- Rijnmond- Zeeland	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	a/h
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	a/h
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	a/h
Utrecht	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	a/h
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	a/h
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	a/h
Haaglanden	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	a/h
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	a/h
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	a/h
Drenthe	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	a/h
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	a/h
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	a/h
Gelderland-Zuid	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	a/h
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	a/h
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	a/h
Limburg-Zuid	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	a/h
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	a/h
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	a/h
Brabant-Zuid-Oost	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	a/h
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	a/h
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	a/h
Individuele instellingen																	
LSOP	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h
Ministerie van Justitie																	
Raden van Rechtsbijstand																	
Amsterdam	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	h
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	h
Den Bosch	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	h
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	h
Arnhem	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	h
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	h

Voetnoten staan op p. 105 en 106.

Instelling	Jaar	Accountantsverklaring		Alge- mene toe- lichting	Eigen vermogen		Voorzieningen					Scheiding publiek-privaat		Waar- dering mate- riële vaste activa	Gellee- den & deeln- mingen		
		Oordeel alg. aanv. klar- ing grond- slagen	Oordeel naleving regel- geving		Spe- cifica- tie	Onder- scheid bestem- onbe- stemd	Toe- lichting aard/ doel reserves	Mutatie- staat per reserve a.a.g.	Ver- werking mutaties cf. a.a.g.	Spe- cifica- tie	Toe- lichting aard/ doel voor- zie- ningen	Mutatie- staat per voor- ziening	Heldere afbake- ning voorzie- ningen bestem- mingsre- serves			Weergave lang- lopend deel voor- zie- ningen	Ver- werking mutaties cf. a.a.g.
Den Haag	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	-
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	-
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	-
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	-
Individuele instellingen																	
COA	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	-
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	-
	1996	b	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	-
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	-
Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid																	
Uitvoeringsinstellingen																	
GAK	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	• ²³	•	•	•	•	•	h	-
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	-	•	•	•	•	•	h	-
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	-	•	•	•	•	•	-	-
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	-	•	•	•	•	•	-	-
Cadans	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	-	-	•	•	•	•	h	-
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	-	•	•	•	•	•	h	-
Individuele instellingen																	
SVb	1996	g	•	•	•	•	-	•	•	-	-	•	•	•	•	h	-
	1997	g	•	•	•	•	-	•	•	-	-	•	•	•	•	h	-
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	-
	1997	g	•	•	•	•	-	•	•	•	•	•	•	•	•	h	•
Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport																	
Ziektefondsen																	
RZG	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	-
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	-
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	•
OZ	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	-
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	-
CZ	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	-
	1996	-	-	-	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	-
1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	-	

Voetnoten staan op p. 105 en 106.

Instelling	Jaar	Accountantsverklaring			Alge- mene toe- lichting	Eigen vermogen			Voorzieningen					Scheiding publiek-privaat		Waar- dering mate- riële vaste activa	Gelieer- den & deele- mingen			
		Strek- king ver- klar- ing	alg. aanv. grond- slagen	Oordeel naleving regel- geving		Spe- cifica- tie	Onder- scheid bestemd- onbe- stemd	Toe- lichting aard/ doel reserves	Mutatie- staat per reserve	Ver- werking mutaties cf. a.a.g.	Spe- cifica- tie	Toe- lichting aard/ doel voor- zie- ningen	Mutatie- staat per voor- ziening	Heldere afbake- ning voorzie- ningen en bestem- mingre- serves	Weergave lang- lopend deel voor- zie- ningen			Ver- werking mutaties cf. a.a.g.	in baten voor- deel a.a.g.	in eigen vermogen
VGZ	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	-
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	-
Trias	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	-
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	-
AZIVO	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	-
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	-
Groene Land	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	a	-
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	a	-
DSW	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	-
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	-
ONVZ	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	-
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	h	-
Individuele instellingen																				
Suo	1996	g	•	-	○	-	-	-	-	-	-	-	•	•	•	•	•	-	h	-
	1997	g	•	-	•	-	-	-	-	-	-	-	•	•	•	•	•	-	h	-
CvZ	1996	g	•	•	•	•	-	-	-	-	-	-	•	•	○	•	•	-	?	-
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	○ ²⁸	•	•	-	h	-
Overige ministeries																				
Individuele instellingen Ministerie van Buitenlandse Zaken																				
FMO	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	○	•	•	-	h	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	○	•	•	-	h	•
Individuele instellingen Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer																				
Kadaster	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	○	•	•	•	•	•	○	h	•
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	○	•	•	•	•	•	○	h	•
CFV	1996	g	•	•	○	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	h	-
	1997	g	•	•	-	○	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	h	-
Individuele instellingen Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij																				
BBL ²⁹	1996	g	-	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	-	-	-	○	h	-
	1997	g	-	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	-	-	-	•	h	-
Staatsbosbeheer ³⁰	1996	g	-	•	•	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1997	g	-	•	•	•	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Voetnoten staan op p. 105 en 106.

Instelling	Jaar	Accountantsverklaring		Alge- mene toe-	Eigen vermogen		Voorzieningen				Scheiding publiek-privaat		Waar- dering mate- riële vaste activa	Gelieer- den & deele- mingen			
		Stre- king ver- aanv. grond- slagen	Oordeel naleving regel- geving		Spe- cifica- tie	Onder- scheid bestemd onbe- stemd	Toe- lichting aard/ doel reserves	Mutatie- staat per reserve a.a.g.	Ver- werking mutaties cf. a.a.g.	Spe- cifica- tie	Toe- lichting doel voor- zie- ningen	Mutatie- staat per voor- ziening en bestem- mingsre- serves			Helde- re afbake- ning voorzie- ningen bestem- mingen	Weergave lang- lopend deel voor- zie- ningen	in baten mutaties cf. a.a.g.
Individuele instellingen Ministerie van Economische Zaken																	
COVA	1996	g	•	-	•	•	•	•	•	•	•	•	• ³¹	•	-	-	h
	1997	g	•	-	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	-	h
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	h
Novem	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	h
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	h
Individuele instellingen Ministerie van Verkeer en Waterstaat																	
RDW	1996 ³²																
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	-	h
	1996	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	h
VSN	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	h
	1997	g	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	-	h
Individuele instellingen Ministerie van Financiën																	
WFM	1996	g	•	-	•	-	-	-	-	-	•	•	•	•	-	-	h
	1997	g	•	-	•	-	-	-	-	-	•	•	•	•	-	-	h

1 Onder voorzieningen is de voorziening Deltaplan (toegezegde subsidies) opgenomen. Andere musea nemen dit op onder de niet uit de balans blijvende rechten en verplichtingen.

2 Er is slechts één component: het groepsvermogen.

3 Het karakter van de bestemmingsreserves is niet duidelijk omdat deze niet gespecificeerd zijn.

4 Er is wel een mutatiestaat voor het totaal van het eigen vermogen.

5 In 1996 zijn onder de voorzieningen posten opgenomen die het karakter van bestemmingsreserve lijken te hebben.

6 Het internationaliseringsfonds en de voorziening innovatieve projecten lijken het karakter van een bestemmingsreserve te hebben.

7 Op grond van het Sociaal Statuut HZ moet een bestemmingsreserve Voorziening Sociaal Statuut gevormd worden; de naam is dus verwarrend.

8 De overige voorzieningen zijn erg algemeen omschreven: deze kunnen ook het karakter van bestemmingsreserves hebben.

9 Het jubileumfonds onder de voorzieningen lijkt het karakter van een bestemmingsreserve te hebben.

10 Het fonds instandhouding ledenbestand onder de voorzieningen lijkt het karakter van een bestemmingsreserve te hebben.

11 Gebaseerd op financiële jaarverslagen.

12 Gebaseerd op jaarverslagen.

13 Sommige voorzieningen lijken het karakter van bestemmingsreserves te hebben. Zie ook bijlage 1.

14 Onder bestemmingsreserves lijken posten te staan met het karakter van voorzieningen (verplichting aan CBS). Onder de voorzieningen zijn posten opgenomen met het karakter van bestemmingsreserves: te bestemmen investeringen nieuwbouw, investeringen NWO-groot en apparatuurinvesteringen. Zie ook bijlage 1.

15 De voorziening bedrijfsrisico's, met als doel dekking van economische en technische risico's (art. 22 TNO-wet), heeft het karakter van een bestemmingsreserve. Zie ook bijlage 1.

16 De voorzieningen zijn niet nauwkeurig omschreven en niet goed toegelicht. Het is niet te beoordelen of de voorzieningen goed naar aard gesplitst zijn e.d..

17 Dotaties aan reserves worden als resultaatbepaling verwerkt.

18 Dotaties aan reserves worden als resultaatbepaling verwerkt.

19 Sommige voorzieningen lijken het karakter van een bestemmingsreserve te hebben.

20 Het karakter van de voorziening capaciteitsbeïnvloedbare verbouwingen is niet duidelijk. Deze post maakt deel uit van nieuw te vormen beleid inzake reserveringen en voorzieningen.

21 Sommige voorzieningen lijken het karakter van een bestemmingsreserve c.q. egaliserende te hebben.

22 Deze reserve is in het verleden ontstaan.

23 Voor de componenten geplaatst kapitaal en algemene reserve (overige reserve), waaraan het resultaat wordt toegevoegd, spreekt het doel voor zich (geldt voor alle uv's).

- ²⁴ Er is wel een onderscheid naar wettelijke en niet-wettelijke publieke taken (geldt voor alle uvi's).
- ²⁵ SVb behaalt geen financieel resultaat omdat alle kosten doorberekend worden.
- ²⁶ Onder het eigen vermogen is één reserve opgenomen: overige reserves met een negatief saldo.
- ²⁷ In de loop van 1997 (officieel in 1998) is een joint-venture met ASV-Diensten BV tot stand gekomen, waarin commerciële activiteiten worden ondergebracht.
- ²⁸ De onder de lasten opgenomen dotaties betreffen toevoegingen aan egalisatiefonds en bestemmingsreserve (gepresenteerd als resultaatbepaling in plaats van -bestemming).
- ²⁹ Jaarrekeningen worden pas met ingang van 1998 opgesteld volgens het baten/lastenstelsel (thans nog rekening en verantwoording).
- ³⁰ Jaarrekeningen worden pas met ingang van 1998 opgesteld volgens het baten/lastenstelsel (thans nog rekening en verantwoording).
- ³¹ Er is één voorziening (VUT); deze heeft per definitie een overwegend langlopend karakter.
- ³² Aangezien de RDW per 1 juli 1996 is verzelfstandigd en overgegaan is van het kasstelsel op het stelsel van lasten en baten, is over 1996 geen beoordeling uitgevoerd.

A BEGRIPPEN*Instellingen op afstand van het Rijk*

Met *instellingen op afstand van het Rijk* worden die rechtspersonen aangeduid die een taak uitoefenen die bij of krachtens de wet geregeld is en daartoe geheel of gedeeltelijk worden bekostigd uit de opbrengst van bij of krachtens de wet ingestelde heffingen (publieke middelen). De Rekenkamer duidt deze instellingen ook aan met de term *rechtspersonen met een wettelijke taak* (RWT's). De Rekenkamer heeft controlebevoegdheden bij RWT's. Dit is geregeld in artikel 59 lid 1 onder d van de Comptabiliteitswet.

Publieke taken en gelden

De term *publieke taak* betreft een taak die bij of krachtens de wet is geregeld (ook aangeduid als wettelijke taak). Onder de term *publieke gelden* vallen alle bij of krachtens de wet ingestelde «heffingen» (artikel 59 CW). Dit kunnen rijksbijdragen (met name subsidies en specifieke uitkeringen), premies of tarieven zijn. Bij premies staat tegenover het bedrag dat belanghebbenden betalen geen directe individuele tegenprestatie, bij tarieven wel. De Rekenkamer beschouwt een tarief als een heffing wanneer in de wettelijke regeling is vastgelegd dat de minister invloed heeft op het tarief, bijvoorbeeld doordat hij het vaststelt, goedkeurt of de grenzen bepaalt (maximale hoogte).

Private activiteiten en gelden

Veel instellingen op afstand van het Rijk verrichten naast de opgedragen publieke taken ook *nevenactiviteiten*, die niet bij of krachtens de wet aan de instellingen zijn opgedragen. Dit kan zowel op commerciële als niet-commerciële basis plaatsvinden. Te denken valt aan het verrichten van onderzoek, het geven van adviezen aan derden, het verhuren van ruimtes of gebouwen e.d. In dit geval wordt in dit rapport van *private activiteiten* gesproken.

In sommige gevallen is de grens tussen publieke taken en private activiteiten moeilijk te trekken: bijvoorbeeld bij universiteiten wordt in het *verlengde* van de wettelijke taak, al dan niet commercieel, contract-research verricht voor derden (derde geldstroom).

Inkomsten uit private activiteiten worden in dit rapport aangeduid als *private gelden*. Het gaat dan met name om inkomsten uit private activiteiten, werving van fondsen, legaten e.d.

Vermogensvorming

Hieronder wordt in dit rapport verstaan de som van het eigen vermogen, de voorzieningen en – voorzover van toepassing – de egalisatierekeningen voor ontvangen investeringsbijdragen. Ook waar gesproken wordt van «vermogen» wordt het geheel van deze componenten bedoeld. Een vierde vorm van vermogensvorming, vorming van stille reserves, komt in dit onderzoek slechts zijdelings aan bod.

Eigen vermogen

De belangrijkste en meest «pure» component van vermogen is het eigen vermogen («vermogen in enge zin»), het saldo van activa minus vreemd vermogen. Bij instellingen op afstand van het Rijk bestaat het eigen vermogen met name uit *reserves* (inclusief niet verdeelde exploitatieresultaten)¹. Reserves worden gevormd uit het resultaat (= resultaatbestemming). Reserves komen in diverse soorten voor. De voor ondernemingen op grond van Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek specifiek voorgeschreven categorieën reserves zijn niet toepasbaar op het overgrote deel van de instellingen op afstand van het Rijk (grotendeels publiekrechtelijke rechtspersonen of stichtingen). Bij deze instellingen, niet-zijnde NV's of BV's, is een zinvolle indeling van reserves:

- *algemene (niet-bestemde) reserves*: vrij besteedbare reserves, meestal gevormd door middel van verwerking van de voorlopige of definitieve winstbestemming of vrijval uit andere reserves;
- *bestemde reserves*: geoordeelde reserves die voor een bepaald doel apart zijn gezet (soms aangeduid als fondsen); dit kunnen door het bestuur geoordeelde reserves of door derden geoordeelde reserves (*beklemde reserves*) zijn;
- *onverdeelde exploitatieresultaten*.

Het eigen vermogen vervult diverse functies:

- *financieringsfunctie* («structurele reserves»): vormen van reserves ter financiering van (bedrijfsgebonden, materiële) vaste activa, met name gebouwen en materieel (het «permanente vermogensbeslag»);
- *bufferfunctie* («weerstandvermogen», «conjuncturele reserves»): vormen van reserves, ter waarborging van de continuïteit, ten behoeve van de opvang van fluctuaties in de exploitatie («egaliseringsfunctie») en de opvang van algemene bedrijfsrisico's;
- *bestemmingsfunctie*: vormen van geoordeelde reserves («fondsen») voor een specifiek doel.

Aangezien het eigen vermogen feitelijk het verschil tussen activa («bezittingen») en vreemd vermogen (inclusief voorzieningen) is, is ook de juiste waardering van deze activa en het vreemd vermogen van belang. Zo leidt een te lage waardering van activa («stille reserves») en te hoge dotaties aan de voorzieningen tot een lager eigen vermogen².

Voorzieningen

Volgens algemeen aanvaarde grondslagen voor financiële verslaggeving, zoals neergelegd in artikel 374 van Titel 9, worden voorzieningen op de balans opgenomen ter dekking van op de balansdatum bestaande:

- verplichtingen en verliezen waarvan de omvang op de balansdatum onzeker is, doch redelijkerwijs is te schatten;
- risico's ter zake van bepaalde te verwachten verplichtingen of verliezen waarvan de omvang redelijkerwijs is te schatten;
- kosten die in een volgend boekjaar zullen worden gemaakt, mits het maken van die kosten zijn oorsprong mede vindt in het boekjaar of in een voorafgaand boekjaar en de voorziening strekt tot gelijkmatige verdeling van lasten over een aantal boekjaren.

Voorzieningen worden gevormd ten laste van het resultaat (resultaatbepaling). Ondanks dat voorzieningen tot het vreemd vermogen behoren, worden voorzieningen in dit onderzoek toch tot het «vermogen» (bufferfunctie) gerekend. Bij voorzieningen is namelijk geen sprake van harde

¹ Bij NV's en BV's behoort ook het geplaatst aandelenkapitaal en agio tot het eigen vermogen.

² In tegenstelling tot de private sector, waarbij – generaliserend – het streven naar het binnen bepaalde grenzen zo hoog mogelijk weergeven van het eigen vermogen kan overheersen vanwege het belang van een degelijk eigen vermogen voor de solvabiliteit, kunnen in de publiek-private sector juist tegengestelde overwegingen gelden. Een hoog eigen vermogen zou bijvoorbeeld kunnen leiden tot kortingen op rijksbijdragen of afroaming. Dit kan betekenen dat gestreefd wordt naar zo hoog mogelijke voorzieningen ter drukking van resultaat en eigen vermogen.

verplichtingen (schulden): voorzieningen worden gevormd voor *onzekere* gebeurtenissen die in de toekomst *waarschijnlijk* (doch niet zeker) tot kosten zullen leiden. Bij voorzieningen is dus vaak sprake van subjectiviteit, schattingen en onzekerheid, en dus beïnvloedingsmogelijkheden. Bij instellingen op afstand van het Rijk is het risico van vorming van te hoge of oneigenlijke voorzieningen – ten laste van het resultaat en het eigen vermogen – niet ondenkbaar. De afbakening tussen bestemmingsreserves en voorzieningen is vaak moeilijk te trekken en onzuiver.

De Raad voor de Jaarverslaggeving heeft nadere voorwaarden verbonden aan het vormen van voorzieningen:

- het gaat om concrete, specifieke risico's die uitgaan boven het algemene risico dat aan ondernemen verbonden is (dus geen voorzieningen voor algemene risico's);
- de risico's moeten op de balansdatum aanwezig zijn en hun oorsprong vinden in gebeurtenissen tot en met balansdatum;
- er moet een zekere mate van waarschijnlijkheid zijn dat het risico tot een verplichting of verlies leidt;
- een redelijke benadering van het vermoedelijke nadeel voortvloeiend uit bedoelde risico's moet mogelijk zijn.

Egalisatierekeningen voor investeringsbijdragen

Egalisatierekeningen worden gevormd door van derden ontvangen investeringsbijdragen niet direct geheel in het jaar van ontvangst als opbrengst ten gunste van de resultatenrekening te brengen, maar te passiveren («reserveren») op de balans¹. Dit heeft als doel het tot uiting brengen (egaliseren) van de werkelijke afschrijvingskosten van materiële vaste activa. Jaarlijks wordt afgeschreven op de activa en valt een evenredig deel van de egalisatierekening vrij ten gunste van de resultatenrekening.

De Raad voor de Jaarverslaggeving heeft bepaald dat deze egalisatierekeningen apart op de balans moeten worden opgenomen en niet mogen worden gepresenteerd als eigen vermogen of voorzieningen. Egalisatierekeningen komen slechts voor bij een deel van de instellingen.

Stille reserves

Stille reserves zijn «verborgen reserves» die aan de activazijde van de balans worden «gevormd» door materiële vaste activa voorzichtig (historisch) te waarderen, zodat de boekwaarde (balanswaarde) lager is dan de actuele waarde. Bij afstoting, herwaardering of volledige afschrijving van het activum wordt dan een waardesurplus boven de boekwaarde «gerealiseerd». Stille reserves zijn een uitvloeisel van het algemeen aanvaarde voorzichtigheidsbeginsel. De meeste instellingen op afstand van het Rijk waarderen hun vaste activa historisch (vaak verplicht), zodat stille reserves veel bij deze instellingen zullen voorkomen. De omvang van de stille reserves kan alleen uit de jaarrekening worden gedestilleerd, indien in de toelichting naast de boekwaarde op basis van historische kosten ook de actuele waarde wordt vermeld, hetgeen zelden gebeurt.

¹ Ontvangen investeringsbijdragen mogen volgens de RJ (274.110) ook rechtstreeks in mindering worden gebracht op het geïnvesteerde bedrag zelve. In dit geval is geen sprake van vermogen.

B TOETSINGSKADER

Aangezien *algemeen* voor instellingen op afstand van het Rijk geldende wet- en regelgeving inzake vermogensvorming ontbreekt heeft de Rekenkamer een toetsingskader ontwikkeld ter beoordeling van de vermogensvorming van instellingen op afstand van het rijk.

Hoofdnorm I

De eerste hoofdnorm betreft de *rechtmatigheid* van de vermogensvorming, waarbij naleving van de vigerende wet- en regelgeving door de instelling centraal staat: *de vorming en aanwending* van eigen vermogen en voorzieningen (en voor zover van toepassing egalisatierekeningen voor investeringsbijdragen) en de *verantwoording* daarover in de jaarrekening vindt plaats in overeenstemming met wet- en regelgeving. Deze regelgeving dient, voor zover mogelijk, in overeenstemming te zijn met de algemeen aanvaarde grondslagen voor financiële verslaggeving.

Hoofdnorm II

Voor de *minister en/of toezichthouder* stelt de Rekenkamer als norm dat deze zorg draagt voor regelgeving of nadere afspraken tussen ministerie en (cluster van) instellingen inzake onder meer:

- toegestane soorten reserves en voorzieningen;
- normatieve omvang en begrenzing (minimale en maximale hoogte) van eigen vermogen (en eventueel ook voorzieningen);
- bestedingsdoel van met publieke gelden opgebouwde reserves;
- (voorwaarden van) aantrekken van vreemd vermogen (lenen);
- voorwaarden voor liquiditeitenbeheer, in het bijzonder beleggen en uitlenen (mate van risicovol beleggen, uitlenen in het verlengde van de publieke taak);
- (voor zover van toepassing) verhouding tussen uit publieke en private middelen opgebouwd eigen vermogen.

De regelgeving en afspraken dienen te zijn gebaseerd op een systematische *analyse van relevante factoren en risico's* (zie hieronder)¹. De inhoud zal per (cluster van) instelling(en) variëren, afhankelijk van factoren als de sturingsrelatie, mate van zelfstandigheid e.d. (zie kader en handreiking (bijlage 2))

Relevante factoren en risico's:

A. Algemene factoren:

- besturingsfilosofie (verhouding Rijk–instelling);
- bekostigingswijze (subsidies, garanties, leningen);
- omvang en soorten reserves en voorzieningen bij organisaties met vergelijkbare risico's;
- etc.;

B. Factoren ter bepaling van de financieringsfunctie van het eigen vermogen:

- waardering, samenstelling, ouderdom, financieringsbehoefte materiële vaste activa;
- beleidslijn ministerie terzake: mate van vergoeding huisvestingslasten, mate van verstrekking investeringsbijdragen, mogelijkheid van financiering met vreemd vermogen (en dan mate van afdekking financieringslasten), instelling waarborgfondsen e.d.;

¹ Deze risico-analyse kan worden uitgevoerd door het ministerie, door de instelling, door ministerie en instelling gezamenlijk of door een derde in opdracht van een of beide partijen, en dient door beide partijen te worden onderschreven.

C. Factoren ter bepaling van de bufferfunctie van het eigen vermogen (en voorzieningen):

- inventarisatie overige risico's: politieke risico's, maatschappelijke risico's, financiële risico's, personele risico's, exploitatierisico's, bestuurlijke bedrijfsrisico's en technische bedrijfsrisico's;
- exploitatieresultaten in het verleden;
- flexibiliteit van de kostenstructuur en mogelijkheid van doorberekening aan derden (afwenteling, bijv. via tariefsverhoging);
- risicobeheersingsmaatregelen (verzekeringen e.d.);
- restrisico's en benodigde risico-afdekking via vorming van voorzieningen en reserves.

In de regelgeving of afspraken is aangegeven hoe met afwijkingen van de norm omgegaan wordt (bijv. versterking of afroming van eigen vermogen, verplichte aanwending vermogenoverschot voor het beoogde doel, aanpassing rijksbijdrage/subsidie, reductie/uitbreiding soorten voorzieningen e.d.). De minister draagt zorg voor voldoende toezicht en controle op naleving van de regelgeving of afspraken.

Hoofdnorm III

Daarnaast stelt de Rekenkamer als norm voor de *instelling*, dat deze met inachtneming van de regelgeving en afspraken, een inhoudelijk deugdelijk beleid voert inzake:

- vorming en aanwending van eigen vermogen en voorzieningen (en indien van toepassing egalisatierekeningen) in overeenstemming met de functies van deze vermogenscomponenten¹;
- deugdelijke verantwoording hierover in de jaarrekening (verwerking, presentatie en toelichting zoveel mogelijk conform algemeen aanvaarde grondslagen voor financiële verslaggeving²);
- aandacht voor verwachte ontwikkelingen in eigen vermogen en voorzieningen in de begroting;
- lenen, beleggen en uitlenen van liquide middelen;
- (voorzover van toepassing) het voorkomen van het parkeren van publieke gelden bij gelieerde organisaties en het oneigenlijk aanwenden van publieke middelen voor private activiteiten.

Het beleid is gebaseerd op bovengenoemde analyse van relevante factoren en risico's. Het beleid wordt stelselmatig toegepast, is vastgelegd en vastgesteld door het bestuur en wordt tijdig geactualiseerd.

Het *eigen vermogen* vervult aantoonbaar een financierings-, buffer- of bestemmingsfunctie. De voor ondernemingen op grond van Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek specifiek voorgeschreven categorieën reserves zijn niet toepasbaar op het overgrote deel van de instellingen op afstand van het Rijk (grotendeels publiekrechtelijke rechtspersonen of stichtingen).

Een zinvolle indeling van reserves voor deze instellingen is:

- *algemene (niet-bestemde) reserves*: vrij besteedbare reserves, meestal gevormd door middel van verwerking van de voorlopige of definitieve winstbestemming of vrijval uit andere reserves;
- *bestemde reserves*: geoormerkte reserves die voor een bepaald doel apart zijn gezet (soms aangeduid als fondsen); dit kunnen door het bestuur geoormerkte reserves of door derden geoormerkte reserves (*beklemde reserves*) zijn;
- *onverdeelde exploitatieresultaten*.

¹ Vorming en aanwending conform wet- en regelgeving valt onder de rechtmatigheidsnorm.

² Verwerking, presentatie en toelichting conform wet- en regelgeving valt onder de rechtmatigheidsnorm.

Aangezien het eigen vermogen feitelijk het verschil tussen activa («bezittingen») en vreemd vermogen (inclusief voorzieningen) is, is ook de *juiste waardering* van deze activa en het vreemd vermogen van belang. Zo leidt een te lage waardering van activa («stille reserves») en te hoge dotaties aan de voorzieningen tot een lager eigen vermogen¹.

Voorzieningen worden slechts gevormd onder de voorwaarden van Titel 9 en de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving. Volgens artikel 374 van Titel 9, worden voorzieningen op de balans opgenomen ter dekking van op de balansdatum bestaande:

- verplichtingen en verliezen waarvan de omvang op de balansdatum onzeker is, doch redelijkerwijs is te schatten;
- risico's ter zake van bepaalde te verwachten verplichtingen of verliezen waarvan de omvang redelijkerwijs is te schatten;
- kosten die in een volgend boekjaar zullen worden gemaakt, mits het maken van die kosten zijn oorsprong mede vindt in het boekjaar of in een voorafgaand boekjaar en de voorziening strekt tot gelijkmatige verdeling van lasten over een aantal boekjaren.

Egalisatierekeningen voor ontvangen investeringsbijdragen worden gevormd onder de voorwaarden van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving. Daarin is bepaald dat egalisatierekeningen apart op de balans moeten worden opgenomen en niet mogen worden gepresenteerd als eigen vermogen of voorzieningen.

Eigen vermogen, voorzieningen en egalisatierekeningen worden *aangewend* voor het *doel* waarvoor ze gevormd zijn. Indien een voorziening (ten dele) niet meer benodigd is, dient een vrijval ten gunste van de resultatenrekening plaats te vinden.

De *verwerking van mutaties* in eigen vermogen, voorzieningen en egalisatierekeningen vindt volgens algemeen aanvaarde grondslagen voor financiële verslaggeving plaats:

- toevoegingen en onttrekkingen aan en vrijval van reserves lopen zoveel mogelijk via de resultatenrekening² als resultaat*bestemming* (met name toevoegingen aan reserves);
- dotaties en vrijval van voorzieningen lopen via de resultatenrekening³ als resultaat*bepaling*; onttrekkingen aan voorzieningen lopen via de balans;
- ontvangen investeringsbijdragen worden als egalisatierekening onder de passiva opgenomen⁴; jaarlijkse vindt een – aan de afschrijving op het betreffende actief evenredige – vrijval ten gunste van de resultatenrekening plaats.

De *presentatie en toelichting* op eigen vermogen, voorzieningen en egalisatierekeningen in de jaarrekening is toereikend:

- duidelijke, inzichtelijke presentatie in de balans;
- stelselmatigheid (grondslagen), voldoende toelichting op gevolgen van stelselwijzigingen;
- informatieve toelichting.

Een informatieve *toelichting* houdt met name in:

- Voldoende specificatie van de balansposten eigen vermogen, voorzieningen en egalisatierekeningen;
- overzicht verloop van de diverse gespecificeerde reserves, voorzieningen en egalisatierekeningen (opname mutatiestaten: beginsaldo, toevoegingen, onttrekkingen, vrijval en eindsaldo);

¹ In tegenstelling tot de private sector, waarbij – generaliserend – het streven naar het binnen bepaalde grenzen zo hoog mogelijk weergeven van het eigen vermogen kan overheersen vanwege het belang van een degelijk eigen vermogen voor de solvabiliteit, kunnen in de publiek-private sector juist tegengestelde overwegingen gelden. Een hoog eigen vermogen zou bijvoorbeeld kunnen leiden tot kortingen op rijksbijdragen of afroaming. Dit *kan* betekenen dat gestreefd wordt naar zo hoog mogelijke voorzieningen ter dekking van resultaat en eigen vermogen.

² Er zijn enkele uitzonderingen, waarbij rechtstreekse verwerking in eigen vermogen plaats vindt, o.a. mutaties in herwaarderingsreserve en stelselwijzigingen.

³ Er zijn enkele uitzonderingen, waarbij rechtstreekse verwerking in eigen vermogen plaats vindt.

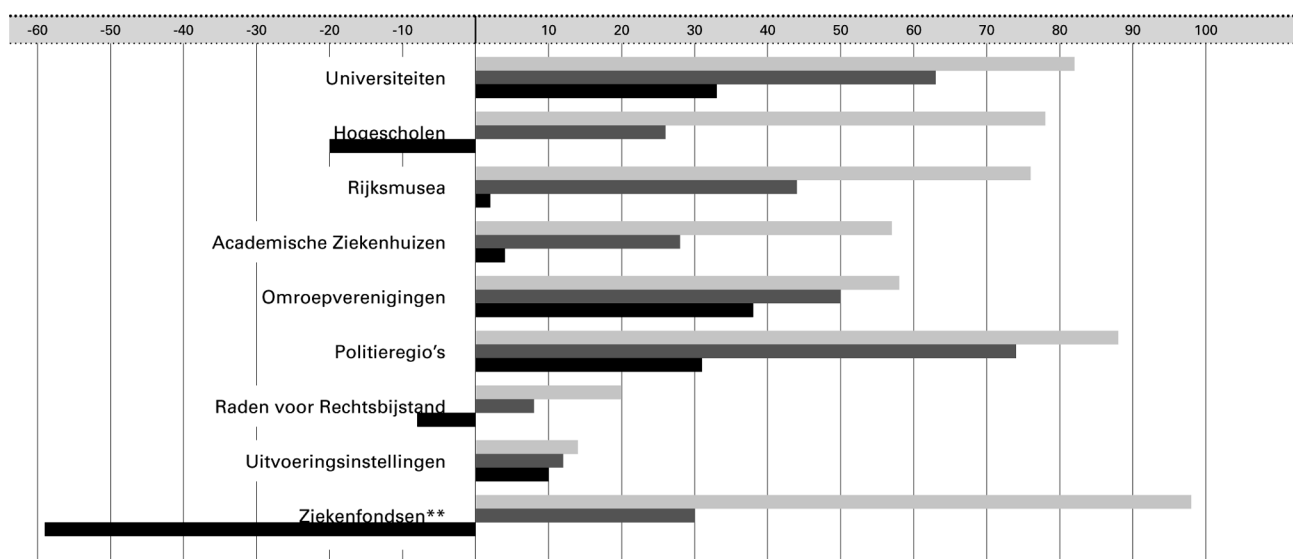
⁴ Een andere mogelijkheid is de investeringsbijdrage direct in mindering op het betreffende actief te brengen (zie de begrippen).

- toelichting aard en doel van eigen vermogen, voorzieningen en egalisatierekeningen;
- nauwkeurige omschrijving diverse voorzieningen;
- toelichting functies en mate van bestemdheid eigen vermogen;
- aangeven langlopend deel van de voorzieningen.

De *kwalficatie/onderlinge afgrenzing* van eigen vermogen, voorzieningen en egalisatierekeningen is voldoende: eigen vermogen voor *algemene* risico's zonder verplichtingenkarakter, voorzieningen voor *specifieke* risico's met verplichtingenkarakter en egalisatierekeningen voor egalisatie van ontvangen investeringsbijdragen.

figuur 10 solvabiliteit* 1997 per cluster

in percentages

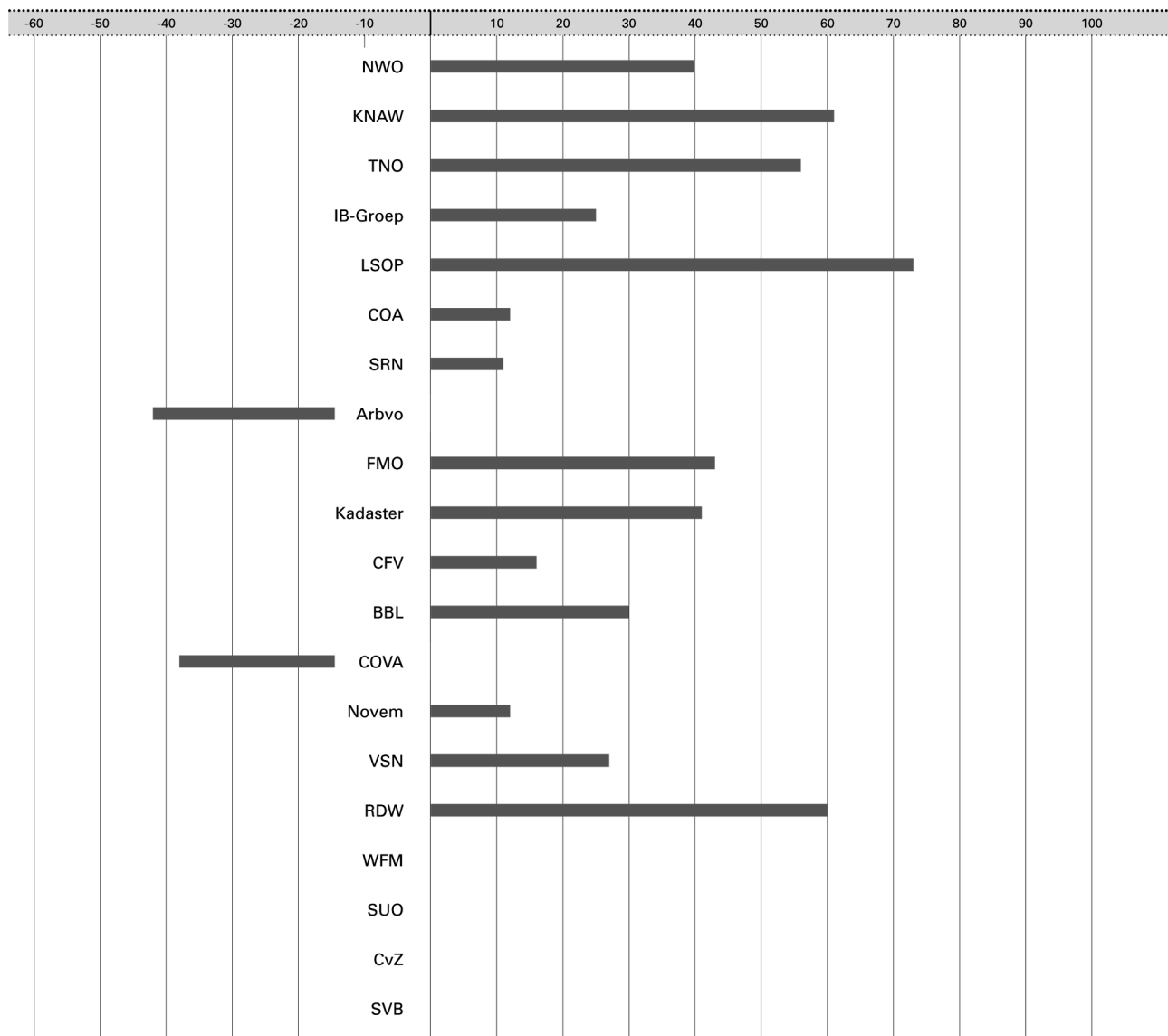
* verhouding eigen vermogen / balanstotaal

** solvabiliteitspercentage verschilt van het voor ziekenfondsen gehanteerde wettelijke percentage

- hoogste waarde per cluster
- gemiddelde waarde per cluster
- laagste waarde per cluster

figuur 11 **solvabiliteit* 1997 individuele instellingen**

in percentages

* verhouding eigen vermogen / balanstotaal

BIJLAGE 8

Cijfermatig overzicht vermogensvorming (bedragen x f 1 000)

Instelling	Jaar	Eigen vermogen totaal	Voorzieningen	Egalisatie-rekening	«Vermogen» totaal	Materiële vaste activa	Liquide middelen + kortlopende beleggingen	Langlopende beleggingen	Langlopende schulden	Balans-totaal	Solvabiliteit 1 (eigen vermogen/balans-totaal)	Solvabiliteit 2 (vermogen/balans-totaal)	Liquiditeit (current ratio)	Baten	Resultaat	«Publieke middenlen/baten: <50%; 50%–75%; > 75%»
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen																
<i>Universiteiten</i>																
Universiteit Twente	1995	353 500	26 400		379 900	277 600	67 400	17 600		525 800	67,2	72,3	1,4	335 200	1 900	50–75
	1996	362 200	28 700		390 900	293 700	73 500	18 700	4 000	569 400	63,6	68,7	1,3	345 800	4 200	50–75
	1997	292 800	38 600		331 400	232 700	90 400	21 600	3 600	502 600	58,3	66,9	1,3	336 400	– 900	50–75
	1995	463 500	18 300		481 800	462 300	56 700		29 800	633 000	73,2	76,1	1,3	493 100	10 300	> 75
	1996	468 300	9 000		477 300	475 500	46 300		28 700	647 500	72,3	73,7	1,1	479 600	9 000	50–75
Vrije Universiteit	1997	492 800	11 400		504 200	502 400	74 500		57 600	715 400	68,9	70,5	1,3	526 500	34 700	50–75
	1995	322 100	17 300		339 400	251 700	114 700		12 700	478 800	67,3	70,9	1,7	589 400	20 400	> 75
	1996	372 300	23 900		396 200	252 000	165 600		12 100	529 800	70,3	74,8	2,2	613 700	49 000	50–75
	1997	398 800	35 000		433 800	242 200	207 700		3 400	573 100	69,6	75,7	2,3	603 400	24 200	> 75
	1995	469 300	60 500		529 800	327 800	158 600		100	659 400	71,2	80,3	2,6	610 100	14 800	> 75
Katholieke Universiteit Nijmegen	1996	395 252	96 879		492 131	260 576	164 356		0	627 866	63,0	78,4	2,7	634 755	7 974	50–75
	1997	420 450	106 474		526 924	274 913	183 286		0	682 792	61,6	77,2	2,6	651 811	9 683	50–75
	1995	243 100	13 100		256 200	276 400	9 500			323 100	75,2	79,3	0,7	345 600	2 500	50–75
	1996	249 600	10 200		259 800	277 400	16 500			332 300	75,1	78,2	0,7	370 200	4 800	50–75
	1997	252 100	9 300		261 400	276 800	19 800		2 540	334 800	75,3	78,1	0,8	369 500	8 000	50–75
Universiteit Wageningen (valt formeel onder LNV, maar ter vergelijking hier opgenomen)	1995	745 466	0		745 466	604 196	189 596			913 890	81,6	81,6	1,7	832 577	30 229	> 75
	1996	804 824	0		804 824	621 433	259 580		2 546	1 010 246	79,7	79,7	1,8	968 463	61 489	> 75
	1997	859 254	24 000		883 254	717 744	285 936		2 558	1 140 005	75,4	77,5	1,6	983 000	26 685	> 75
	1995	330 830	13 320		344 150	253 584	41 181	62 358		428 841	77,1	80,3	1,2	356 573	4 202	> 75
	1996	330 241	15 564		345 805	247 775	24 881	94 066		454 144	72,7	76,1	1,0	347 240	3 824	> 75
Technische Universiteit Eindhoven	1997	331 710	19 015		350 725	249 021	25 341	95 269		461 220	71,9	76,0	1,0	372 337	9 082	> 75
	1995	296 100	50 200		346 300	203 800	149 600			454 200	65,2	76,2	2,2	365 500	11 400	> 75
	1996	313 200	56 400		369 600	258 800	135 000			491 400	63,7	75,2	1,8	377 700	17 100	> 75
	1997	323 700	44 200		367 900	264 300	123 300			491 200	65,9	74,9	1,8	378 000	10 500	> 75
	1995	451 300	74 600		525 900	475 600	90 800			750 000	60,2	70,1	1,1	824 100	19 800	> 75
Universiteit van Amsterdam	1996	474 100	81 200		555 300	470 500	141 100			763 100	62,1	72,8	1,3	819 300	22 800	> 75
	1997	447 800	124 200		572 000	450 700	175 900			803 400	55,7	71,2	1,4	830 500	– 26 300	> 75
	1995	567 400	16 500		583 900	474 200	106 300		2 700	632 000	89,8	92,4	3,4	742 900	20 900	> 75
	1996	595 356	16 492		611 848	488 870	129 785		2 620	676 456	88,0	90,4	3,0	729 700	25 336	> 75
	1997	619 944	19 275		639 219	498 690	137 847		0	748 557	82,8	85,4	2,2	739 800	24 473	> 75
Technische Universiteit Delft	1995	573 610	4 547		578 157	366 436	204 507			838 086	68,4	69,0	1,7	699 194	17 218	> 75
	1996	410 974	78 438		489 412	265 269	252 070			775 435	53,0	63,1	1,7	741 757	10 529	> 75
	1997	445 352	87 642		532 994	332 311	232 811			852 760	52,2	62,5	1,6	748 009	11 756	> 75
	1995	175 974	14 150		190 124	134 498	58 096		640	211 071	83,4	90,1	3,6	174 484	4 270	> 75
	1996	180 996	16 099		197 095	130 285	71 822		550	218 814	82,7	90,1	4,1	177 514	3 220	> 75
Katholieke Universiteit Brabant	1997	185 694	18 607		204 301	129 504	78 702		460	229 887	80,8	88,9	3,9	185 989	855	50–75
	1995	333 932	84 108		418 040	342 868	84 921	25 000		606 048	55,1	69,0	1,2	655 648	– 13 760	> 75
	1996	199 195	217 275		416 470	351 244	51 672	53 000		619 366	32,2	67,2	1,0	681 200	– 134 737	> 75
	1997	205 300	201 200		406 500	355 500	60 400	28 000		596 300	34,4	68,2	1,1	668 300	6 100	> 75
	1995	69 943	14 792		84 735	44 240	30 561			95 835	73,0	88,4	3,7	100 838	1 329	> 75
Open Universiteit Nederland																

Instelling	Jaar	Eigen vermogen totaal	Voorzie- ningen	Egali- satie- rekening	«Vermo- gen» totaal	Mate- riële vaste activa	Liquide midde- len + korto- pende beleg- gingen	Langlo- pende beleg- gingen	Langlo- pende schulden	Balans- totaal	Solvabi- liteit 1 (eigen vermo- gen/ba- lans- totaal)	Solvabi- liteit 2 (vermo- gen/ba- lans- totaal)	Liquidi- teit (current ratio)	Baten	Resul- taat	«Publieke midde- len/baten: < 50%; 50%–75%; > 75%»
Totaal Cluster Universiteiten (incl. UW = LNV)	1996	67 803	19 377		87 180	40 060	44 835			99 265	68,3	87,8	4,5	97 059	449	> 75
	1997	67 500	22 800		90 300	37 400	46 400			104 600	64,5	86,3	4,4	102 500	300	> 75
	1995	5 396 055	407 817		5 803 872	4 495 222	1 362 462	104 958	48 480	7 550 071	71,5	76,9	1,6	7 125 214	145 388	> 75
	1996	5 224 341	669 524		5 893 865	4 433 412	1 577 001	165 766	50 516	7 815 092	66,8	75,4	1,6	7 383 988	84 994	> 75
	1997	5 343 204	761 713		6 104 917	4 564 190	1 742 323	144 869	67 618	8 236 621	64,9	74,1	1,6	7 496 056	139 134	> 75
<i>Hogescholen</i>	1995	1 475	2 520		3 995	10 174	11 124		8 080	32 432	4, 5	12,3	1,0	54 840	– 2 039	> 75
	1996	– 740	2 064		1 324	15 958	544		11 894	26 682	– 2,8	5,0	0,7	58 152	– 2 126	> 75
	1997	– 280	1 932		1 652	14 848	611		10 722	26 317	– 1,1	6,3	0,7	62 760	465	> 75
	1995	5 747	758		6 505	1 097	6 420		203	7 785	73,8	83,6	6,2	6 119	993	> 75
	1996	6 536	1 011		7 547	1 138	5 527	1 627	184	8 708	75,1	86,7	6,0	6 427	789	> 75
	1997	8 317	988		9 305	2 729	5 818	1 627	143	10 726	77,5	86,8	4,9	7 352	1 781	> 75
	1995	15 043	7 344		22 387	13 412	12 070		2 762	30 701	49,0	72,9	3,1	38 181	– 413	> 75
	1996	15 392	7 231		22 623	12 281	12 124		1 962	29 945	51,4	75,5	3,3	38 619	63	> 75
	1997	16 237	6 418		22 655	12 996	10 698		1 162	30 189	53,8	75,0	2,7	42 299	845	> 75
	1995	9 534	18 868		28 402	36 092	6 643		41 103	77 551	12, 3	36,6	1,4	49 716	646	> 75
	1996	18 642	5 449		24 091	36 012	6 105		40 271	76 930	24,2	31,3	0,7	52 479	612	> 75
	1997	18 774	5 493		24 267	64 567	4 615		38 640	76 930	24,4	31,5	0,6	53 568	132	> 75
	1995	3 255	2 353		5 608	5 049	3 868		1 256	10 517	30,9	53,3	1,5	13 556	820	> 75
	1996	2 968	2 340		5 308	5 924	2 295		1 189	9 725	30,5	54,6	1,2	13 756	– 314	> 75
	1997	2 123	1 963		4 086	5 268	2 049		1 123	9 168	23,2	44,6	1,0	13 621	– 1 358	> 75
	1995	29 622	10 917		40 539	90 356	21 128		71 451	126 580	23,4	32,0	2,3	124 896	– 2 215	> 75
	1996	27 878	10 632		38 510	86 212	11 105	6 018	68 999	120 247	23,2	32,0	1,9	119 034	– 1 880	> 75
	1997	33 960	13 728		47 688	81 247	23 686	6 035	64 157	128 929	26,3	37,0	2,2	128 442	6 016	> 75
	1995	1 877	136		2 013	6 898	758		5 893	9 300	20,2	21,6	1,4	13 134	813	> 75
	1996	3 052	146		3 198	7 407	822		5 627	9 864	30,9	32,4	1,9	13 870	1 175	> 75
	1997	2 821	161		2 782	6 918	2 297		5 389	10 412	25,2	26,7	1,4	12 624	– 431	> 75
Academie voor beeldende Kunst	1995	844	655		1 499	3 917	1 769		2 739	6 892	12,2	21,7	1,1	9 472	– 273	> 75
	1996	769	877		1 646	3 657	2 197		2 416	7 058	10,9	23,3	1,0	10 025	782	> 75
Hogeschool De Horst	1997	– 1 455	332		– 1 123	5 425	302		1 496	6 819	– 21,3	– 16,5	0,2	10 357	– 2 021	> 75
	1995	145	1 260		1 405	6 527	530		9 896	13 460	1,1	10,4	1,4	16 973	20 900	> 75
RK Technische Hogeschool Rijswijk	1996	975	2 016		2 991	8 707	2 998		8 160	13 554	7,2	22,1	1,9	18 493	25 336	> 75
	1997	159	1 791		1 950	7 890	990		6 309	10 814	1,5	18,0	1,0	15 948	24 473	> 75
Hotelschool Den Haag	1995	10 246	5 212		15 458	23 327	9 942		14 940	35 797	28,6	43,2	2,2	22 828	1 202	> 75
	1996	11 856	4 497		16 353	22 150	11 337		14 356	36 571	32,4	44, 7	2,3	24 092	1 708	50–75
The Design Academy	1997	12 008	5 161		17 169	21 476	12 661		13 775	36 921	32,5	46, 5	2,5	23 544	521	> 75
	1995	4 612	3 443		8 055	1 216	3 957		5 141	16 847	27,4	47,8	1,5	14 913	1 563	> 75
Hogeschool Holland	1996	5 142	3 642		8 784	1 088	3 941		5 000	17 798	28,9	49,4	1,6	14 599	531	> 75
	1997	7 849	2 529		10 378	11 128	5 694		4 634	19 092	41,1	54,4	1,9	17 828	1 501	50–75
	1995	4 004	187		4 191	2 820	2 237		3 11	5 452	73,4	76,9	2,7	7 528	306	> 75
	1996	4 991	205		5 196	2 681	354		311	6 907	72,3	75,2	0,4	8 876	1 054	> 75
	1997	6 601	224		6 825	6 244	2 040		311	14 433	45,7	47,3	0,6	12 166	1 533	50–75
	1995	31 622	4 236		35 858	55 319	18 232		30 660	90 739	34,8	39,5	1,2	86 671	2 108	> 75

instelling	Jaar	Eigen vermogen totaal	Voorzie- ningen	Egali- satie- rekening	«Vermo- gen» totaal	Matе- riële vaste activa	Liquide midde- len + kortlo- pende beleg- gingen	Langlo- pende beleg- gingen	Langlo- pende schulden	Balans- totaal	Solvabi- liteit 1 (eigen vermo- gen/ba- lans- totaal)	Solvabi- liteit 2 (vermo- gen/ba- lans- totaal)	Liquidi- teit (current ratio)	Baten	Resultaat	«Publieke midde- len/baten: < 50%; 50%–75%; > 75%»
Hogeschool Alkmaar	1996	31 956	5 617	37 573	52 090	18 993	4 300	29 119	94 177	33,9	39,9	1,1	89 723	334	> 75	
	1997	30 731	7 361	38 092	71 013	26 314	4 300	50 709	122 885	25,0	31,0	1,2	102 445	– 1 277	> 75	
	1995	7 947	1 281	9 228	31 653	22 158		35 853	59 813	13,3	15,4	1,8	56 723	843	> 75	
	1996	7 471	1 967	9 438	30 163	23 909		34 969	59 870	12,5	15,8	1,8	57 993	– 448	> 75	
Hogeschool Helicon	1997	2 813	4 946	7 759	40 546	16 246		34 093	60 786	4,6	12,8	1,1	58 727	– 4 628	> 75	
	1995	1 476	269	1 745	6 135	854		4 838	7 383	20,0	23,6	1,6	3 924	39	> 75	
Hogeschool West-Brabant	1996	2 555	434	2 989	6 694	1 728		5 162	9 659	26,5	30,9	1,6	5 821	– 124	> 75	
	1997	2 610	448	3 058	6 543	1 759		4 947	9 611	27,2	31,8	1,6	6 436	55	> 75	
	1995	54 889	4 408	59 297	75 913	3 058		35 943	121 514	45,2	48,8	0,2	101 414	3 161	> 75	
	1996	55 312	5 829	61 141	74 488	4 345		34 423	132 611	41,7	46,1	0,5	113 459	1 022	> 75	
Pedagogische Hogeschool «De Kempel»	1997	57 768	5 508	63 276	71 854	9 082		25 491	138 295	41,8	45,8	0,5	116 875	3 056	> 75	
	1995	625	1 418	2 043	2 021	2 538		1 772	4 980	12,6	41,0	2,5	4 409	254	> 75	
	1996	1 141	1 459	2 600	2 001	2 995		1 634	5 413	21,1	48,0	2,8	4 504	516	> 75	
	1997	1 963	1 608	3 571	3 216	2 956		1 495	6 680	29,4	53,5	2,1	4 811	501	> 75	
Hogeschool Edith Stein	1995	3 256	110	3 366	7 337	2 190		5 743	10 280	31,7	32,7	2,4	7 188	103	> 75	
	1996	3 244	899	4 143	8 048	2 762		5 595	11 870	27,3	34,9	1,7	12 691	762	> 75	
Hogeschool Domstad	1997	3 806	1 109	4 915	8 503	3 014		5 364	12 891	29,5	38,1	1,6	13 691	1 683	> 75	
	1995	5 325	658	5 983	12 889	2 743		8 828	16 868	31,6	35,5	1,9	8 902	345	> 75	
	1996	5 330	863	6 193	13 198	2 066		8 133	16 556	32,2	37,4	1,4	10 598	5	> 75	
	1997	5 317	809	6 126	13 187	1 868		7 826	16 669	31,9	36,8	1,2	10 559	– 13	> 75	
Hogeschool Iselinge	1995	2 498	193	2 691	3 506	3 015		3 130	7 417	33,7	36,3	2,4	5 425	– 288	> 75	
	1996	2 468	203	2 671	3 344	2 876		3 043	7 307	33,8	36,6	2,3	5 106	– 30	> 75	
PC Hogeschool Marnix Academie	1997	2 425	215	2 640	3 241	3 069		2 955	6 998	34,7	37,7	2,6	5 258	1	> 75	
	1995	2 595	870	3 465	5 134	2 515		2 882	8 625	30,1	40,2	1,5	9 522	414	> 75	
	1996	3 209	543	3 752	4 725	2 497		2 777	8 424	38,1	44,5	1,9	10 009	457	> 75	
	1997	4 100	461	4 561	5 024	3 745		2 680	9 860	41,6	46,3	1,8	10 769	501	> 75	
Hogeschool voor Muziek en Theater	1995	3 579	582	4 161	3 419	4 048		4 97	8 547	41,9	48,7	1,3	25 019	2 263	> 75	
	1996	6 323	633	6 956	5 107	5 436		497	11 662	54,2	59,6	1,6	25 003	2 771	> 75	
Christelijke Hogeschool de Driestar	1997	8 916	1 213	10 129	11 541	2 790		497	15 468	57,6	65,5	0,8	25 374	2 605	> 75	
	1995	8 659	2 630	11 289	16 764	525		8 306	23 374	37,0	48,3	1,6	12 408	2 478	> 75	
	1996	10 210	2 307	12 517	22 936	5 578		12 007	30 053	34,0	41,6	1,2	13 033	1 551	> 75	
	1997	10 298	2 332	12 630	22 347	4 851		11 843	28 792	35,8	43,9	1,4	12 460	88	> 75	
Hogeschool voor Economische Studies	1995	34 851	8 321	43 172	13 072	38 161		1 782	58 517	59,6	73,8	3,3	55 892	3 208	> 75	
	1996	39 125	5 855	44 980	12 980	45 006		1 762	63 654	61,5	70,7	3,0	56 245	3 055	> 75	
Hogeschool Drenthe	1997	32 909	11 794	44 703	12 258	43 754		1 656	65 555	50,2	68,2	2,8	57 524	336	> 75	
	1995	8 117	1 387	9 504	24 882	6 818		20 473	36 251	22,4	26,2	1,7	21 753	– 329	> 75	
	1996	6 616	1 282	7 898	21 351	9 474		19 121	33 101	20,0	23,9	1,9	21 187	– 1 277	> 75	
	1997	6 891	1 209	8 100	19 817	9 872		18 378	32 554	21,2	24,9	2,1	22 540	499	> 75	
Hogeschool voor de Kunsten	1995	9 667	362	10 029	16 921	6 904		11 024	25 395	38,1	39,5	1,9	26 245	– 558	> 75	
	1996	11 903	558	12 461	24 499	3 626		12 100	29 361	40,5	42,4	1,0	27 496	2 236	> 75	
Hogeschool Midden-Brabant	1997	13 148	685	13 833	26 986	1 666		11 716	30 883	42,6	44,8	0,7	28 306	1 300	> 75	
	1995	5 872	2 234	8 106	15 004	7 502		13 168	26 909	21,8	30,1	1,6	22 786	– 538	> 75	
	1996	4 838	3 789	8 627	12 558	10 406		12 535	26 954	17,9	32,0	2,0	23 518	– 1 034	> 75	
	1997	3 855	4 589	8 444	10 594	12 586		12 043	27 650	13,9	30,5	2,0	23 000	– 1 027	> 75	

Instelling	Jaar	Eigen vermogen totaal	Voorzie- ningen	Egali- satie- rekening	«Vermo- gen» totaal	Mate- riële vaste activa	Liquide midde- len + kortlo- pende beleg- gingen	Langlo- pende beleg- gingen	Langlo- pende schulden	Balans- totaal	Solvabi- liteit 1 (eigen vermo- gen/ba- lans- totaal)	Solvabi- liteit 2 (vermo- gen/ba- lans- totaal)	Liquidi- teit (current ratio)	Baten	Resul- taat	«Publieke midde- len/baten: < 50%; 50%–75%; > 75%»
Hogeschool Zeeland	1995	10 155	2 079		12 234	48 983	14 111		42 196	66 474	15,3	18,4	1,5	39 883	– 1 883	> 75
	1996	10 560	1 038		11 598	50 327	10 798		41 071	64 471	16,4	18,0	1,2	42 872	405	> 75
	1997	3 895	3 616		7 511	50 768	4 198		40 070	58 894	6,6	12,8	0,7	42 071	– 6 665	> 75
Constantijn Huygens Hoge- school	1995	2 730	1 645		4 375	12 170	3 398		10 043	17 184	15,9	25,5	1,7	15 560	– 1 988	> 75
	1996	2 485	2 359		4 844	11 669	2 665		9 673	15 960	15,6	30,4	2,8	15 341	– 229	> 75
	1997	500	2 357		2 857	11 120	2 712		8 622	15 153	3,3	18,9	1,1	15 563	– 1 975	> 75
Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten	1995	44 228	17 720		61 948	36 462	39 222		30 548	104 253	42,4	59,4	3,9	68 986	918	> 75
	1996	42 900	21 184		64 084	77 022	20 729		29 686	107 329	40,0	59,7	2,0	73 793	3 509	> 75
	1997	48 221	11 128		59 349	80 563	14 353		17 485	103 660	46,5	57,3	0,8	67 825	– 2 315	> 75
Hogeschool 's-Hertogenbosch	1995	12 823	19 733		32 556	17 856	17 064		6 350	52 033	24,6	62,6	1,6	73 082	9 778	50–75
	1996	14 908	19 337		34 245	16 633	19 533		6 156	53 975	27,6	63,4	1,7	55 097	2 085	> 75
	1997	16 618	18 856		35 474	15 000	20 255		5 958	55 945	29,7	63,4	1,9	55 979	1 710	> 75
Hogeschool van Amsterdam	1995	21 789	26 850		48 639	106 964	2 391		99 900	218 865	10,0	22,2	0,4	210 678	2 331	> 75
	1996	24 597	36 040		60 637	266 194	7 920		173 967	304 738	8,1	19,9	0,5	217 662	2 724	> 75
	1997	25 123	25 612		50 735	279 773	12 374		177 265	326 386	7,7	15,5	0,5	231 243	526	> 75
Leidse Hogeschool	1995	28 386	3 449		31 835	30 191	30 778		23 129	65 921	43,1	48,3	3,3	39 254	662	> 75
	1996	32 093	4 632		36 725	32 721	32 474		20 934	69 431	46,2	52,9	3,1	42 878	1 512	> 75
	1997	35 407	5 732		41 139	32 299	35 614		18 610	71 748	49,3	57,3	3,3	43 197	745	> 75
Ichthus Hogeschool	1995	24 047	4 070		28 117	7 723	23 125		2 036	34 330	70,0	81,9	6,3	40 749	3 244	> 75
	1996	18 583	4 527		23 110	11 252	22 222		1 757	38 579	48,2	59,9	2,0	42 584	344	> 75
	1997	32 022	11 152		43 174	17 546	39 626		2 939	68 373	46,8	63,1	2,3	69 820	2 294	> 75
Hogeschool Haarlem	1995	21 042	6 833		27 875	27 477	12 395		8 929	48 338	43,5	57,7	1,7	76 920	2 621	> 75
	1996	21 570	9 184		30 754	28 318	8 444	6 000	9 128	51 091	42,2	60,2	1,4	77 105	239	> 75
	1997	20 706	6 691		27 397	27 482	15 182	6 000	5 947	61 067	33,9	44,9	1,0	80 062	– 345	> 75
Hogeschool Maastricht	1995	21 809	6 624		28 433	69 886	5 487		40 033	80 278	27,2	35,4	0,9	63 055	– 8 092	> 75
	1996	10 172	6 373		16 545	64 729	19 139		57 146	88 509	11,5	18,7	1,6	63 592	– 2 078	> 75
	1997	12 408	5 820		18 228	72 569	13 568		58 594	91 397	13,6	19,9	1,3	68 486	2 236	> 75
Hogeschool IPabo Amsterdam/Alkmaar	1995	3 055	892		3 947	2 727	2 414		1 250	7 667	39,8	51,5	1,7	9 058	– 467	> 75
	1996	2 233	783		3 016	8 446	2 631		7 306	12 783	17,5	23,6	1,8	9 378	– 555	> 75
	1997	3 746	872		4 618	8 392	2 834	1 493	7 160	14 933	25,1	30,9	1,6	12 272	1 567	> 75
Nat. Hogeschool voor Toerisme en Verkeer	1995	1 282	426		1 708	4 538	1 585		1 262	12 515	10,2	13,6	0,5	31 205	– 2 407	> 75
	1996	1 118	505		1 623	42 599	3 329		34 148	51 922	2,2	3,1	0,4	34 156	– 711	> 75
	1997	1 311	474		1 785	41 501	6 902		30 695	55 912	2,3	3,2	0,5	37 578	244	> 75
Noordelijke Hogeschool Leeuwarden	1995	24 964	7 187		32 151	111 006	3 116		86 553	131 468	19,0	24,5	1,0	108 451	– 5 686	> 75
	1996	21 450	7 570		29 020	102 501	12 926		69 250	130 851	16,4	22,2	0,7	107 323	– 2 672	> 75
	1997	21 070	5 722		26 792	97 551	1 786		63 728	111 050	19,0	24,1	0,5	107 082	57	> 75
Haagse Hogeschool	1995	41 558	116 826		158 384	115 213	5 292	1 066	20 732	216 313	19,2	73,2	0,7	147 765	268	> 75
	1996	16 438	149 161		165 599	212 294	35 226	1 066	120 051	370 812	4,4	44,7	0,5	152 801	– 1 907	> 75
	1997	16 642	153 683		170 325	232 227	42 994	1 066	116 377	374 992	4,4	46,4	0,6	157 202	192	> 75
Christelijke Hogeschool Noord-Nederland	1995	13 236	10 680		23 916	39 293	5 657		17 630	50 013	26,5	47,8	1,1	50 860	1 964	> 75
	1996	24 919	3 142		30 061	40 075	13 709		16 155	60 302	41,3	46,5	1,1	61 632	5 407	> 75
	1997	27 191	4 524		31 715	37 006	19 158		13 701	64 094	42,4	49,5	1,3	55 704	745	> 75
Gereformeerde Hogeschool	1995	2 698	113		2 811	6 276	3 878		7 773	11 297	23,9	24,9	6,8	9 873	1 154	> 75
	1996	2 198	172		2 370	7 912	4 436		7 605	13 256	16,6	17,9	1,6	9 145	– 482	> 75

Instelling	Jaar	Eigen vermogen totaal	Voorzie- ningen	Egali- satie- rekening	«Vermo- gen» totaal	Mate- riële vaste activa	Liquide midde- len + korto- pende beleg- gingen	Langlo- pende beleg- gingen	Langlo- pende schulden	Balans- totaal	Solvabi- liteit 1 (eigen vermo- gen/ba- lans- totaal)	Solvabi- liteit 2 (vermo- gen/ba- lans- totaal)	Liquidi- teit (current ratio)	Baten	Resul- taat	«Publieke midde- len/baten; < 50%; 50%–75%; > 75%»
	1997	1 955	161		2 116	9 139	949		7 302	10 914	17,9	19,4	1,1	10 032	– 157	> 75
Hogeschool Rotterdam & Omstreken	1995	68 252	11 448		79 700	125 195	74 646		121 056	222 086	30,7	35,9	4,4	154 057	– 3 857	> 75
	1996	54 817	7 285		62 102	132 601	47 624		118 383	202 888	27,0	30,6	3,0	156 883	– 2 967	> 75
	1997	54 663	5 388		60 051	137 726	38 333		115 733	199 025	27,5	30,2	2,5	161 350	– 246	> 75
Hogeschool Enschede	1995	62 684	7 441		70 125	117 393	711		48 936	135 148	46,4	51,9	0,8	119 293	1 617	> 75
	1996	67 654	5 308		72 962	117 535	949		43 474	133 945	50,5	54,5	0,6	116 889	5 503	> 75
	1997	72 076	3 867		75 943	117 614	2 810		40 730	136 199	52,9	55,8	0,7	122 469	5 294	> 75
Hogeschool v Beeldende Kunst, Muziek en Dans	1995	2 057	10 224		12 281	28 646	12 356		28 580	44 111	4,7	27,8	2,8	41 480	– 229	> 75
	1996	10 705	2 507		13 212	29 628	22 346		34 457	55 386	19,3	23,9	3,2	50 110	8 648	> 75
	1997	11 042	2 815		13 857	30 319	19 883		31 468	53 759	20,5	25,8	2,7	42 097	– 214	> 75
Christelijke Hogeschool Ede	1995	7 524	658		8 182	16 568	2 444		9 558	20 360	37,0	40,2	1,4	20 239	112	> 75
	1996	6 190	789		6 979	26 433	475		12 287	28 891	21,4	24,2	0,3	20 448	– 1 334	> 75
	1997	3 486	1 166		4 652	29 876	33		15 076	31 758	11,0	14,6	0,2	23 496	– 2 704	> 75
Hanze Hogeschool	1995	77 504	16 441		93 945	155 114	75 846		115 812	258 266	30,0	36,4	1,9	184 315	3 518	> 75
	1996	83 366	15 305		98 671	168 701	93 436		140 864	298 698	27,9	33,0	2,1	189 656	5 982	> 75
	1997	75 406	22 822		98 228	198 499	70 633		142 869	304 222	24,8	32,3	1,5	197 336	– 7 726	> 75
Hogeschool van Utrecht	1995	73 695	29 017		102 712	102 132	69 557		62 512	210 523	35,0	48,8	2,2	279 757	5 369	> 75
	1996	76 566	33 635		110 201	123 639	59 913		60 655	221 102	34,6	49,8	1,8	299 652	3 123	> 75
	1997	39 699	41 904		81 603	193 704	24 192		59 002	264 161	15,0	30,9	0,5	319 339	2 571	> 75
Hogeschool Limburg	1995	55 569	7 345		62 914	42 304	42 703	9 169	22 083	104 628	53,1	60,1	2,6	83 009	8 055	> 75
	1996	69 721	6 242		75 963	67 720	48 063	8 908	42 238	142 467	48,9	53,3	2,6	86 068	– 2 471	> 75
	1997	74 407	7 253		81 660	101 240	48 794	8 220	44 443	178 087	41,8	45,9	1,3	87 377	6 981	> 75
Hogeschool v Arnhem en Nijmegen	1995															
	1996															
	1997	41 331	42 877		84 208	122 405	66 745		64 674	225 971	18,3	37,3	1,2	214 032	1 918	> 75
Stichting Fontys	1995															
	1996	136 561	17 079		153 640	219 058	45 690	59 062	203 529	475 285	28,7	32,3	0,8	399 259	8 757	> 75
	1997	145 339	23 566		168 905	218 777	71 007	50 291	197 244	499 915	29,1	33,8	1,0	428 971	– 995	> 75
Totaal Cluster Hogescholen	1995	888 469	390 313		1 278 782	1 714 971	649 883	10 235	1 153 575	2 991 997	29,7	42,7	1,6	2 687 966	53 618	> 75
	1996	1 040 966	426 505		1 467 471	2 355 404	735 723	86 981	1 603 166	3 897 332	26,7	37,7	1,3	3 179 142	70 358	> 75
	1997	1 078 728	493 065		1 571 793	2 730 502	789 948	79 032	1 625 246	4 343 942	24,8	36,2	1,1	3 549 867	40 875	> 75
<i>Rijksmuseumale Instellingen</i>																
Rijksmuseum van Oudheden	1995	3 124	2 183		5 307	4 458	2 339			7 545	41,4	70,3	1,4	4 431	266	> 75
	1996	3 356	2 617		5 973	4 231	2 223			7 292	46,0	81,9	2,3	8 747	72	> 75
	1997	3 197	2 082		5 279	3 928	765			5 941	53,8	88,9	3,0	9 104	– 156	> 75
Rijksmuseum Twente	1995	3 344			3 344	2 082	1 789		100	4 215	79,3	79,3	2,8	3 502	597	> 75
	1996	1 679			1 679	913	1 218		5	2 389	70,3	70,3	2,1	3 643	85	> 75
	1997	1 606		61	1 667	806	1 222			2 508	64,0	66,5	2,0	3 889	– 9	> 75
Joods Historisch museum	1995	55	1 247		1 302		883			1 702	3,2	76,5	4,3	3 575	9	> 75
	1996	56	0		56		834			2 042	2,7		1,0	4 560	4	50–75
	1997	61	360		421		789			1 642	3,7	25,6	1,3	5 325	5	50–75
Rijksmuseum voor Volken- kunde	1995	374	972	1 665	3 011	1 933	2 198		6 150	11 914	3,1	25,3	3,6	11 817	448	> 75
	1996	7 973	570	2 508	11 051	2 559	2 588			13 152	60,6	84,0	5,0	11 868	448	> 75

Instelling	Jaar	Eigen vermogen totaal	Voorzie- ningen	Egali- satie- rekening	«Vermo- gen» totaal	Matе- riële vaste activa	Liquide midde- len + kortlo- pende beleg- gingen	Langlo- pende beleg- gingen	Langlo- pende schulden	Balans- totaal	Solvabi- liteit 1 (eigen vermo- gen/ba- lans- totaal)	Solvabi- liteit 2 (vermo- gen/ba- lans- totaal)	Liquidi- teit (current ratio)	Baten	Resul- taat	«Publieke midde- len/baten: < 50%; 50%–75%; > 75%»
Kröller-Müller Museum	1997	10 119	304	2 403	12 826	3 537	10 176			14 528	69,7	88,3	6,4	11 692	1 319	> 75
	1995	2 275	800		3 075	936	1 227			6 060	37,5	50,7	1,7	13 866	1 173	50–75
	1996	2 070	315		2 385	1 060	1 656		150	4 224	49,0	56,5	1,9	8 418	– 16	> 75
	1997	2 048	4 796		6 844	919	2 090		100	8 850	23,1	77,3	4,2	8 758	444	> 75
Scheepvaartmuseum Amsterdam	1995	– 953	1 026	533	606	533	1 277		666	2 855	– 33,4	21,2	1,4	8 643	– 215	> 75
	1996	– 132	912	389	1 169	415	992		0	2 217	– 6,0	52,7	1,7	8 639	155	> 75
	1997	397	797	245	1 439	490	1 594		0	2 887	13,8	49,8	1,7	9 295	529	> 75
	1995	998			998	63	1 760			2 068	48,3	80,6	1,9	6 031	247	> 75
Rijksbureau voor kunsthistori- sche documentatie	1996	1 662			1 662	103	1 202			2 061	80,6	80,6	4,9	6 878	704	> 75
	1997	2 209			2 209	139	2 489			3 104	71,2	71,2	3,3	6 709	545	> 75
	1995	1 038	787		1 825	1 231	1 875			5 125	20,3	35,6	1,2	14 655	– 327	< 50
	1996	1 068	606		1 674	1 681	946			5 911	18,1	28,3	1,0	17 851	65 4	< 50
Van Gogh museum	1997	5 453	479		5 932	1 323	2 886			7 219	75,5	82,2	4,6	18 308	3 144	< 50
	1995	2 401	2 674		5 075	6 869	6 227		2 600	16 161	14,9	31,4	1,1	19 661	175	50–75
	1996	8 740	3 722		12 462	9 304	10 968		2 101	22 647	38,6	55,0	1,7	46 914	4 088	50–75
	1997	7 600	5 046	0	12 646	9 090	13 200		1 389	25 268	30,1	50,0	1,4	46 620	207	50–75
Museum Meermanno- Westreenianum	1995	381	0	0	381	295	265			713	53,4	53,4	1,3	2 219	– 235	> 75
	1996	586	95	0	681	338	221			755	77,6	90,2	5,6	2 634	205	> 75
	1997	439	223	176	838	316	613			1 112	39,5	75,4	2,9	2 431	75	> 75
	1995	– 69	20		– 49	43	134			288	– 24,0	– 17,0	0,7	2 158	– 58	50–75
St. Afrika Museum	1996	2,5	19		21,5	21	190			315	0,8	6,8	1,0	2 700	2	50–75
	1997	5	93		98	40	17			205	2,4	47,8	1,5	2 556	– 2	50–75
	1995	2 971	94		3 065	1 010	1 378		0	4 319	68,8	71,0	2,6	4 926	– 220	> 75
	1996	1 772	329		2 101	1 782	1 560		600	4 945	35,8	42,5	1,4	5 818	351	50–75
St. Rijksmuseum Het Zuiderzeemuseum	1997	2 054	584		2 638	1 821	1 503		500	4 196	49,0	62,9	2,2	5 180	476	> 75
	1995	8 454	515	188	9 157	6 892	2 807			10 479	80,7	87,4	2,7	12 816	353	50–75
	1996	8 915	1 030	0	9 945	6 772	3 957			11 570	77,1	86,0	3,0	12 657	273	50–75
	1997	8 982	1 137	0	10 119	8 324	2 519			12 196	73,6	83,0	1,9	13 112	67	50–75
St. Nationaal Natuurhistorisch Museum	1995	2 254		0	2 254	3 145	213		0	4 448	72,4	88,2	0,6	6 359	– 1 435	> 75
	1996	10 072		2 199	12 271	2 718	10 555		0	13 911	70,4	88,2	6,8	17 562	1 143	> 75
	1997	12 344		1 531	13 875	15 986	19 138		18 000	39 715	31,1	34, 9	3,0	23 113	2 458	> 75
	1995	10 982	1 778		12 760	2 862	11 391			15 880	69,2	80,4	4,2	12 774	128	50–75
St. Nederlands Openlucht Museum	1996	9 330	1 475		10 805	2 888	7 582			13 416	69,5	80,5	4,0	13 840	– 1 267	50–75
	1997	9 358	1 314		10 672	2 717	7 419			13 177	71,0	81,0	4,2	14 063	379	50–75
	1995	739	1 248		1 987	1 561	200			3 192	23,2	62,2	1,4	13 657	– 64	50–75
	1996	940	1 071		2 011	1 506	375			3 105	30,3	64,8	1,5	13 545	201	50–75
Mauritshuis	1997	1 144	1 068		2 212	1 300	1 623			3 583	31,9	61,7	1,7	13 816	9 233	50–75
	1995	1 700	100		1 800	716	1 964		75	4 588	37,1	39,2	1,4	12 181	68	< 50
	1996	5 244	1 037		6 281	642	4 881		38	7 457	70,3	84,2	6,0	18 767	3 767	< 50
	1997	5 284	537		5 821	556	4 650		0	7 266	72,7	80,1	4,6	4 855	– 62	50–75
Teylers Museum	1995	198	5 607		5 805	45	680		0	6 555	3,0	88,6	1,8	3 688	– 6	> 75
	1996	205	11 681		11 886	10 659	2 032		20	13 181	1,6	90,2	2,0	5 152	4	50–75
	1997	216	11 229		11 445	9 999	1 876		16	12 319	1,8	92,9	2,7	4 052	11	> 75

Instelling	Jaar	Eigen vermogen totaal	Voorzie- ningen	Egali- satie- rekening	«Vermo- gen» totaal	Matе- riële vaste activa	Liquide midde- len + korto- pende beleg- gingen	Langlo- pende beleg- gingen	Langlo- pende schulden	Balans- totaal	Solvabi- liteit 1 (eigen vermo- gen/ba- lans- totaal)	Solvabi- liteit 2 (vermo- gen/ba- lans- totaal)	Liquidi- teit (current ratio)	Baten	Resul- taat	«Publieke midde- len/baten; < 50%; 50%-75%; > 75%»
Koninklijk Penningkabinet	1995	227	44		271	219	460			717	31,7	37,8	1,1	1 342	- 120	> 75
	1996	359	44		403	159	414			683	52,6	59,0	1,9	1 661	132	> 75
	1997	406	44		450	168	438			689	58,9	65,3	2,2	2 127	38	> 75
	1995	2 899		0	2 899	1 846	1 387			3 453	84,0	84,0	2,9	5 919	399	> 75
	1996	3 479		0	3 479	1 895	1 801			3 972	87,6	87,6	4,2	5 902	291	> 75
Boerhaave	1997	2 318		1 000	3 318	1 854	1 216			3 780	61,3	87,8	4,2	6 098	69	> 75
	1995	43 392	19 095	2 386	64 873	36 739	40 454	9 591		112 277	38,6	57,8	1,9	164 220	1 183	50-75
	1996	67 376,5	25 523	5 096	97 995,5	49 646	56 195	2 914		135 245	49,8	72,5	2,5	217 756	11 296	50-75
	1997	75 240	30 093	5 416	110 749	63 313	76 213	20 005		170 185	44,2	65,1	2,7	211 103	18 770	50-75
Academische Ziekenhuizen	1995	337 027	125 929		462 956	948 039	20 207		449 745	1 094 848	30,8	42,3	0,6	610 563	10 128	> 75
	1996	297 387	147 527		444 914	935 009	1 060		473 666	1 093 041	27,2	40,7	0,6	668 313	- 987	> 75
	1997	281 200	171 695		452 895	915 778	78		447 539	1 113 180	25,3	40,7	0,7	687 445	2 038	> 75
	1995	227 861	105 991	21 963	355 815	538 059	28 298		246 491	787 489	28,9	45,2	1,2	782 714	- 3 772	> 75
	1996	211 681	115 423	31 790	358 894	567 663	10 475		309 957	781 987	27,1	46,9	1,6	787 085	- 10 736	> 75
Rotterdam	1997	216 684	138 446	37 146	392 276	553 164	58 218		318 909	831 073	26,1	47,2	2,0	808 647	- 242	> 75
	1995	345 535	37 816	4 970	388 321	506 234	9 960		146 450	604 770	57,1	64,2	1,3	433 749	2 923	> 75
	1996	278 102	35 873	6 606	320 581	478 060	0		179 525	592 350	46,9	54,1	1,2	455 776	- 3 603	> 75
	1997	261 689	35 337	7 491	304 517	487 659	0		194 662	605 759	43,2	50,3	1,1	481 132	- 1 583	> 75
	1995	270 818	138 117		408 935	807 132	1 365		528 576	1 055 078	25,7	38,8	1,4	543 802	1 260	> 75
Academisch Ziekenhuis Leiden	1996	261 600	111 060		372 660	803 708	6 837		538 752	1 057 475	24,7	35,2	1,0	527 641	2 226	> 75
	1997	277 602	99 137		376 739	777 158	4 461		508 641	1 033 948	26,8	36,4	1,0	547 838	687	> 75
	1995	610 369	31 710		642 079	684 075	44 146		103 559	878 951	69,4	73,1	1,4	595 614	1 636	> 75
	1996	595 084	45 319		640 403	685 801	16 423		88 878	972 235	61,2	65,9	1,2	703 559	143	> 75
	1997	568 014	60 994		629 008	666 640	37 859		96 871	996 858	57,0	63,1	1,1	747 462	2 492	> 75
Academisch Ziekenhuis Maastricht	1995	89 653	60 481		150 134	517 746	51 763		446 619	675 081	13,3	22,2	1,2	381 851	1 311	> 75
	1996	104 101	53 129		157 230	499 623	49 398		427 820	667 774	15,8	23,9	1,3	392 771	1 333	> 75
	1997	106 694	61 222		167 916	492 112	28 297		412 307	660 574	16,2	25,4	1,4	414 915	3 413	> 75
	1995	50 176	136 060	482 194	668 430	661 640	62 331		132 425	867 703	5,8	77,0	2,6	495 691	3 402	> 75
	1996	39 793	109 065	459 779	608 637	633 707	48 384		126 587	835 508	4,8	72,8	1,7	516 363	- 383	> 75
Academisch Ziekenhuis Utrecht	1997	39 588	124 610	437 884	602 082	746 597	17 453		223 955	971 324	4,1	62,0	1,3	688 269	- 10 204	> 75
	1995	118 525	75 682		194 207	343 294	4 938		197 694	504 269	23,5	38,5	1,3	509 133	1 350	> 75
	1996	108 131	76 371		184 502	362 715	682		212 550	535 532	20,2	34,5	1,2	526 418	- 4 097	> 75
	1997	107 314	84 872		192 186	370 605	358		217 800	577 979	18,6	33,3	1,1	558 341	6 067	> 75
	1995	2 049 964	711 786	509 127	3 270 877	5 006 219	223 008		2 251 559	6 468 189	31,7	50,6	1,3	4 353 117	18 238	> 75
Totaal Cluster Academische Ziekenhuizen	1996	1 895 879	693 767	498 175	3 087 821	4 966 276	133 259		2 358 735	6 525 902	29,1	47,3	1,2	4 577 926	- 16 104	> 75
	1997	1 858 785	776 313	482 521	3 117 619	5 009 713	146 724		2 420 684	6 790 695	27,4	45,9	1,2	4 934 049	2 668	> 75
Omroepverenigingen NORV	1995	83 606	15 457		99 063	24 541	11 440	56 621	0	136 718	61,2	72,5	1,4	144 672	- 2 227	50-75
	1996	73 140	11 820		84 960	24 547	3 827	56 038	0	122 154	59,9	69,6	1,1	149 591	- 6 091	50-75
	1997	78 336	12 708		91 044	28 430	9 867	55 975	7 578	141 290	55,4	64,4	1,3	139 917	956	50-75

Instelling	Jaar	Eigen vermogen totaal	Voorzie- ningen	Egali- satie- rekening	«Vermo- gen» totaal	Mate- riële vaste activa	Liquide midde- len + kortlo- pende beleg- gingen	Langlo- pende beleg- gingen	Langlo- pende schulden	Balans- totaal	Solvabi- liteit 1 (eigen vermo- gen/ba- lans- totaal)	Solvabi- liteit 2 (vermo- gen/ba- lans- totaal)	Liquidi- teit (current ratio)	Baten	Resul- taat	«Publieke midde- len/baten: < 50%; 50%–75%; > 75%»
AVRO	1995	64 870	9 400		74 270	24 504	3 519	44 895	0	115 885	56,0	64,1	1,1	157 797	455	50–75
	1996	67 081	15 274		82 355	21 929	12 494	62 501	0	135 190	49,6	60,9	0,9	164 742	1 461	50–75
	1997	67 219	19 895		87 114	26 652	4 408	70 568	2 940	150 958	44,5	57,7	0,9	166 150	138	50–75
EO	1995	28 806	4 242		33 048	11 032	12 143			56 128	51,3	58,9	2,0	113 397	– 2 039	> 75
	1996	24 919	4 645		29 564	13 538	11 156			67 571	36,9	43,8	1,4	122 204	– 3 887	> 75
	1997	22 165	5 857		28 022	13 542	8 864			60 369	36,7	46,4	1,4	122 415	– 2 754	> 75
VPRO	1995	49 460	41		49 501	15 150	32 107		0	77 130	64,1	64,2	2,1	117 067	10 579	> 75
	1996	59 330	258		59 588	32 059	43 532		20 000	108 664	54,8	54,8	2,5	130 959	9 870	> 75
	1997	66 746	0		66 746	36 003	36 932		17 638	118 517	56,3	56,3	2,4	126 753	7 416	> 75
VARA	1995	74 871	13 103		87 974	5 677	79 565			125 110	59,8	70,3	3,2	144 207	3 375	50–75
	1996	82 132	3 806		85 938	5 342	100 094			145 601	56,4	59,0	2,4	152 764	7 261	50–75
	1997	78 897	5 372		84 269	7 484	87 632			135 038	62,4	62,4	2,5	141 938	– 3 235	50–75
KRO	1995	63 099	20 547		83 646	18 181	19 569	40 111		119 937	52,6	69,7	1,6	154 552	– 5 162	50–75
	1996	63 984	19 403		83 387	19 409	16 142	44 201		121 115	52,8	68,8	1,4	155 180	885	50–75
	1997	64 109	21 295		85 404	24 582	16 202	46 800		137 379	46,7	62,2	1,2	146 401	125	50–75
TROS	1995	33 434	0		33 434	9 969	20 664			58 956	56,7	56,7	1,9	102 666	2 438	> 75
	1996	35 563	0		35 563	19 175	4 847			69 696	51,0	51,0	1,4	108 179	– 2 273	> 75
	1997	32 096	645		32 741	5 590	3 109			70 394	45,6	46,5	1,6	106 671	– 3 546	> 75
Totaal Cluster Omroep- verenigingen	1995	398 146	62 790		460 936	109 054	179 007	141 627	0	689 864	57,7	66,8	1,9	934 358	7 419	50–75
	1996	406 149	55 206		461 355	135 999	192 092	162 740	20 000	769 991	52,7	59,9	1,6	963 619	7 226	50–75
	1997	409 568	65 772		475 340	142 283	167 014	173 343	28 156	813 945	50,3	58,4	1,6	950 245	– 900	50–75
<i>Individuele RWT's</i>																
Informatie Beheer Groep	1995	29 562	9 803	4 983	44 348	26 629	36 176			88 205	33,5	50,3	1,4	185 638	175	> 75
	1996	29 830	13 152	3 382	46 374	25 259	45 895			108 675	27,4	42,7	1,3	189 601	268	> 75
	1997	30 147	9 707	5 882	45 736	27 692	55 056			122 481	24,6	37,3	1,2	220 510	317	> 75
NWO	1995	– 18 029	144 473		126 444	25 744	159 875	23 250		264 206	– 6,8	47,9	1,4	613 200	5 393	> 75
	1996	72 795	44 773		117 568	4 998	112 177	83 254		251 399	29,0	46,8	1,1	602 106	– 660	> 75
	1997	120 150	29 493		149 643	10 700	157 833	68 350		303 048	39,6	49,4	1,3	661 597	79 041	> 75
KNAW	1995	141 981	22 774		164 755	81 622	62 510	34 334	0	217 644	65,2	75,7	1,9	157 800	2 200	> 75
	1996	151 693	25 477		177 170	85 885	68 638	41 639	0	236 265	64,2	75,0	1,8	165 300	2 500	> 75
	1997	159 051	39 380		198 431	90 569	73 800	54 930	3 571	262 308	60,6	75,6	1,9	175 100	3 200	> 75
TNO	1995	411 716	126 933	20 420	559 069	375 121	118 799		966	714 850	57,6	78,2	1,7	789 952	10 301	< 50
	1996	423 159	92 445	19 680	535 284	347 632	185 113			74,3	58,7	74,3	1,8	776 962	11 443	< 50
	1997	436 219	106 032	17 939	560 190	362 475	207 893		397	720 791	56,1	72,1	1,8	839 646	13 060	< 50
Totaal Ministerie van OcenW	1995	9 341 256	1 895 784	536 916	11 773 956	11 871 321	2 832 174	314 404	3 464 171	19 097 303	48,9	61,7	1,6	17 011 465	243 915	> 75
	1996	9 312 188,5	2 046 372	526 343	11 884 903,5	12 404 511	3 106 093	540 380	4 035 728	20 460 692	45,5	58,1	1,5	18 076 400	171 321	> 75
	1997	9 511 092	2 311 568	511 758	12 334 418	13 001 437	3 416 804	520 524	4 165 367	21 820 232	43,6	56,5	1,4	19 038 173	296 165	> 75
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties																
<i>Politieregio's</i>																
Politie Groningen	1995	71 022	7 282		78 304	99 045	24 869		36 000	131 441	54,0	59,6	1,9	146 261	– 4 240	> 75
	1996	64 017	5 762		69 779	109 220	8 302		34 560	122 359	52,3	57,0	0,7	155 643	2 996	> 75
	1997	65 097	9 000		74 097	109 111	6 800		37 700	124 941	52,1	59,3	0,9	163 230	6 080	> 75

Instelling	Jaar	Eigen vermogen totaal	Voorzie- ningen	Egali- satie- rekening	«Vermo- gen» totaal	Mate- riële vaste activa	Liquide midde- len + kortlo- pende beleg- gingen	Langlo- pende beleg- gingen	Langlo- pende schulden	Balans- totaal	Solvabi- liteit 1 (eigen vermo- gen/ba- lans- totaal)	Solvabi- liteit 2 (vermo- gen/ba- lans- totaal)	Liquidi- teit (current ratio)	Baten	Resul- taat	«Publieke midde- len/baten: < 50%; 50%–75%; > 75%»
Politie Friesland	1995	48 139	2 611		50 750	59 579	75			64 342	74,8	78,9	0,4	123 464	– 4 111	> 75
	1996	60 081	1 643		61 724	69 641	44			75 178	79,9	82,1	0,4	136 034	3 640	> 75
	1997	55 020	730		55 750	68 362	49			76 749	71,7	72,6	0,4	142 968	2 343	> 75
Politie Drenthe	1995	15 654	607		16 261	22 392	2 078		8 000	31 596	49,5	51,5	1,3	93 839	– 1 242	> 75
	1996	19 074	1 124		20 198	22 506	7 466		7 680	33 475	57,0	60,3	2,0	100 882	5 789	> 75
	1997	21 568	2 262		23 830	25 415	11 755		9 685	38 922	55,4	61,2	2,5	101 964	1 491	> 75
Politie IJsselland	1995	40 097	4 018		44 115	31 999	15 994			52 402	76,5	84,2	2,5	114 352	2 255	> 75
	1996	49 281	3 499		52 780	34 320	22 989			60 117	82,0	87,8	3,5	116 064	928	> 75
	1997	59 086	2 018		61 104	33 780	32 208			69 018	85,6	88,5	4,5	121 748	600	> 75
(excl. AT en IRT)										78 042	87,4	90,0	2,3	139 660	3 838	> 75
Politie Twente	1995	68 232	2 000		70 232	60 449	13 576			84 203	85,4	88,9	0,8	146 047	4 261	> 75
	1996	71 889	2 950		74 839	76 930	2 892			84 203	85,4	88,9	0,8	146 047	4 261	> 75
	1997	72 122	3 959		76 081	88 755	27			93 102	77,5	81,7	0,3	153 717	– 657	> 75
Politie Noord- en Oost- Gelderland	1995	60 609	2 001		62 610	58 026	4 688			69 547	87,1	90,0	1,7	146 775	669	> 75
	1996	65 065	887		65 952	59 319	12 365			76 276	85,3	86,5	1,6	156 413	5 876	> 75
	1997	65 969	2 498		68 467	58 247	14 911			77 675	84,9	88,1	2,1	156 967	6 249	> 75
Politie Gelderland Midden	1995	28 043	156		28 199	58 052	208		11 409	63 204	44,4	44,6	0,2	136 582	– 6 648	> 75
	1996	36 458	2 479		38 937	74 208	9 624		34 614	88 238	41,3	44,1	1,0	155 266	– 1 825	> 75
	1997	39 599	2 511		42 110	69 969	12 396		33 216	87 312	45,4	48,2	1,4	152 329	302	> 75
Politie Gelderland Zuid	1995	63 939	588		64 527	62 725	7 158			74 170	86,2	87,0	1,2	114 135	1 106	> 75
	1996	67 193	3 610		70 803	72 402	2 498			78 733	85,3	89,9	0,8	113 495	2 242	> 75
	1997	59 614	10 381		69 995	95 469	217			98 603	60,5	71,0	0,1	119 915	– 425	> 75
Politie Flevoland	1995	44 794	4 556		49 350	45 992	17 328		9 891	64 652	69,3	76,3	3,4	73 425	967	> 75
	1996	47 124	2 823		49 947	45 189	18 219		9 776	64 971	72,5	76,9	3,8	68 766	– 904	> 75
	1997	70 994	3 424		74 418	43 833	44 140		9 404	89 823	79,0	82,8	7,7	98 621	2 253	> 75
Politie Utrecht	1995	192 085	7 447		199 532	205 255	211			222 662	86,3	89,6	0,6	281 345	855	> 75
	1996	191 067	9 205		200 272	201 980	425			223 900	85,3	89,4	0,7	288 311	430	> 75
	1997	184 428	6 421		190 849	200 584	105			219 770	83,9	86,8	0,5	312 523	445	> 75
Politie Noord-Holland Noord	1995	56 754	2 469		59 223	71 847	1 301			75 472	75,2	78,5	0,2	113 092	– 2 240	> 75
	1996	52 742	4 659		57 401	68 726	77			71 763	73,5	80,0	0,2	119 472	1 782	> 75
	1997	50 355	6 199		56 554	77 749	20 284		34 300	100 881	49,9	56,1	2,3	128 697	4 035	> 75
Politie Gooi en Vechtstreek	1995	22 633	618		23 251	44 280	10 423		19 000	56 492	40,1	41,2	0,9	60 648	– 985	> 75
	1996	22 151	287		22 438	41 784	3 443		18 139	46 833	47,3	47,9	0,8	65 137	939	> 75
	1997	24 883	743		25 626	41 934	4 336		17 279	48 607	51,2	52,7	1,2	70 055	275	> 75
Politie Zaanstreek-Waterland	1995	41 178	93		41 271	37 334	7 518			45 372	90,8	91,0	2,0	64 279	1993	> 75
	1996	42 414	113		42 527	40 860	4 948			47 389	89,5	89,7	1,3	68 365	2 890	> 75
	1997	40 556	88		40 644	43 559	–450			44 383	91,4	91,6	0,2	71 691	53	> 75
Politie Kennemerland	1995	97 370	4 813		102 183	97 178	18 122			117 672	82,7	86,8	1,3	135 056	14 225	> 75
	1996	102 547	821		103 368	95 060	19 351			117 704	87,1	87,8	1,6	140 913	5 176	> 75
	1997	97 342	9 004		106 346	94 692	21 956			119 303	81,6	89,1	1,9	138 360	– 3 955	> 75
Politie Amsterdam-Amstelland	1995	409 764	2 900		412 664	326 985	129 383		53	468 903	87,4	88,0	2,5	598 290	59 585	> 75
	1996	432 379	29 357		461 736	344 664	165 264			525 515	82,3	87,9	2,8	563 732	23 467	> 75
	1997	462 170	33 905		496 075	367 436	173 212			558 475	82,8	88,8	3,1	601 299	27 863	> 75
Politie Hollands Midden	1995	71 760	2 072		73 832	76 879	5 364			85 733	83,7	86,1	0,7	148 192	456	> 75
	1996	70 440	2 235		72 675	74 288	8 040			85 245	82,6	85,3	0,9	150 859	343	> 75

Instelling	Jaar	Eigen vermogen totaal	Voorzie- ningen	Egali- satie- rekening	«Vermo- gen» totaal	Mate- riële vaste activa	Liquide midde- len + korto- pende beleg- gingen	Langlo- pende beleg- gingen	Langlo- pende schulden	Balans- totaal	Solvabi- liteit 1 (eigen vermo- gen/ba- lans- totaal)	Solvabi- liteit 2 (vermo- gen/ba- lans- totaal)	Liqui- teit (current ratio)	Baten	Resul- taat	«Publieke midde- len/baten: < 50%; 50%–75%; > 75%»
	1997	64 154	2 209		66 363	80 452	– 3 171			81 791	78,4	81,1	0,1	160 551	– 3 122	> 75
Politie Haaglanden	1995	247 571	167		247 738	291 666	159			311 628	79,4	79,5	0,2	385 232	7 306	> 75
	1996	254 069	5 667		259 736	289 201	160			312 804	81,2	83,0	0,3	418 287	2 974	> 75
	1997	265 823	9 235		275 058	288 556	62			305 376	87,0	90,1	0,4	430 723	– 496	> 75
Politie Rotterdam-Rijnmond	1995	440 419	8 473		448 892	406 650	62 432			487 963	90,3	92,0	2,1	533 915	18 080	> 75
	1996	432 282	9 973		442 255	422 051	49 350			485 358	89,1	91,1	1,5	558 381	18 782	> 75
	1997	428 102	15 784		443 886	416 358	62 967			492 186	87,0	90,2	1,6	563 162	9 407	> 75
Politie Zuid-Holland Zuid	1995	53 417	4 620		58 037	41 819	22 818		1 770	68 492	78,0	84,7	2,9	111 685	7 725	> 75
	1996	59 094	5 607		64 701	41 930	28 917		1 305	74 160	79,7	87,2	3,8	107 683	5 997	> 75
	1997	65 678	8 318		73 996	44 144	32 959		840	82 407	79,7	89,8	4,9	115 439	4 502	> 75
Politie Zeeland	1995	22 210	– 272		21 938	21 293	8 388			31 660	70,2	69,3	1,1	89 634	277	> 75
	1996	29 466	156		29 622	25 118	71 415		63 045	99 800	29,5	29,7	10,5	91 266	2 705	> 75
	1997	30 704	413		31 117	26 721	69 848		61 052	99 235	30,9	31,4	10,3	96 823	1 804	> 75
Politie Brabant-Noord	1995	82 369	1 827		84 196	68 935	22 718		2 303	96 907	85,0	86,9	2,7	125 484	3 353	> 75
	1996	85 494	3 417		88 911	78 846	17 744		2 336	99 809	85,7	88,1	2,4	127 893	3 801	> 75
	1997	86 363	7 229		93 592	92 044	9 833		756	105 905	81,5	88,4	1,2	137 066	3 035	> 75
Politie Midden en West Brabant	1995	49 061	31 578		80 639	119 093	99		486	126 986	38,6	63,5	0,2	245 831	3 180	> 75
	1996	56 837	34 023		90 860	138 337	2 013			148 308	38,3	61,3	0,2	267 077	4 201	> 75
	1997	49 740	37 199		86 939	146 259	3 173			157 932	31,5	55,0	0,2	267 485	– 427	> 75
Politie Brabant Zuid-Oost	1995	97 986	5 206		103 192	83 820	25 340	8		115 617	84,8	89,3	2,6	167 888	2 961	> 75
	1996	94 298	4 295		98 593	88 869	19 432			115 068	81,9	85,7	1,6	172 047	22	> 75
(excl. IRT/USD)	1997	96 934	5 019		101 953	104 389	6 978			118 818	81,6	85,8	0,8	173 115	5 063	> 75
Politie Limburg-Noord	1995	51 748	872		52 620	47 799	13 891		891	65 094	79,5	80,8	1,4	115 189	6 617	> 75
	1996	60 918	1 278		62 196	70 278	3 036		874	79 122	77,0	78,6	0,5	114 138	7 680	> 75
	1997	61 903	1 569		63 472	79 195	1 043		855	82 962	74,6	76,5	0,2	116 175	2 539	> 75
Politie Limburg-Zuid	1995	105 247	3 319		108 566	91 558	34 060		8 898	128 891	81,7	84,2	3,2	188 941	2 558	> 75
	1996	96 943	4 456		101 399	100 920	28 106		19 958	134 239	72,2	75,5	2,3	211 340	6 257	> 75
	1997	100 687	7 403		108 090	112 382	31 426		29 790	150 800	66,8	71,7	2,6	199 664	1 452	> 75
Totaal Cluster Politieregio's	1995	2 482 101	100 021		2 582 122	2 530 650	448 261		98 709	3 134 940	79,2	82,4	1,3	4 453 194	118 540	> 75
	1996	2 563 323	140 326		2 703 649	2 686 647	506 120		192 287	3 350 567	76,5	80,7	1,4	4 613 521	110 249	> 75
	1997	2 618 891	187 521		2 806 412	2 809 395	557 064		234 877	3 524 976	74,3	79,6	1,4	4 794 267	70 509	> 75
<i>Individuele RWT's</i>																
Landelijke selectie- en opleidingsinstituut Politie	1995	161 570	32 974		194 544	191 484	28 445		10 000	240 022	67,3	81,1	1,2	164 727	18,2	50–75
	1996	161 406	28 027		189 432	178 332	33 481		10 000	230 798	69,9	82,1	1,5	159 271	– 1 082	50–75
	1997	150 246	19 764		170 010	158 884	30 135	0		207 224	72,5	82,0	1,2	164 303	– 315	50–75
Totaal Ministerie van BZK	1995	2 643 671	132 995		2 776 666	2 722 134	476 706		108 709	3 374 962	78,3	82,3	1,3	4 617 921	118 558	> 75
	1996	2 724 729	168 353		2 893 081	2 864 979	539 601		202 287	3 581 365	76,1	80,8	1,4	4 772 792	109 167	> 75
	1997	2 769 137	207 285		2 976 422	2 968 279	587 199		234 877	3 732 200	74,2	79,7	1,4	4 958 570	70 194	> 75
Ministerie van Justitie																
<i>Raden voor Rechtsbijstand</i>																
Amsterdam	1995	– 8 100	16 658		8 558	831	12 654		831	92 983	– 8,7	9,2	1,1	131 123	807	> 75
	1996	– 15 081	20 060		4 979	777	6 521		777	88 045	– 17,1	5,7	1,1	125 971	– 7 081	> 75

Instelling	Jaar	Eigen vermogen totaal	Voorzie- ningen	Egali- satie- rekening	«Vermo- gen» totaal	Mate- riële vaste activa	Liquide midde- len + kortlo- pende beleg- gingen	Langlo- pende beleg- gingen	Langlo- pende schulden	Balans- totaal	Solvabi- liteit 1 (eigen vermo- gen/ba- lans- totaal)	Solvabi- liteit 2 (vermo- gen/ba- lans- totaal)	Liquidi- teit (current ratio)	Baten	Resul- taat	«Publieke midde- len/baten: < 50%; 50%–75%; > 75%»
Den Bosch	1997	– 7 495	15 614		8 119	699	9 970		699	90 352	– 8,3	9,0	1,1	144 846	7 744	> 75
	1995	– 2 152	10 377		8 225	692	10 646		692	49 468	– 4,4	16,6	1,2	78 618	4 741	> 75
	1996	– 392	6 611		6 219	607	6 326		607	46 901	– 0,8	13,3	1,1	77 106	1 760	> 75
Arnhem	1997	7 584	7 805		15 389	509	15 418		509	56 308	13,5	27,3	1,4	91 632	7 951	> 75
	1995	– 2 833	7 447		4 614	126	8 854		126	43 057	– 6,6	10,7	1,1	63 961	3 319	> 75
	1996	1 414	3 722		5 136	136	10 629		137	44 170	3,2	11,6	1,1	66 186	4 247	> 75
's-Gravenhage	1997	8 776	– 644		8 132	134	10 787		135	45 695	19,2	17,8	1,2	68 437	7 242	> 75
	1995	– 1 068	8 546		7 478	792	7 946		792	63 987	– 1,7	11,7	1,1	85 060	2 405	> 75
	1996	1 326	5 848		7 174	705	5 500		705	63 469	2,1	11,3	1,1	88 064	2 461	> 75
Leeuwarden	1997	8 536	– 1 830		6 706	608	9 067		608	66 852	12,8	10,0	1,1	93 714	7 213	> 75
	1995	677	3 405		4 082	452	3 970		452	20 179	3,4	20,2	1,3	32 088	2 061	> 75
	1996	2 646	2 778		5 424	400	4 893		400	21 385	12,4	25,4	1,3	31 268	1 969	> 75
Totaal Cluster Raden voor Rechtsbijstand	1997	2 977	1 510		4 487	343	6 479		343	23 014	12,9	19,5	1,2	31 703	2 538	> 75
	1995	– 13 476	46 433		32 957	2 893	44 070		2 893	269 674	– 5,0	12,2	1,1	390 850	13 333	> 75
	1996	– 10 087	39 019		28 932	2 625	33 869		2 626	263 970	– 3,8	11,0	1,1	388 595	3 356	> 75
	1997	20 378	22 455		42 833	2 293	51 721		2 294	282 221	7,2	15,2	1,2	430 332	32 688	> 75
<i>Individuele RWT's</i>																
Centraal Orgaan opvang Asielzoekers	1995	64 721	20 013		306 927	222 193	172 094		14 172	510 794	12,7	60,1	1,4	1 361 073	13 336	> 75
	1996	69 379	33 829		344 675	241 467	186 836		22 624	480 209	14,4	71,8	1,9	1 261 178	15 556	> 75
	1997	69 303	102 217		414 571	243 051	245 315		0	533 271	13,0	77,7	2,4	1 231 529	0	> 75
St. Reclassering Nederland	1995	12 710	40 271		32 479	85 460	56 280		539	93 704	13,6	91,2	7,5	162 773	2 551	> 75
	1996	15 863	37 510		37 642	91 015	54 088		519	101 374	15,6	89,8	5,7	154 899	3 005	> 75
	1997	13 244	47 784		108 745	49 518	67 167		500	124 280	10,7	87,5	4,6	190 314	3 333	> 75
Totaal Ministerie van Justitie	1995	63 955	106 717		425 344	260 343	272 444		17 604	874 172	7,3	48,7	1,4	1 914 696	29 220	> 75
	1996	75 155	110 358		464 622	284 416	274 773		4 701	845 553	8,9	54,9	1,5	1 804 672	21 917	> 75
	1997	102 925	172 456		566 149	294 862	364 203		2 794	939 772	11,0	60,2	1,7	1 852 175	36 021	> 75
Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid																
<i>Uitvoeringsinstellingen sociale zekerheid (lvi's)</i>																
SFB	1995	4 667	115 866		120 533		29 321			177 799	2,6	67,8	3,1			
	1996	18 419	119 714		138 133		39 215			215 430	8,5	64,1	2,8	288 761	9 085	> 75
	1997	33 025	88 848		121 873		197 896			237 546	13,9	51,3	2,1	280 821	9 940	> 75
GAK	1995	81 040	527 033		608 073	123 632	206 938		72 000	1 081 256	7,5	56,2	1,6			
	1996	105 718	595 055		700 773	111 348	4 618		18 080	971 195	10,9	72,2	1,8	1 886 445	24 678	> 75
	1997	107 307	612 324		719 631	88 204	131 123		0	940 509	11,4	76,5	2,1	1 791 554	1 589	> 75
CADANS	1995	5 000	252 353		257 353	0	53 029			361 770	1,4	71,1	1,0			
	1996	7 605	259 678		267 283	9 475	67 762			395 165	1,9	67,6	1,2	680 289	2 605	> 75
	1997	28 006	191 884		219 890	5 559	103 379			364 093	7,7	60,4	1,2	614 972	2 601	> 75
Totaal Cluster lvi's	1995	90 707	895 252		985 959	123 632	289 288		72 000	1 620 825	5,6	60,8	1,6	0	0	
	1996	131 742	974 447		1 106 189	120 823	111 595		18 080	1 581 790	8,3	69,9	1,8	2 855 495	36 368	> 75
	1997	168 338	893 056		1 061 394	93 763	432 398		0	1 542 148	10,9	68,8	1,8	2 687 347	14 130	> 75

Instelling	Jaar	Eigen vermogen totaal	Voorzie- ningen	Egali- satie- rekening	«Vermo- gen» totaal	Matе- riële vaste activa	Liquide midde- len + korto- pende beleg- gingen	Langlo- pende beleg- gingen	Langlo- pende schulden	Balans- totaal	Solvabi- liteit 1 (eigen vermo- gen/ba- lans- totaal)	Solvabi- liteit 2 (vermo- gen/ba- lans- totaal)	Liquidi- teit (current ratio)	Baten	Resul- taat	«Publieke midde- len/baten: < 50%; 50%–75%; > 75%»
<i>Individuele RWT's</i>																
Sociale Verzekeringsbank (SVB)	1995	0	57 200		57 200	212 077	1 612 819		160 902	1 866 315	0,0	3,1	1,0	548 424	0	> 75
	1996	0	117 177		191 894	169 170	1 652 687		169 170	1 821 853	0,0	7,1	1,1	578 115	0	> 75
	1997	0	105 299		105 299	210 070	1 570 487		165 683	1 892 823	0,0	5,6	1,0	531 250	0	> 75
	1995	– 361 194	357 881		– 3 313	285 638	185 200		44 447	758 430	– 47,6	– 0,4	0,7	2 057 008	385 589	> 75
	1996	– 120 049	338 137		218 088	243 804	183 014		45 423	784 382	– 15,3	27,8	1,0	2 022 426	241 145	50–75
Arbeidsvoorziening	1997	– 284 292	232 125		– 52 167	277 008	2 271		30 454	660 347	– 43,1	– 7,9	0,5	1 690 596	– 164 243	50–75
	1995	– 270 487	1 310 333		1 039 846	621 347	2 087 307		277 349	4 245 570	– 6,4	24,5	1,0	2 605 432	385 589	> 75
	1996	11 693	1 429 761		1 441 454	556 521	676 462		232 673	4 018 859	0,3	35,9	1,2	5 456 036	277 513	> 75
	1997	– 115 954	1 230 480		1 114 526	580 841	2 005 156		196 137	4 095 318	– 2,8	27,2	1,0	4 909 193	– 150 113	> 75
<i>Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport</i>																
<i>Ziektenfondsen</i>																
OWM RZG Zorgverzekeraar UA	1995	59 167	1 495		60 662	16 804	8 356		7 489	206 356	28,7	29,4	8,1	890 557	12 953	> 75
	1996	53 981	4 853		58 834	15 638	8 146		470	183 779	29,4	32,0	8,5	913 719	7 094	> 75
	1997	64 559	4 881		69 440	20 732	9 808		380	197 650	32,7	35,1	1,3	994 775	10 578	> 75
St. Ziektenfonds VGZ	1995	138 720	239 899		378 619	19 861	6 969	123 489	7 525	468 296	29,6	80,9	3,1	2 534 357	42 792	> 75
	1996	174 570	278 807		453 377	18 282	27 412	42 812	7 325	518 241	33,7	87,5	5,3	2 584 443	36 650	> 75
	1997	200 174	370 753		570 927	12 556	7 592	251 001	34 068	696 087	28,8	82,0	4,7	2 875 415	14 731	> 75
OWM OZ Zorgverzekeringen UA	1995	106 677	5 681		112 358	17 114	119 245	0		281 181	37,9	40,0	1,5	1 327 196	19 413	> 75
	1996	103 492	6 627		110 119	20 631	11 527	95 058		264 457	39,1	41,6	0,9	1 342 496	12 866	> 75
	1997	114 057	3 025		117 082	14 268	64 420	94 841		352 359	32,4	33,2	1,0	1 445 112	10 438	> 75
OWM Zorgverzekeraar TRIAS UA	1995	76 546	1 562		78 108	20 366	87 721	2 093		183 978	41,6	42,5	1,5	788 516	12 992	> 75
	1996	77 671	1 217		78 888	31 147	70 720	5 000		200 833	38,7	39,3	1,3	775 076	10 245	> 75
	1997	86 975	1 217		88 192	35 693	41 585	20 000		198 504	43,8	44,4	1,3	812 542	7 648	> 75
OWM Salland Zorg- verzekeringen UA	1995	9 884	721		10 605	14 093	12 613		6 482	32 932	30,0	32,2	1,2	176 235	2 566	> 75
	1996	11 876	714		12 590	11 776	5 997		5 946	37 726	31,5	33,4	1,4	190 010	2 223	> 75
	1997	14 561	835		15 396	10 269	5 648		5 411	38 283	38,0	40,2	1,6	208 289	2 685	> 75
OWM AZIVO UA	1995	20 936	2 400		23 336	7 118	10 045	10 000		72 711	28,8	32,1	1,1	271 254	4 565	> 75
	1996	20 593	5 873		26 466	8 152	3 211	11 452		74 169	27,8	35,7	1,1	279 229	2 354	> 75
	1997	22 621	6 384		29 005	8 658	1 007	10 918		82 220	27,5	35,3	1,2	321 203	2 084	> 75
Stichting AZVZ	1995	3 819			3 819		1 045	4 300		9 494	40,2	40,2	0,9	9 532	454	> 75
	1996	3 743			3 743		1 913	5 400		11 073	33,8	33,8	0,8	10 481	– 76	> 75
	1997	4 341			4 341		9 291	0		11 695	37,1	37,1	1,6	9 099	599	> 75
St. CZ Groep Ziektenfonds	1995	197 003	241 990		438 993	80 681	80 681	142 167		527 847	37,3	83,2	4,2	2 541 860	56 672	> 75
	1996	259 823	242 489		502 312	30 165	30 165	188 920		564 113	46,1	89,0	5,9	2 560 085	62 820	> 75
	1997	325 489	419 860		745 349		61 202	384 962		833 320	39,1	89,4	5,0	2 742 398	65 666	> 75
Het Anker UA	1995	– 70	41		– 29	39	48		1 500	1 519	– 4,6	– 1,9	30,8	158	– 66	> 75
	1996	– 128	460		332	25	73		1 500	1 899	– 6,7	17,5	28,0	1 508	– 58	> 75
	1997	– 366	834		468	13	73		1 450	2 108	– 17,4	22,2	11,0	3 544	– 238	> 75
OWM De Friesland Zorg- verzekeraar UA	1995	56 244			56 244	369	29 460	15 000		153 688	36,6	36,6	1,4	715 392	13 726	> 75

Instelling	Jaar	Eigen vermogen totaal	Voorzie- ningen	Egali- satie- rekening	«Vermo- gen» totaal	Mate- riële vaste activa	Liquide midde- len + kortlo- pende beleg- gingen	Langlo- pende beleg- gingen	Langlo- pende schulden	Balans- totaal	Solvabi- liteit 1 (eigen vermo- gen/ba- lans- totaal)	Solvabi- liteit 2 (vermo- gen/ba- lans- totaal)	Liquidi- teit (current ratio)	Baten	Resul- taat	«Publieke midde- len/baten: < 50%; 50%–75%; > 75%»
OWM Oost Nederland	1996	66 707			66 707	350	25 989	24 118	15 633	145 078	46,0	46,0	1,5	701 391	15 425	> 75
	1997	87 729			87 729	349	– 37 071	80 110	0	161 147	54,4	54,4	0,7	771 049	15 860	> 75
	1995	57 321	71		57 392	3 011	33 816	54 350		166 855	34,4	34,4	1,0	1 110 578	11 880	> 75
	1996	57 792	0		57 792	41	15 475	34 584		160 964	35,9	35,9	1,2	1 107 553	15 492	> 75
(per 01/09/97 gefuseerd met RZR tot AMICON)	1997	72 018	0		72 018	33	15 870	75 889		225 974	31,9	31,9	0,8	1 174 498	14 405	> 75
OWM Zorg en Zekerheid UA	1995	67 168	1 911		69 079	37 270	41 058	25 746	25 780	201 930	33,3	34,2	1,3	949 710	20 617	> 75
	1996	85 918	2 231		88 149	39 277	3 778	68 791	24 920	272 842	31,5	32,3	1,0	1 044 935	18 750	> 75
	1997	90 251	2 553		92 804	38 821	7 899	95 970	30 000	263 814	31,8	32,7	0,9	1 046 837	4 332	> 75
	1995	85 923	98 520		184 443	4 237	83 209	0		199 167	43,1	92,6	13,1	1 130 815	22 452	> 75
OWM RZR Zorgverzekeraar	1996	60 638	121 667		182 305	5 078	8 205	86 228		217 315	27,9	83,9	3,6	1 131 337	4 177	> 75
(per 01/09/97 gefuseerd met Oost Ned. tot AMICON)	1997	87 012	101 688		188 680	5 068	17 940	90 911		224 992	38,7	83,9	3,6	1 203 377	27 782	> 75
OWM OLM Het Groene Land	1995	65 148	6 925	906	72 979	14 882	147 269	15 000		298 622	21,8	24,4	1,2	1 331 212	12 748	> 75
	1996	74 171	3 493	0	77 664	14 882	911	141 283		336 561	22,0	23,1	0,7	1 386 396	23 837	> 75
	1997	133 027	7 423	0	140 450	31 332	17 326	181 633		396 932	33,5	35,4	0,7	1 479 477	48 052	> 75
	1995	54 546	1 500		56 046		71 567	47 983		226 542	24,1	24,7	1,0	883 478	4 417	> 75
OWM Nuts Zorgverzekeringen UA	1996	56 992	2 950		59 942		19 104	125 651		327 716	17,4	18,3	0,7	892 450	4 544	> 75
	1997	66 795	2 950		69 745		7 902	144 286		297 339	22,5	23,5	0,6	884 374	8 480	> 75
	1995	31 311	238		31 549	1 519	32 994	0		83 297	37,6	37,9	1,6	524 476	9 578	> 75
	1996	42 877	113		42 990	2 298	28 873	0		98 898	43,4	43,5	1,7	497 045	11 566	> 75
OWM Univè Zorgverzekeraar UA	1997	56 467	37		56 504	2 431	21 760	42 350		115 896	48,7	48,8	1,2	536 201	12 720	> 75
	1995	46 300	14 475		60 775	10 835	0	0		170 997	27,1	35,5	1,6	722 297	7 702	> 75
	1996	57 499	4 698		62 197	10 578	20 127	28 841		194 818	29,5	31,9	1,3	783 133	11 689	> 75
	1997	72 326	291		72 617	10 130	0	48 044		223 823	32,3	32,4	1,1	875 632	14 827	> 75
OWM ANOVA Zorg verzekeringen UA	1995	48 956	9 269		58 225	26 008	31 833	11 059		215 017	22,8	27,1	1,1	1 376 507	8 847	> 75
	1996	56 905	5 144		62 049	30 094	51 472	65		229 959	24,7	27,0	1,2	1 383 203	24 785	> 75
	1997	70 045	7 386		77 431	46 266	118 928	31		259 854	27,0	29,8	1,1	1 427 264	13 140	> 75
	1995	93 219	7 627		100 846	9 572	119 801	52 400		244 406	38,1	41,3	1,2	1 257 702	11 632	> 75
OWM ZAO Zorgverzekeringen UA	1996	99 527	4 000		103 527	9 109	53 591	42 597		256 264	38,8	40,4	1,3	1 298 530	6 308	> 75
	1997	104 569	10 801		115 370	8 507	52 320	41 734		314 089	33,3	36,7	1,3	1 387 084	4 615	> 75
	1995	– 3 105			– 3 105	28	6 288			30 036	– 10,3	– 10,3	1,1	68 948	1 195	> 75
	1996	– 5 604			– 5 604		4 072			8 000	– 17,5	– 17,5	1,1	81 808	– 1 560	> 75
Zilv. Kruis verz. Spaarneland	1997	– 4 097			– 4 097		1 775			34 045	– 12,0	– 12,0	1,1	112 554	1 507	> 75
	1995	54 137	49 834		103 971	8 200	78	115 462		248 200	21,8	41,9	0,7	617 207	– 1 895	> 75
	1996	70 691	60 055		130 746	7 500	23	54 856		343 400	20,6	38,1	1,1	625 880	11 228	> 75
	1997	94 357	55 797		150 154	0	15 176	71 196		314 723	30,0	47,7	1,1	629 466	4 936	> 75
Onderlinge ONVZ Zorg verzekeraar UA	1995	– 17	0		– 17	0				0	0	0	0,0	0	– 17	> 75
Zilveren Kruis Ziekenfonds (Noordwijk)	1996	– 752	0		– 752	3				1 852	– 68,1	– 68,1	275,3	0	– 736	> 75
	1997	– 2 198	796		– 1 402	2				3 719	– 59,1	– 37,7	2,0	3 978	– 1 446	> 75
	1995	10 573	88 301		98 874		6 255	0		132 663	8,0	74,5	3,9	342 458	12 803	> 75
	1996	7 184	76 380		83 564		9 649	91 254		164 716	4,4	50,7	0,9	293 260	17	> 75
OWM Ziekenfonds PMVZ UA	1997	18 108	48 375		66 483		34 619	118 688		482 471	3,8	13,8	0,9	491 840	11 904	> 75
	1995	17 630	987		18 617					18 617	94,7	100,0		440 752	4 144	> 75

Instelling	Jaar	Eigen vermogen totaal	Voorzieningen	Egalisatie-rekening	«Vermogen» totaal	Materiële vaste activa	Liquide middelen + kortlopende beleggingen	Langlopende schulden	Balans-totaal	Solvabiliteit 1 (eigen vermogen/balans-totaal)	Solvabiliteit 2 (vermogen/balans-totaal)	Liquiditeit (current ratio)	Baten	Resultaat	«Publieke middenlen/baten: < 50%; 50%–75%; > 75%»
Zilveren Kruis Zorgverzekeraar	1986	23 133	915		24 048				24 048	96,2	100,0		459 782	5 907	> 75
	1997	26 075	837		26 912			16 000	26 912	96,9	100,0		472 390	2 994	> 75
	1995	157 666	130 945		288 611	12 500	9 725	197 843	492 201	32,0	58,6	1,0	1 187 439	17 742	> 75
	1996	181 438	172 034		353 472	12 600	9 815	201 521	1 003 209	18,1	35,2	1,1	1 224 268	12 209	> 75
	1997	239 813	121 550		361 363	0	16 418	271 248	1 144 615	21,0	31,6	0,9	1 318 219	4 538	> 75
	1995	1 122			1 122		1 066		1 239	90,6	90,6	10,6	318	453	> 75
	1996	1 333			1 333		117		2 789	47,8	47,8	1,9	4 731	211	> 75
	1997	1 786			1 786		17		4 409	40,5	40,5	1,7	7 306	33	> 75
	1995	57 421	14 010		71 431	26 933	59 539	26 059	352 363	16,3	20,3	1,0	1 351 114	13 293	> 75
	1996	51 358	16 169		67 527	23 919	41 027	250	212 096	24,2	31,8	1,1	1 308 012	8 982	> 75
OWM Ziekenfonds TopZorg UA	1997	57 360	14 865		72 225	23 366	44 399	250	282 884	20,3	25,5	1,1	1 345 212	4 824	> 75
	1995	1 472	4 735		6 207				7 642	19,3	81,2	2,9	19 640	355	> 75
	1996	1 493	4 686		6 159				7 904	18,9	77,9	4,3	23 260	21	> 75
(cijfers 1997 opgenomen in Holding Geovè)	1997														
OWM PRO-LIFE	1995				0										
(in 1996 opgericht)	1996	209	0		209		2 274		2 288	9,1	9,1	1,1	4 992	209	> 75
	1997	209	816		1 025		416		4 551	4,6	22,5	1,3	10 503	0	> 75
Totaal Cluster Ziekenfondsen	1995	1 515 717	923 137	906	2 439 760	250 759	1 000 681	842 951	5 027 796	30,1	48,5	1,4	22 549 708	324 013	> 75
	1996	1 695 130	1 710 252	0	3 405 382	261 590	592 786	1 248 681	6 677 653	25,4	51,0	1,3	22 909 013	306 989	> 75
	1997	2 104 063	1 183 934	0	3 287 997	268 494	536 320	2 040 062	7 214 415	29,2	45,6	1,1	24 589 638	307 694	> 75
<i>Individuele RWT's</i>															
Stichting uitvoering omslag-regelingen (v/h WVTZ)	1995		694 697		694 697	210	139 140		787 370	0,0	88,2	8,5	2 582 437	148 729	> 75
	1996		949 034		949 034	215	113 799		979 456	0,0	96,9	32,2	2 245 036	239 633	> 75
	1997		923 271		923 271	68	110 441		956 969	0,0	96,5	28,4	2 538 173	-40 375	> 75
CvZ (v/h Ziekenfondsraad)	1995	0	968		968	32 484	15 269		3 500 606	0,0	0,0	1,0	192 632	0	> 75
	1996	0	4 300		4 300	30 700	21 200		3 444 500	0,0	0,1	1,0	178 200	0	> 75
	1997	3 300	3 900		7 200	28 500	227 800		4 233 400	0,1	0,2	1,0	194 600	0	> 75
Totaal Ministerie van VWS	1995	1 515 717	1 618 802	906	3 135 425	283 453	1 155 090	842 951	9 315 772	16,3	33,7	1,3	25 324 777	472 742	> 75
	1996	1 695 130	2 663 586	0	4 358 716	292 505	727 785	1 248 681	11 101 609	15,3	39,3	1,3	25 332 249	546 622	> 75
	1997	2 107 363	2 111 105	0	4 218 468	297 062	874 561	2 040 062	12 404 784	17,0	34,0	1,2	27 322 411	267 319	> 75
Ministerie van Buitenlandse Zaken															
Ned. Financierings-Maatschappij voor Ontwikkelingslanden N.V.	1995	782 600	6 299		788 899	5 660	80 881	64 650	1 617 147	48,4	48,8	1,0	93 553	21 358	< 50
	1996	790 898	6 038		796 936	5 257	72 134	148 340	1 876 934	42,1	42,5	0,6	117 609	27 994	< 50
	1997	936 775	5 635		942 410	5 022	250 998	193 216	2 192 321	42,7	43,0	0,8	141 520	31 377	< 50
Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer															
Het Kadaster	1995	165 300	377 900		543 200	58 500	300	426 500	734 000	22,5	74,0	0,7	484 000	20 400	> 75
	1996	254 600	348 500		603 100	63 300	4 300	559 700	796 300	32,0	75,7	0,7	489 200	89 300	> 75
	1997	374 600	321 800		696 400	97 400	14 100	39 300	921 400	40,7	75,6	0,7	532 400	120 000	> 75
Centraal Fonds Volkshuisvesting	1995	186 592	293 383		479 975	0	403 909	55 850	482 502	38,7	99,5	168,8	47 966	-240 522	< 50
	1996	225 909	380 830		606 739	49	518 353	62 500	611 740	36,9	99,2	109,8	149 394	39 317	> 75

Instelling	Jaar	Eigen vermogen totaal	Voorzie- ningen	Egali- satie- rekening	«Vermo- gen» totaal	Mate- riële vaste activa	Liquide midde- len + kortlo- pende beleg- gingen	Langlo- pende beleg- gingen	Langlo- pende schulden	Balans- totaal	Solvabi- liteit 1 (eigen vermo- gen/ba- lans- totaal)	Solvabi- liteit 2 (vermo- gen/ba- lans- totaal)	Liquidi- teit (current ratio)	Baten	Resul- taat	«Publieke midde- len/baten: < 50%; 50%–75%; > 75%»
Totaal Ministerie van VROM	1997	119 224	627 261		746 485	485	665 642	46 250		758 301	15,7	98,4	60,2	160 505	– 106 685	> 75
	1995	351 892	671 283		1 023 175	58 500	404 209	482 350	21 700	1 216 502	28,9	84,1	3,1	531 966	– 220 122	> 75
	1996	480 509	729 330		1 209 839	63 349	522 653	622 200	21 800	1 408 040	34,1	85,9	3,8	638 594	128 617	> 75
	1997	493 824	949 061		1 442 885	97 885	679 742	703 350	39 300	1 679 701	29,4	85,9	4,3	692 905	13 315	> 75
Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij	1995	448 558			448 558	1 403 385	0			1 411 503	31,8	31,8	0,0	357 612	– 6 072	> 75
	1996	469 742			469 742	1 511 798	784			1 521 522	30,9	30,9	0,0	355 570	– 89 839	> 75
	1997	494 177			494 177	1 676 375	171			1 687 031	29,3	29,3	0,0	298 620	– 143 487	> 75
Ministerie van Economische Zaken	1995	– 399 690	1 008		– 398 682	211	2		686 000	748 714	– 53,4	– 53,2	1,6	164 681	– 10 188	> 75
	1996	– 114 672	876		– 113 796	181	0		635 000	1 075 118	– 10,7	– 10,6	1,9	159 039	14 228	> 75
	1997	– 322 437	922		– 321 515	177	2		650 000	846 097	– 38,1	– 38,0	1,6	155 423	9 072	> 75
	1995	29 325	7 066		36 391	7 679	70 275		103 495	192 708	15,2	18,9	1,8	287 050	2 493	> 75
	1996	23 234	8 098		31 332	10 166	108 430		110 186	235 455	9,9	13,3	1,4	245 772	– 6 091	> 75
	1997	24 336	7 658		31 994	12 459	90 600		111 844	221 438	11,0	14,4	1,5	287 772	2 204	> 75
	1995	– 370 365	8 074		– 362 291	7 890	70 277		789 495	941 422	– 39,3	– 38,5	1,6	451 731	– 7 695	> 75
	1996	– 91 438	8 974		– 82 464	10 347	108 430		745 186	1 310 573	– 7,0	– 6,3	1,9	404 811	8 137	> 75
	1997	– 298 101	8 580		– 289 521	12 636	90 602		761 844	1 067 535	– 27,9	– 27,1	1,6	443 195	11 276	> 75
Ministerie van Verkeer en Waterstaat	1995	633 816	202 263	73 065	909 164	1 331 751	167 778		503 996	1 806 293	35,1	50,3	1,2	2 281 801	34 971	> 75
	1996	636 461	177 548	59 370	873 379	1 299 307	157 875		454 169	1 779 909	35,8	49,1	1,0	2 370 232	12 108	50–75
	1997	488 525	389 077	47 596	925 198	1 201 979	153 900		408 801	1 780 694	27,4	52,0	1,3	2 494 471	– 146 574	50–75
	1995				0											
	1996	50 842	820		51 662	67 223	34 181			122 744	41,4	42,1	0,8	144 687	40 842	> 75
	1997	74 907	10 184		85 091	79 121	14 245			124 239	60,3	68,5	1,2	264 495	24 065	> 75
Totaal Ministerie van V&W	1995	633 816	202 263	73 065	909 164	1 331 751	167 778		503 996	1 806 293	35,1	50,3	1,2	2 281 801	34 971	> 75
	1996	687 303	178 368	59 370	925 041	1 366 530	192 056		454 169	1 902 653	36,1	48,6	1,0	2 514 919	52 950	> 75
	1997	563 432	399 261	47 596	1 010 289	1 281 100	168 145		408 801	1 904 933	29,6	53,0	1,3	2 758 966	– 122 509	> 75
Ministerie van Financiën	1995	0	97 500		97 500	523	19 345			99 587	0,0	97,9	10,3	97 800	4 882	> 75
	1996	0	117 700		117 700	832	19 861			119 679	0,0	98,3	11,4	99 251	– 12 783	> 75
	1997	0	125 200		125 200	623	19 135			127 398	0,0	98,3	10,5	103 628	– 4 704	> 75
Totaal geselecteerde RWT's	1995	15 140 613	6 050 049,8	885 579	22 056 241,8	18 566 305,6	7 566 210,9	1 735 352	5 975 984	44 000 232,9	34,4	50,1	1,3	55 288 753,6	1 077 346,2	> 75
	1996	16 155 909	7 458 839,5	864 822	24 479 570,5	19 361 045	6 240 632,1	2 601 372	6 625 171	48 147 479	33,6	50,8	1,3	59 572 903	1 241 616,2	> 75
	1997	16 564 669,9	7 520 630,9	850 122	24 935 422,8	20 216 122,1	8 456 715,8	3 501 362	6 700 301	51 651 224,8	32,1	48,3	1,2	62 519 356,2	304 854,1	> 75

Instelling	Jaar	Eigen vermogen totaal	Voorzie- ningen	Egali- satie- rekening	«Vermo- gen» totaal	Mate- riële vaste activa	Liquide midde- len + kortlo- pende beleg- gingen	Langlo- pende beleg- gingen	Langlo- pende schulden	Balans- totaal	Solvabi- liteit 1 (eigen vermo- gen/ba- lans- totaal)	Solvabi- liteit 2 (vermo- gen/ba- lans- totaal)	Liquidi- teit (current ratio)	Baten	Resultaat	«Publieke midde- len/baten; < 50%; 50%—75%; > 75%»
Totaal RWT's minus 3 fondsen (Suo, CvZ, SVb)																
	1995	15 140 613	5 297 184,8	865 579	21 303 376,8	18 321 535,6	5 798 982,9	1 735 352	5 815 082	37 845 941,9	40,0	56,3	1,3	51 965 260,6	928 617,2	> 75
	1996	16 155 909	6 388 328,5	864 822	23 409 059,5	19 138 236	5 723 780,1	2 601 372	6 456 001	42 070 836	38,4	55,6	1,3	56 571 552	1 001 983,2	> 75
	1997	16 561 369,9	6 488 160,9	850 122	23 899 652,8	19 977 484,1	6 547 987,8	3 501 362	6 534 618	44 568 032,8	37,2	53,6	1,2	59 255 333,2	345 229,1	> 75

BIJLAGE 9
OVERZICHT BELEGGEN EN UITLENEN 1997 (bedragen x f 1 000) (grijs totaalcijfers aansluitend op bijlage 8)

Instellingen op afstand van het Rijk	Kas, bank, giro en deposito's	Kortlopende beleggingen/effecten			Totaal liquide middelen en (kortlopende) effecten	Langlopende beleggingen/effecten			Leningen aan derden (uitgeven gelden)	Deposito's > 1 jaar	Totaal financiële vaste activa (langlopend)	Uitgeven leningen aan geleerden	Overige uitgaven leningen
		Obligaties	Aandelen	Overig		Obligaties	Aandelen	Overig					
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen													
Universiteiten													
– Universiteit Twente	84 700		5 700		5 700						21 600		4 300
– Erasmus universiteit	68 600	4 900	1 000		5 900							5 200	
– Vrije Universiteit	178 200	29 500			29 500							7 600	
– Katholieke Universiteit Nijmegen	77 329	99 493	6 464		105 957							300	
– Universiteit Wageningen (= LNV)	19 800												
– Universiteit van Utrecht	200 821	85 115			85 115							1 337	
– Universiteit van Maastricht	25 341											550	
– Technische Universiteit Eindhoven	93 200	30 100			30 100								1 700
– Universiteit van Amsterdam	147 700	28 200			28 200							1 200	
– Rijksuniversiteit Groningen	75 861	61 911	76		61 986							1 937	
– Technische Universiteit Delft	231 039			1 772	1 772							4 079	17
– Katholieke Universiteit Brabant	78 702											481	
– Universiteit Leiden	60 400				60 400						15 000	900	
– Open Universiteit Nederland	6 800	39 600			39 600								
Totaal Universiteiten	1 348 493	378 819	13 240	1 772	393 830		0	7 076	73 369	0	71 500	23 584	6 017
Hogescholen													
– Rijkshogeschool IJsselland	611												
– Katholieke PABO Zwolle	5 818												
– HS voor Economische Studies Rotterdam	3 663	7 035			7 035								
				</									

Instellingen op afstand van het Rijk	Kas, bank, giro en deposito's	Kortlopende beleggingen/effecten			Totaal liquide middelen en (kortlopende) effecten	Langlopende beleggingen/effecten			Leningen aan derden (uitgegeven gelden)	Deposito's > 1 jaar	Totaal financiële vaste activa (langlopend)	Uitgegeven leningen aan geliaerden	Overige uitgegeven leningen
		Obligaties	Aandelen	Overig		Obligaties	Aandelen	Overig					
– Hogeschool voor de Kunsten Utrecht	4 615				4 615								622
– Hogeschool Dierenoord	2 049				2 049								
– Chr. Hogeschool Windesheim	23 666				23 666	35		35		6 000	6 035	82	1 505
– Gerrit Rietveld Academie	2 297				2 297								
– Academie voor beeldende Kunst	302				302								
– Hogeschool De Horst	990				990								14
– RK Technische Hogeschool Rijswijk	11 605	1 056			12 661								
– Hotelschool Den Haag	5 694				5 694								
– The Design Academy	2 040				2 040							375	
– Hogeschool Holland	26 314				26 314	4 300					4 300		3 500
– Hogeschool Alkmaar	16 246				16 246								
– Hogeschool Helicon	1 759				1 759								78
– Hogeschool West-Brabant	8 602	480			9 082							40 524	537
– Pedagogische HS «De Kempel»	2 063	893			2 956								
– Hogeschool Edith Stein	3 014				3 014								
– Hogeschool Domstad	1 868				1 868								
– Hogeschool Iselinge	3 069				3 069								
– PC Hogeschool Marnix Academie	3 745				3 745								
– Hogeschool voor Muziek en Theater													
– Rotterdam	2 790				2 790								
– Chr. Hogeschool de Driestar	4 851				4 851								
– HS voor Economische Studies A'dam	43 741			13	43 754								
– Hogeschool Drenthe	7 996	1 876			9 872								
– Hogeschool voor de Kunsten Arnhem	1 666				1 666								6

Instellingen op afstand van het Rijk	Kas, bank, giro en deposito's	Kortlopende beleggingen/effecten			Totaal liquide middelen en (kortlopende) effecten	Langlopende beleggingen/effecten			Leningen aan derden (uitgeven gelden)	Deposito's > 1 jaar	Totaal financiële vaste activa (langlopend)	Uitgeven leningen aan gelieferden	Overige uitgegeven leningen
		Obligaties	Aandelen	Overig		Obligaties	Aandelen	Overig					
– Hogeschool Midden-Brabant	12 585				12 585							1 372	
– Hogeschool Zeeland	4 198				4 198							125	
– Constantijn Huygens HS	2 712				2 712								
– Amsterdamse HS voor de Kunsten	14 353				14 353								
– Hogeschool 's-Hertogenbosch	20 255				20 255								12 433
– Hogeschool van Amsterdam	12 374				12 374								
– Leidse Hogeschool	30 614	5 000			35 614								
– Ichthus Hogeschool	39 626				39 626								
– Hogeschool Haarlem	15 182				15 182				6 000		6 000		210
– Hogeschool Maastricht	13 568				13 568								
– Hogeschool I-Pabo A'dam/Alkmaar	2 834				2 834				1 493		1 493		
– Nat. HS voor Toerisme en Verkeer	6 902				6 902								
– Noordelijke Hogeschool Leeuwarden	1 786				1 786								
– Haagse Hogeschool	42 994				42 994					1 066	1 066		
– Christelijke HS	19 158				19 158								
– Noord-Nederland													
– Gereformeerde Hogeschool	949				949								
– Hogeschool Rotterdam & Omstreken	38 333				38 333								
– Hogeschool Enschede	2 810				2 810								110
– HS v Beeldende Kunst, Muziek en Dans	19 883				19 883								
– Chr. Hogeschool Edle	33				33								41
– Hanze Hogeschool	69 633			1 000	70 633								
– Hogeschool van Utrecht	24 192				24 192								65

Instellingen op afstand van het Rijk	Kas, bank, giro en deposito's	Kortlopende beleggingen/effecten			Totaal liquide middelen en (kortlopende) effecten	Langlopende beleggingen/effecten			Leningen aan derden (uitgeven gelden)	Deposito's > 1 jaar	Totaal financiële vaste activa (langlopend)	Uitgeven leningen aan gelieferden	Overige uitgegeven leningen
		Obligaties	Aandelen	Overig		Obligaties	Aandelen	Overig					
– Hogeschool Limburg	48 051	743			48 794	4 465		755	5 220	3 000	8 220		412
– HS v Arnhem en Nijmegen	64 455	2 290			66 745								94
– Stichting Fontys	57 296		13 711		71 007	50 291			50 291		50 291		78 857
Totaal Hogescholen	755 850	19 373	13 711	1 013	789 947	68 211	0	755	68 966	0	79 032	42 478	98 484
<i>Academische ziekenhuizen</i>													
– Academisch Ziekenhuis Groningen	78				78							3 775	
– Academisch Ziekenhuis Rotterdam	56 226	1 991			58 218								
– Academisch Ziekenhuis Vrije Universiteit	0				0							5 824	
– Academisch Ziekenhuis Leiden	3 961	500			4 461							6 440	
– Academisch Medisch Centrum	37 859				37 859							1 252	
– Academisch Ziekenhuis Maastricht	18 116			10 181	28 297								
– Academisch Ziekenhuis Utrecht	17 453				17 453							1 543	
– Academisch Ziekenhuis Nijmegen	358				358								
Totaal Academische Ziekenhuizen	134 051	1 991	500	10 181	146 724	0	0	0	0	0	0	18 834	0
<i>Omroepverenigingen</i>													
– NCRV	9 867				9 867	47 012	8 963		55 975		55 975	1 498	593
– AVRO	4 408				4 408	47 027	14 661		61 688	8 880	70 568		
– EO	8 864				8 864								291
– VPRO	36 932				36 932								
– VARA	62 672			24 960	87 632								
– KRO	16 202				16 202	42 184	4 616		46 800		46 800	2 089	160
– TROS	990			2 120	3 109							4 962	
Totaal Omroepverenigingen	139 935	0	0	27 080	167 014	136 223	28 240	0	164 463	0	173 343	8 549	1 044

Instellingen op afstand van het Rijk	Kas, bank, giro en deposito's	Kortlopende beleggingen/effecten			Totaal liquide middelen en (kortlopende) effecten	Langlopende beleggingen/effecten			Leningen aan derden (uitgegeven gelden)	Deposito's > 1 jaar	Totaal financiële vaste activa (langlopend)	Uitgegeven leningen aan geliaerden	Overige uitgegeven leningen
		Obligaties	Aandelen	Overig		Obligaties	Aandelen	Overig					
<i>Rijksmuseum instellingen</i>													
– Rijksmuseum van Oudheden	765				765								
– Rijksmuseum Twente	1 222				1 222								
– Joods Historisch museum	789				789								
– Rijksmuseum voor Volkenkunde	10 176				10 176								
– Kroller-Moller museum	2 080				2 080								
– Scheepvaartmuseum Amsterdam	1 594				1 594								
– Rijksbureau voor kunsthistorische doc.	2 489				2 489								
– Van Gogh Museum	2 886				2 886								
– Rijksmuseum Amsterdam	13 200				13 200								
– Museum Meermanno-Westreenianum	613				613								
– St. Afrika museum	17				17								
– St. Museum Catharijneconvent	1 503				1 503								
– St. Rijksmuseum Het Zuiderzeemuseum	2 519				2 519								
– St. Nationaal Natuurhistorisch Museum	19 138				19 138								
– St. Nederlands Openlucht museum	2 059			5 360	7 419								
– Paleis het Loo	1 623				1 623								
– Mauritshuis	3 866		784		4 650								
– Teylers museum	1 876				1 876								
– Koninklijk Penningkabinet	438				438								
– Boerhaave	1 216				1 216								
Totaal Rijksmuseum instellingen	70 069	5 360	784	0	6 144	0	0	0	0	0	0	0	75

Instellingen op afstand van het Rijk	Kas, bank, giro en deposito's	Kortlopende beleggingen/effecten			Totaal liquide middelen en (kortlopende) effecten	Langlopende beleggingen/effecten			Leningen aan derden (uitgeven gelden)	Deposito's > 1 jaar	Totaal financiële vaste activa (langlopend)	Uitgegeven leningen aan gelieferden	Overige uitgegeven leningen
		Obligaties	Aandelen	Overig		Obligaties	Aandelen	Overig					
<i>Individuele RWT's</i>													
– Informatie Beheer Groep	55 056				55 056								
– NWO	157 833				157 833								
– KNAW	73 800				73 800								
– TNO	65 385	142 508			207 893	10 000		54 930	21 000	37 350	68 350	5 201	9 058
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksangelegenheden													
<i>Politiergio's</i>													
– Politie Amsterdam-Anstelland	158 965		14 247		173 212								
– Politie Groningen	6 800				6 800								
– Politie Friesland	49				49								
– Politie Drenthe	11 755				11 755								
– Politie IJsselland	32 208				32 208								
– Politie Noord-Holland Noord	20 284				20 284								
– Politie Gooi en Vechtstreek	4 336				4 336								
– Politie Zaanstreek-Waterland	– 450				– 450								
– Politie Kennemerland	21 956				21 956								
– Politie Noord- en Oost Gelderland	14 911				14 911								
– Politie Gelderland Midden	12 396				12 396								
– Politie Gelderland Zuid	217				217								
– Politie Limburg-Noord	1 043				1 043							406	
– Politie Hollands Midden	– 3 171				– 3 171								
– Politie Brabant-Noord	9 833				9 833								
– Politie Midden- en West Brabant	3 173				3 173								
– Politie Twente	27				27								
– Politie Utrecht	105				105								
– Politie Haaglanden	62				62								
– Politie Brabant Zuid-Oost	6 978				6 978							5 467	6 110
												1 000	90

Instellingen op afstand van het Rijk	Kas, bank, giro en deposito's	Kortlopende beleggingen/effecten			Totaal liquide middelen en (kortlopende) effecten	Langlopende beleggingen/effecten			Leningen aan derden (uitgegeven gelden)	Deposito's > 1 jaar	Totaal financiële vaste activa (langlopend)	Uitgegeven leningen aan gelieferden	Overige uitgegeven leningen
		Obligaties	Aandelen	Overig		Obligaties	Aandelen	Overig					
– Politie Limburg-Zuid	31 426				31 426								4 468
– Politie Zeeland	69 848				69 848								
– Politie Flevoland	44 140				44 140								
– Politie Zuid-Holland													
– Politie Zuid	32 959				32 959								
– Politie Rotterdam-Rijnmond	62 967				62 967								
Totaal Politieregio's	542 817	0	14 247	0	14 247	0	0	0	0	0	0	6 873	10 668
<i>Individuele RWT's</i>													
– LSOP	30 135				30 135								
Ministerie van Justitie													
<i>Raden voor Rechtsbijstand</i>													
– Amsterdam	9 970				9 970								
– Den Bosch	15 418				15 418								
– Arnhem	10 787				10 787								
– 's-Gravenhage	9 067				9 067								
– Leeuwarden	6 479				6 479								
Totaal Raden voor Rechtsbijstand	51 721	0	0	0	51 721	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>Individuele RWT's</i>													
– Centraal Orgaan opvang Asielzoekers	245 315				245 315								
– St. Reclassering Nederland	67 167				67 167								526
Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid													
<i>Uitvoeringsinstellingen sociale zekerheid (uvi's)</i>													
– SFB	197 896				197 896								
– GAK	131 123				131 123								
– CADANS	103 379				103 379								
Totaal Uvi's	432 398	0	0	0	432 398	0	0	0	0	0	0	0	0

Instellingen op afstand van het Rijk	Kas, bank, giro en deposito's	Kortlopende beleggingen/effecten			Totaal liquide middelen en (kortlopende) effecten	Langlopende beleggingen/effecten			Leningen aan derden (uitgegeven gelden)	Deposito's > 1 jaar	Totaal financiële vaste activa (langlopend)	Uitgegeven leningen aan gelieferden	Overige uitgegeven leningen
		Obligaties	Aandelen	Overig		Obligaties	Aandelen	Overig					
<i>Individuele RWT's</i>													
– Sociale Verzekeringsbank (SVb)	1 570 487				1 570 487								
– Arbeidsvoorziening	2 271				2 271								
Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport													
<i>Ziektenfondsen</i>													
– OWM RZG	9 808				9 808								4 989
– Zorgverzekeraar UA													
– St. Ziektenfonds VGZ	7 592				7 592	144 701	98 764			7 536	251 001		
– OWM OZ Zorgverzekeringen UA	64 420				64 420			94 841			94 841		2 169
– OWM Zorgverzekeraar TRIAS UA	41 585				41 585	20 000					20 000		53
– OWM AZIVO UA	1 007				1 007	10 918					10 918		617
– St. CZ Groep Ziektenfonds	61 202				61 202	44 879	21 726			314 179	384 962		
– OWM De Friesland Zorgverzekeraar UA	– 37 071				– 37 071	56 244	23 866				80 110	20 270	8 426
– OWM Oost Nederland	15 870				15 870	59 681	16 208				75 889	18 800	408
– OWM Zorg en Zekerheid	7 899				7 899						95 970		287
– OWM RZR	17 940				17 940	70 842	15 069			5 000	90 911		
– OWM OLM Het Groene Land	17 326				17 326	128 445	51 785			1 403	181 633		
– Zorgverzekeraar DSW	21 760				21 760	30 134	12 160	56			42 350		710
– OWM Unive	0				0	48 044					48 044		
– Zorgverzekeraar UA											31	900	2 056
– OWM ANOVA	118 928				118 928			31					
– Zorgverz. UA													
– OWM ZAO													
– Zorgverzekeringen UA	52 320				52 320						41 734		1 322
– Zilveren Kruis													
– Spaarneland	15 176				15 176	24 492			46 704		71 196		
– Zilveren Kruis													
– Noordwijk	34 619				34 619	113 688			5 000		118 688		
– Zilveren Kruis													
– Rijnmond	16 418				16 418	60 313	101 235		109 700		271 248		

Instellingen op afstand van het Rijk	Kas, bank, giro en deposito's	Kortlopende beleggingen/effecten			Totaal liquide middelen en (kortlopende) effecten	Langlopende beleggingen/effecten			Leningen aan derden (uitgeven gelden)	Deposito's > 1 jaar	Totaal financiële vaste activa (langlopend)	Uitgeven leningen aan gelieerden	Overige uitgegeven leningen
		Obligaties	Aandelen	Overig		Obligaties	Aandelen	Overig					
– OWM Ziekenfonds													
– PWZ NV	0				0	16 000					16 000		8 000
– OWM ANOZ													
– Zorgverz. UA	44 399				44 399		250				250		4 281
– OWM Salland													
– Zorgverzek.	5648				5 648								
– St. AZVZ	9 291				9 291								
– Het Anker UA	73				73								34
– OWM Nuts													
– Zorgverzekeringen	7 902				7 902	106 957	27 350	9 979			144 286	1 600	
– OHRA Zorgverzekeringen	1 775				1 775								
– Onderl. ONVZ													
– Zorgverzekeraar UA	0				0								
– SR Zorgverzekeraar	17				17								
– OWM Ziekenfonds													
– Topzorg UA													
– OWM Pro-Life	416				416								
Totaal Ziekenfondsen	536 320	0	0	0	536 320	935 338	368 413	246 789	1 550 540	328 118	2 040 062	41 570	33 352
<i>Individuele RWT's</i>													
– St. uitvoering onslagregelingen (Suo)	110 441				110 441								
– «College van Zorgverzekeraars (CvZ, v.h. ZFR)»	227 800				227 800								
Ministerie van Buitenlandse Zaken													
– Ned. Financieringsmaatsch. voor Ontwikkelingslanden	250 998				250 998	143 291					143 291		1 526 959
Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer													
– Het Kadaster	14 100				14 100								
– Centraal Fonds Volkshuisvesting	50 639	615 003			665 642						657 100		
											46 250		

Instellingen op afstand van het Rijk	Kas, bank, giro en deposito's	Kortlopende beleggingen/effecten			Totaal liquide middelen en (kortlopende) effecten	Langlopende beleggingen/effecten			Leningen aan derden (uitgegeven gelden)	Deposito's > 1 jaar	Totaal financiële vaste activa (langlopend)	Uitgegeven leningen aan gelieferden	Overige uitgegeven leningen
		Obligaties	Aandelen	Overig		Obligaties	Aandelen	Overig					
Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij													
– Bureau Beheer Landbouwgronden	171				171								
Ministerie van Economische Zaken													
– St. Centraal Orgaan Voorraadvoeding													
– Aardolieprodukten	2				2								
– NOVEM BV	90 600				90 600								90 281
Ministerie van Verkeer en Waterstaat													
– VSN NV (Con-nexion)	153 900				153 900								5 923
– RDW Centrum voor voertuigtechniek en informatie	14 245				14 245								
Ministerie van Financiën													
St. Waarborgfonds Motorverkeer	19 135				19 135			39 690	39 690		39 690		
Totaal instellingen op afstand van het Rijk	7 211 134	1 163 054	42 482	40 046	1 245 581	2 020 976	396 653	349 240	2 766 869	455 914	3 501 362	147 089	1 782 387
Totaal minus³ fondsen (Suo, CvZ, SVb)	5 302 406	1 163 054	42 482	40 046	1 245 581	2 020 976	396 653	349 240	2 766 869	455 914	3 501 362	147 089	1 782 387

GEHANTEERDE AFKORTINGEN

Arbvo	Arbeidsvoorzieningsorganisatie
BBL	Bureau Beheer Landbouwgronden
CFV	Centraal Fonds voor de Volkshuisvesting
COA	Centraal Orgaan opvang Asielzoekers
COVA	Stichting Centraal Orgaan Voorraadvorming Aardolieprodukten
CvZ	College voor zorgverzekeringen
CTU	Commissie Toezicht Uitvoeringsorganisatie
FMO	Nederlandse Financierings-Maatschappij voor Ontwikkelingslanden NV
IBG	Informatie Beheer Groep
KNAW	Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen
LSOP	Landelijke Selectie- en Opleidingsinstituut Politie
Novem	Nederlandse onderneming voor energie en milieu BV
NWO	Nederlandse organisatie voor wetenschappelijk onderzoek
RDW	RDW Centrum voor voertuigtechniek en informatie
RvR	Raden voor Rechtsbijstand
SBB	Staatsbosbeheer
SRN	Stichting Reclassering Nederland
SVb	Sociale Verzekeringsbank
Suo	Stichting uitvoering omslagregelingen
TNO	Nederlandse organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek
Uvi's	Uitvoeringsinstellingen sociale zekerheid
VSN	Verenigd Streekvervoer Nederland NV
WFM	Stichting Waarborgfonds Motorverkeer